

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Т. О. Мулик, Л. І. Федоришина

**ОРГАНІЗАЦІЯ
АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

«Центр учбової літератури»
Київ — 2020

УДК 338.43:631.16(075.8)
М 90

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Вінницького національного аграрного університету
(Протокол № 5 від 24 листопада 2020 р.)*

Рецензенти:

Вишневська О. М. — доктор економічних наук, професор, декан обліково-фінансового факультету (Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв);

Метелиця В. М. — доктор економічних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри обліку і оподаткування в галузях економіки (Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця);

Савчук В. К. — доктор економічних наук, професор, професор кафедри статистики та економічного аналізу (Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ).

М 90 Мулик Т. О., Федоришина Л. І.
Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2020. 236 с.

ISBN 978-611-01-2090-6

У навчальному посібнику розглядаються теоретичні та практичні аспекти організації аналітичної роботи на підприємстві. Особлива увага приділяється питанням організації аналізу господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, розглядаються методи та прийоми при здійсненні аналізу, досліджуються організація та проведення аналітичної роботи на підприємствах, її інформаційне забезпечення, підготовка вихідних даних та оформлення результатів аналізу, його здійснення в умовах комп'ютерного середовища, тощо.

Навчальний посібник призначений для докторантів, аспірантів, наукових співробітників, студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, управлінського персоналу всіх ланок, бухгалтерів і економістів підприємств, які цікавляться питаннями організації аналітичної роботи на підприємствах.

УДК 338.43:631.16(075.8)

ISBN 978-611-01-2090-6

© Мулик Т. О., Федоришина Л. І., 2020.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2020.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	8
1.1. Сутність понять «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення»	8
1.2. Мета, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи	16
1.3. Класифікація аналітичної діяльності	23
1.4. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень	26
<i>Питання для самоконтролю</i>	31
<i>Тести</i>	31
<i>Список рекомендованої літератури</i>	34
ТЕМА 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІЗУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	35
2.1. Предмет, об'єкт, функції та завдання аналізу на сільськогосподарських підприємствах	35
2.2. Особливості сільськогосподарського виробництва та їх вплив на організацію аналізу	40
2.3. Види аналізу на сільськогосподарських підприємствах	45
<i>Питання для самоконтролю</i>	55
<i>Тести</i>	55
<i>Список рекомендованої літератури</i>	59
ТЕМА 3. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ АНАЛІЗУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	60
3.1. Основні риси методики проведення економічного аналізу та системи показників, що використовуються в аналізі	60
3.2. Характеристика методів економічного аналізу	65
3.3. Прийоми економічного аналізу	71
3.4. Методи та моделі аналітичних прогнозів. Етапи прогнозування	75
<i>Питання для самоконтролю</i>	82
<i>Тести</i>	83
<i>Список рекомендованої літератури</i>	85
ТЕМА 4. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	87
4.1. Планування аналітичної роботи на підприємстві	87
4.2. Аналітична служба підприємства: мета, завдання, функції	93
4.3. Організація аналітичної роботи на підприємстві	100
<i>Питання для самоконтролю</i>	106

Тести	106
Список рекомендованої літератури	109
ТЕМА 5. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	110
5.1. Сутність аналітичної інформації, її функції та вимоги до якості	110
5.2. Види інформаційного забезпечення на підприємстві	117
5.3. Джерела інформаційного забезпечення аналітичного забезпечення	124
Питання для самоконтролю	128
Тести	129
Список рекомендованої літератури	131
ТЕМА 6. ПІДГОТОВКА ВИХІДНИХ ДАНИХ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АНАЛІЗУ	133
6.1. Підготовка вихідних даних для проведення економічного аналізу	133
6.2. Основні види аналітичних документів	137
6.3. Методи узагальнення результатів аналізу	144
6.4. Оформлення результатів та ознаки дієвості результатів аналітичної роботи	150
Питання для самоконтролю	154
Тести	154
Список рекомендованої літератури	158
ТЕМА 7. ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРНОГО СЕРЕДОВИЩА	160
7.1. Особливості застосування інформаційних технологій під час проведення аналітичних досліджень	160
7.2. АРМ аналітика та його функції	165
7.3. Зв'язок аналітичних систем із системами бухгалтерського обліку та фінансового аналізу	171
Питання для самоконтролю	184
Тести	185
Список рекомендованої літератури	188
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	190
ДОДАТКИ	203

ПЕРЕДМОВА

Успішність проведення економічного аналізу на підприємстві залежить насамперед від своєчасності, повноти та достовірності інформаційного забезпечення. Проте, не лише інформаційна складова впливає на якість економічного аналізу. Більшість суб'єктів господарювання здійснюють свою діяльність інтуїтивно, без організації науково обґрунтованого економічного аналізу, що може стати причиною збитковості та банкрутства. Саме тому задля налагодження ефективного аналітичного процесу виникає необхідність у розробці чіткої схеми організації, яка б відповідала потребам суб'єктів господарювання, що здійснюють господарські операції в сфері своєї діяльності.

Суть раціональної організації аналітичної роботи на підприємстві, полягає в тому, щоб правильно налаштувати механізм відбору вхідної інформації для проведення аналітичних процедур, її групування і трансформації й отримання вихідних аналітичних даних з метою своєчасного і повного забезпечення ними управлінського персоналу, інвесторів, працівників комерційних банків та інших користувачів такої інформації.

Метою вивчення дисципліни «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах» є формування у майбутніх фахівців аналітичного творчого мислення та основ організації аналітичного процесу на підприємстві, шляхом опанування ними необхідних теоретичних знань, умінь та практичних навичок з методики організації аналітичної роботи на підприємстві. Предметом дисципліни є вивчення основ та методики організації аналітичного процесу на підприємстві.

Завданням вивчення дисципліни є засвоєння знань щодо:

- теоретичних основ аналітичної роботи на підприємстві;
- вивчення особливостей організації аналізу на сільськогосподарських підприємствах;
- опанування методів та прийомів економічного аналізу;
- вивчення порядку організації та проведення аналітичної роботи на підприємствах;
- оцінка видів інформаційного забезпечення аналітичної роботи;
- характеристика підготовки даних та оформлення результатів аналітичної роботи;

- розкриття порядку організації аналітичної роботи в умовах комп'ютерного середовища.

Розроблений авторами навчальний посібник з дисципліни «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах» відповідає вимогам сьогодення та враховує останні зміни у стандартах бухгалтерського обліку, фінансовій і статистичній звітності, нормативно-правових актах тощо. Його написання є результатом глибокого дослідження та критичної оцінки існуючих навчальних посібників, періодичної літератури, зарубіжного досвіду та вимог практики. При написанні навчального посібника використано також результати досліджень авторів.

Структура та зміст навчального посібника відповідає програмі навчальної дисципліни «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах», яка викладається студентам бакалаврату економічних спеціальностей.

Навчальний посібник складається із передмови, 7 тем, контрольних запитань та тестів для контролю знань, переліку рекомендованої літератури та додатків. Його структура дозволила авторам детально розглянути різні аспекти методики та організації аналітичної роботи на підприємствах.

Кожна тема дисципліни, що викладена в навчальному посібнику містить:

- інформацію по питаннях в межах висвітлюваної теми;
- контрольні питання, які дають змогу здійснити самоперевірку засвоєння матеріалу;
- тестові завдання з одним вірним варіантом відповіді, що активізують навчальний процес;
- рекомендовану літературу, дослідження якої сприятиме поглибленню знань з теми, що вивчається.

Контрольні питання та тести, розроблені за ключовими темами організації аналітичної роботи на підприємствах, дозволяють студентам перевірити ступінь засвоєння теоретичного матеріалу.

Рекомендований студентам список літератури містить перелік останніх нормативно-правових актів, навчальних посібників, монографій та статей із науково-практичних видань. Ця інформація дозволить студентам поглибити знання щодо найбільш цікавих питань.

У додатках наведено інформативний матеріал щодо

організації аналітичної роботи на підприємстві.

Навчальний посібник «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах» забезпечує реальну можливість формування у студентів аналітичного мислення, розвитку здібностей до самостійного прийняття оптимальних рішень та їх реалізації. Він розрахований на студентів та аспірантів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей, спеціалістів підприємств, фірм, а також буде корисним для науково-педагогічних працівників та учасників господарського процесу, які цікавляться питаннями виробничої та фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

Написання навчального посібника ґрунтується на знаннях, отриманих при вивченні таких дисциплін, як «Економічна теорія», «Бухгалтерський облік», «Аудит», «Статистика», «Економіка», «Економічний аналіз», «Організація виробництва і управління», «Аналіз господарської діяльності», «Менеджмент» та інші.

Навчальний посібник має належну наповненість теоретичним матеріалом, практичними завданнями, тестами до кожної теми, чітку послідовність, логічність викладення матеріалу та зв'язок між окремими частинами рукопису.

Навчальний посібник «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах» підготовлений авторським колективом кафедри аналізу та статистики факультету обліку та аудиту Вінницького національного аграрного університету, а саме: к.е.н., доцентом, завідувачем кафедрою Мулик Т.О., к.і.н., доцентом кафедри аналізу та статистики Федоришиною Л.І.

- к.е.н., доцент Мулик Т.О. (загальна редакція, передмова, теми 1, 4-7)

- к.і.н., доцент Федоришина Л.І. (теми 2,3)

Авторський колектив навчального посібника «Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах» висловлює щирю подяку рецензентам за слушні пропозиції та зауваження, що були враховані під час написання даного посібника.

ТЕМА 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Сутність понять «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення».

1.2. Мета, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.

1.3. Класифікація аналітичної діяльності.

1.4. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

У розділі розглянуто питання сутності понять «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення». Визначено мету, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи. Охарактеризовано користувачів економічного аналізу. Досліджено основні види аналітичної діяльності, зокрема: конструктивну, деструктивну, економічну, екологічну, управлінську, соціальну, політичну, педагогічну, культурологічну, етичну, логічну, ментальну, філософську та інші види аналітики. Розглянуто значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

1.1. Сутність понять «аналітика», «аналітична робота», аналітична діяльність», «аналітичне забезпечення».

В економічній літературі вживається багато понять що стосуються оцінки, моніторингу діяльності підприємства, які сприяють полегшенню прийняття різних управлінських рішень. А саме, вживаються терміни «аналіз», «аналітика», «аналітична діяльність», «аналітична робота», «аналітичне забезпечення» тощо.

Аналіз — найширше поняття, яке лежить в основі будь-якого пізнання явищ природи і суспільства, а способи аналізу - основа дослідження змісту, сутності, будови, зміни й розвитку економічних, політичних, соціальних, природних та інших явищ і процесів. Він є частиною будь-якого науково-практичного пошуку у поясненні та розв'язанні наявних невідповідностей і проблем.¹

На основі результатів аналізу розробляються і обґрунтовуються управлінські рішення. Економічний аналіз

¹Мулик Т. О., Мулик Я.І. Методичний інструментарій аналізу фінансової безпеки підприємств в системі економічних аспектів виробництва біопалива. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016 (13). № 9. С. 91-102.

передусе рішенням і діям, обґрунтовує їх і є базою виробництву, забезпечуючи його ефективність. Він дозволяє знизити невизначеність при ухваленні управлінського рішення, заснованого на догадках і інтуїції.²

Економічний аналіз є специфічною системою формування інформаційного простору як суб'єкта господарювання так і певних соціально-економічних відносин.³

Аналіз містить у собі кілька найважливіших операцій:

1. Розчленовування й диференціація змісту об'єкта, які можуть проводитися як емпіричним шляхом за допомогою застосування спостереження, так і подумки, із застосуванням методів класифікації складових об'єкта. У процесі розчленовування й диференціації залишаються відкритими такі важливі питання: по-перше, чи можна вважати спостережувані структурні одиниці, стани, зв'язки найбільш простими, далі нерозкладаними клітинками досліджуваних об'єктів; по-друге, чи всі важливі характеристики, що визначають поведження досліджуваних об'єктів, виділені, враховані й вивчені у спостереженні; по-третє, наскільки значимі ті розбіжності між виділеними характеристиками, які тут покладені в основу їхньої класифікації. Відповіді на ці питання вимагають наступної операції.

2. Обґрунтування здійсненого розкладання об'єкта на його складові. При цьому звертається увага на рівень розчленовування, ступінь елементарності виділених одиниць.

3. Синтез отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів. Якщо вони не адекватні, то процедура розчленовування об'єкта на складові розпочинається спочатку. Якщо об'єкти виявляються адекватними, то дослідження триває далі.

4. Послідовне виділення досліджуваних характеристик та їхнє вивчення.

5. Реконструкція, синтез отриманих істин у ціле, що дає змогу одержати знання про той об'єкт, що піддавався аналітичній декомпозиції⁴.

Сьогодні аналітика – це розгалужена і складна система

²Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

³Мулик Т. О., Здирко Н. Г. Методичний інструментарій аналізу публічних закупівель. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7727>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.68

⁴Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

знань, складовими частинами якої є й інші науки: логіка (наука про закономірності правильного мислення), методологія (система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (наука, що відкриває нове в різних сферах життя), інформатика (наука про інформацію, способи її отримання, накопичення, обробки і передачі)⁵.

Термін "аналітика" походить від грецького слова *analytike* [techne], що в перекладі означає мистецтво аналізу; мистецтво розчленовування понять, початків, елементарних принципів, за допомогою яких міркування набувають доказового характеру. Поняттям "аналітика" Аристотель позначив розділ логічної науки, присвячений строгим силогістичним розміркуванням. За І. Кантом, трансцендентальна аналітика суть розчленовування самої здатності розуму - виділяє "елементи чистого розсудливого пізнання, без котрих взагалі немислимий жоден предмет". Існує й технічне трактування цього слова - як область вивчення властивостей геометричних об'єктів - крапок, ліній, поверхонь і тіл - засобами алгебри за допомогою методу координат⁶.

Одним із способів класифікації аналітики є умовний поділ підходів щодо її розуміння на дві групи. Вузкий здійснюється за допомогою аналізу, характеризується сукупністю прийомів мислення, уявне розкладання цілого на складові частини, яке дозволяє отримати уявлення про будову досліджуваного об'єкта, його структуру, частини.

У зв'язку з цим досить часто аналіз ототожнюється з дослідницькою діяльністю взагалі. За широкого розуміння категорії її аналізу не зводиться лише до процедур уявного розкладення об'єкта на прості складові, а включає і процедури синтезу – процес уявного об'єднання різних сторін, частин предмета в єдине формування.

Таким чином, *аналітика* – це універсальний спосіб опрацювання широкого спектра інформації та створення інтелектуального «продукту», який сприятиме позитивній динаміці змін соціально-економічних процесів шляхом впровадження аналітичних напрацювань при здійсненні правового регулювання, плануванні роботи та прийнятті управлінських рішень⁷.

⁵Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с.

⁶Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

⁷Осядла М. В. Роль та значення аналітичної діяльності у процесі законотворення. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 218-222.

Основоположником аналітики вважають Аристотеля, який у фундаментальній праці "Аналітика" заклад основи аналітичного мислення. Він дав розуміння аналізу (грец. analysis - розкладання, розчленування, розбір) - методу дослідження, сутність якого в тому, що досліджуваній предмет подумки або практично розчленується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний з яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу полягає в тому, щоб відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до більш простого.

Аналітична діяльність (аналітика) є напрямом інтелектуальної діяльності людей, яка спрямована на вирішення завдань, що виникають в різних сферах життя.

Важливо зазначити, що сучасний рівень розвитку аналітичної діяльності у провідних країнах світу є результатом тривалого історичного процесу еволюційних і революційних перетворень. При цьому чітко відслідковується взаємозв'язок між розвитком суспільства, особливо матеріального виробництва, зростанням потреби суб'єктів в інформації та її обробці і передачі у відповідній формі. Тому необхідність здійснення аналітичної діяльності полягає у видобуванні максимальної кількості релевантної інформації, а також у виробництві нового знання на основі перероблення наявної інформації⁸.

Реалізація аналітичної діяльності здійснюється насамперед за допомогою застосування методів пізнавальної діяльності, кожний з яких є сукупністю конкретних принципів, правил, прийомів і алгоритмів аналітичної діяльності, що склалися в деяку систему в процесі застосування людьми. Значна частина аналітичних методів являють є творчими аналітичними процедурами, які мобілізують не тільки усвідомлюване дослідником знання, а й неусвідомлене, інтуїтивне, можливості якого значно перевершують механізми усвідомлюваної інтелектуальної діяльності.⁹

Отже, аналітична діяльність – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття ефективних управлінських

⁸Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

⁹Сурмін Ю. П. Аналітика державного управління: сутність і тенденції розвитку. URL: [http:// www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/06sypdsv.htm](http://www.academy.gov.ua/ej/ej5/txts/06sypdsv.htm)

рішень¹⁰.

Аналітична діяльність в сучасному управлінні виконує такі важливі функції, які притаманні аналізу:

1. Управлінська – забезпечує інформацією всі етапи управлінської діяльності: підготовку, прийняття управлінських рішень, контроль за їх виконанням.

2. Діагностична - спрямована на отримання об'єктивної картини ситуації, що склалася, її діагностики.

3. Застерегаюча – виявляє проблеми, небезпеки, конфлікти, дозволяє їх уникнути.

4. Пізнавально-ментальна – сприяє зміні розуміння сутності явищ, зміні ментальності управлінців¹¹.

Успішне вирішення завдань економічного аналізу потребує чіткої організації проведення аналітичної роботи.

Організація аналізу на підприємстві охоплює велике коло питань, які включають в себе: організацію аналітичної служби; організацію технології аналітичного процесу; розробку загальних засад та порядок проведення аналізу; організаційне, методичне, матеріально-технічне забезпечення; загальне керівництво та прийом виконаних аналітичних робіт; розвиток та удосконалення економічного аналізу на підприємстві з метою поліпшення якості управління тощо.¹²

Під організацією взагалі розуміють створення злагодженої постійної системи для здійснення виробничої діяльності або досягнення певної кінцевої мети. Організація аналітичної роботи включає розробку загальних засад і порядок проведення аналізу, планування роботи окремих її елементів і етапів; матеріальне, методичне та наукове забезпечення; загальне керівництво, прийом виконаних аналітичних робіт, їх оформлення та контроль за впровадженням у виробництво розроблених заходів із метою поліпшення діяльності підприємства¹³.

Організація аналітичної роботи – це система раціональних координованих дій, спрямованих на комплексне вивчення господарської діяльності аналізованого підприємства і його окремих структурних підрозділів. Комплексність та системність організації аналітичних робіт забезпечується через планування,

¹⁰Осяда М. В. Роль та значення аналітичної діяльності у процесі законотворення. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 218-222.

¹¹Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

¹²Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹³Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

що полягає в складанні комплексного плану організації всієї аналітичної роботи на підприємстві та складанні планів для окремого виду аналізу, передбаченого в комплексному плані.

В економічній літературі також вживається термін «аналітичне забезпечення» управління діяльністю підприємств.

Аналітичне забезпечення в економічній літературі трактується по-різному. Загалом, – це система збору даних, що передбачає групування інформації в потрібному розрізі для потреб управління, складання бухгалтерської і аналітичної звітності. При цьому аналітичні процедури дають змогу деталізувати відомості про об'єкт у грошовому і натуральному вимірниках. Аналітичне забезпечення діяльності підприємства є цілеспрямованою організованою діяльністю осіб, відповідальних за збір, обробку та аналіз внутрішньої і зовнішньої інформації, що є необхідною для управління підприємством. Отже, аналітичне забезпечення є безперервним процесом підтримки управлінських рішень за допомогою певних організаційно-технологічних процедур, інформаційних систем та рівня кваліфікації фахівців обліково-аналітичного апарату.¹⁴

Аналітичне забезпечення процесу управління підприємством включає в себе:

- 1) нормативну інформацію;
- 2) облікову інформацію;
- 3) аналітичну інформацію;
- 4) виробничо-господарську інформацію¹⁵.

Процес аналітичного забезпечення підприємств складається з таких етапів: організаційно-планові заходи; збір та обробка інформації, отримання цифрової і контекстної інформації; підготовка і первинне опрацювання аналітичних матеріалів; поширення інформації; отримання зворотного зв'язку; складання прогнозу.

Суть концепції аналітичного забезпечення управління підприємствами складається із застосовуваних способів акумулювання інформації, методичної побудови показників та їх аналітичної інтерпретації в системі управління. Рішення розглядається з урахуванням його пріоритетності та сукупності факторів, що впливають на успішність його реалізації. Отже, в умовах постійного нарощування значних інформаційних потоків жоден сучасний господарюючий суб'єкт не може успішно

¹⁴Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

¹⁵Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. *Економічний дискурс*. 2015. № 4. С. 145-157.

працювати на ринку без належного інформаційно-аналітичного забезпечення¹⁶.

Система бухгалтерського обліку та економічного аналізу об'єднує облікові та аналітичні операції в один процес. При цьому вдосконалюються як загальна методологія, так і нормативні положення обліку та аналізу для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі.

Обліково-аналітична інформація має точно та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що пов'язані із вище перерахованими факторами, надавати користувачам інформацію про поточний та перспективний стан, динаміку розвитку та фінансовий стан підприємства, забезпечувати внутрішній контроль за діяльністю підприємства.¹⁷

Використовуючи теоретичні напрацювання вітчизняних вчених, можна сформулювати основні функції обліково-аналітичного забезпечення:

- 1) інформаційна – забезпечення системи управління інформацією про діяльність підприємства внутрішніх і зовнішніх користувачів;
- 2) облікова – відображення фактів господарської діяльності підприємств;
- 3) аналітична – здійснення на підставі первинних аналітичних даних економічного аналізу діяльності підприємств.¹⁸

Безперервність цього процесу і використання його результатів в господарюючого суб'єкта є необхідним для прийняття управлінських рішень керівництвом. Очевидно, що аналітичне забезпечення управління підприємствами має бути абсолютну особливим, вирішувати традиційні та специфічні завдання, враховувати інформаційні запити керівництва підприємств. Використання будь-яких напрацювань в області аналітичного забезпечення управлінської діяльності вимагає серйозної адаптації для підприємств, з урахуванням їх виробничої-технологічної та організаційно-економічної специфіки в сучасних умовах господарювання.

¹⁶Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. *Економічний дискурс*. 2015. № 4. С. 145–157.

¹⁷ Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

¹⁸ Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

Використання «клаптикового» аналітичного забезпечення, котре який не створює реальну інформованість керівників, а є її ілюзією, тобто “квазі аналітичною”, що не тільки не корисна для управлінської діяльності, але у ряді випадків і шкідливою. Відомий вислів про те, що «краще погане планування та аналіз, ніж ніякого» виявляється невірним в умовах, коли управлінський механізм сучасного підприємства не є інформаційно-автономним, а становить невід’ємну частину складної аналітичної системи, що забезпечує інформаційні потреби різних груп користувачів. Аналітичне забезпечення як система повинна надавати інформацію, що володіє ознаками якості, інакше її корисність буде нижчою, ніж витрачені ресурси. Особливо це є актуальним для великих підприємств, де існують налагоджені канали руху інформації про значення натуральних і економічних показників у виробничих і постачальницько-збутових процесах, що використовуються керівниками для цілей управління¹⁹.

На жаль, сьогодні в світі, зокрема й в Україні, ще недооцінюється значення і роль аналітичної роботи та діяльності аналітичних служб в управлінській діяльності підприємств. Така неповага до аналітики без перебільшення загрожує національній безпеці країни. На думку вчених, для нашої країни у зв’язку з хронічним недофінансуванням і не фінансуванням, у зв’язку з ембріональністю всієї інформаційної інфраструктури і, головне, у зв’язку з недостатньо розвинутим попитом на інформаційну продукцію, у свою чергу, пов’язаним з недостатньою кваліфікацією значної частини управлінських кадрів, бізнесменів та керівництва громадськими організаціями, відставання у створенні аналітичних, інформаційно-аналітичних структур на сьогодні не є особливо відчутним.

Варто зауважити, що це відставання є відставанням, відкладеним у майбутнє. Воно набиратиме гостроти з розвитком процесу інформатизації українського суспільства і, головне, – з процесом входження його у сферу впливів постіндустріального етапу розвитку суспільства. Адже саме аналітична інформація є на сьогодні найціннішим продуктом на ринку інформації²⁰. Економічний глобалізм ХХІ ст. у його останній чверті внаслідок закономірного технологічного стрибка перетворив інформаційну індустрію, що обслуговує процес економічного розвитку, в

¹⁹Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. *Економічний дискурс*. 2015. № 4. С. 145–157.

²⁰Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ: учеб. пособие. К.: МАУП, 2003. 368 с.

особливу, якісно нову галузь у загальній структурі економіки, що стала плацдармом, з якого, власне, почалася нова, інформаційна епоха. Розпочалося продукування товару нового типу, глобального товару з новими економічними властивостями, необмеженого відтворення й накопичення та багаторазового використання інформації, і, що треба особливо підкреслити, якщо ми говоримо саме про аналітику, - масове продукування нової інформації на основі зібраної – первинної.

1.2. Мета, завдання, об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.

Основною метою організації економічного аналізу та виконання аналітичної роботи на підприємстві є пошук резервів підвищення ефективності суспільного господарства і розробка заходів щодо їх реалізації. Досягнення цієї мети потребує попереднього розв'язання конкретних завдань.

Необхідно зазначити, що в економічній літературі, зустрічаються різні думки щодо завдань економічного аналізу. До основних завдань організації економічного аналізу відносять такі:

- оцінка фактичного стану господарювання;
- виявлення факторів, які спричинили відхилення фактичних показників від планових (даних попередніх періодів);
- визначення кількісного та якісного впливів різних факторів на результати господарювання;
- визначення резервів поліпшення наявного стану;
- розробка, обґрунтування шляхів і заходів подальшого використання виявлених резервів та контроль за їх виконанням²¹.

На основі даних завдань можна визначити більш конкретніші завдання аналітичної роботи на підприємстві:

- вивчення стану і тенденцій економічного розвитку підприємства за минулі періоди;
- прогнозування результатів діяльності на основі тенденцій розвитку, що склалися, і передбачуваних змін в перспективі;
- наукове обґрунтування поточних і перспективних планів (цільової програми підприємства);
- контроль за виконанням планів і управлінських рішень, за ефективним
- використанням економічного потенціалу підприємства з

²¹Максименко Д. В., Шулевка О. Ю. Організація економічного аналізу на підприємстві. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа. 2017. № 23 (18). С.197-203.

метою виявлення недоліків, помилок і оперативного впливу на економічні процеси;

- вивчення впливу об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх факторів на результати господарської діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати роботу підприємства, робити правильну діагностику його стану і прогноз розвитку на перспективу, виявляти основні шляхи підвищення його ефективності;

- пошук резервів підвищення ефективності виробництва на основі вивчення передового досвіду і досягнень науки і практики;

- оцінка результатів діяльності підприємства по досягненню поставлених цілей - виконання планів, рівню результативності та ефективності бізнесу, використанню наявних можливостей, положенню на ринку товарів і послуг;

- оцінка ступеня фінансових і операційних ризиків і виробка внутрішніх механізмів управління ними з метою зміцнення ринкових позицій підприємства та підвищення пружковості бізнесу;

- обґрунтування заходів щодо усунення виявлених недоліків і освоєнню резервів підвищення ефективності функціонування підприємства з метою підвищення його конкурентних переваг²².

Об'єктом аналізу господарської діяльності, та зокрема аналітичної роботи на підприємстві, є результати господарської діяльності підприємств, які апроксимуються системою взаємопов'язаних показників, що відображають окремі її сторони і сегменти.

Наприклад, на промисловому підприємстві до об'єктів аналізу відносяться показники виробництва і реалізації продукції, її собівартості, використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, фінансових результатів діяльності, фінансового стану підприємства і т.д. У сільському господарстві, крім того, до об'єктів аналізу відносяться показники, що відображають ступінь використання земельних ресурсів підприємства (вихід продукції на 100 га сільгоспуді, врожайність культур, якість ґрунту, склад посівних площ і пр.)²³.

Загалом, вся господарська діяльність поділяється на окремі види залежно від поставленої мети, форми власності і господарювання, виду діяльності тощо (табл. 1.1).

²²Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. А. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

²³Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. А. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

**Основні види
господарської діяльності**

Ознака	Вид діяльності	Характеристика
Мета здійснення	Підприємницька (комерційна)	Досягнення економічних і соціальних результатів для одержання прибутку
	Некомерційна (неприбуткова)	Не має на меті отримання прибутку
Періодичність та умови здійснення	Звичайна	Постійна діяльність, зазначена у статутних документах підприємства
	Надзвичайна	Діяльність в екстрених ситуаціях
Роль і функціонально-господарське призначення	Операційна	Основна та інші види діяльності, крім інвестиційної і фінансової
	Основна	Виробництво, реалізація продукції, що дає основний дохід
	Спільна	Діяльність, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін
	Інвестиційна	Діяльність з реалізації інвестицій
	Фінансова	Діяльність, яка призводить до змін розміру і складу капіталу

Джерело: ²⁴

Під господарською діяльністю в Господарському кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями²⁵.

Предмет аналізу міститься в межах об'єкта і вужчий за нього. Предмет – це те, на що спрямований аналіз. Виходячи з цього, предметом аналізу господарської діяльності та аналітичної роботи на підприємстві є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, пізнання яких дозволяє комплексно досліджувати результати діяльності, їх чутливість до управлінських впливів з метою підготовки інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства і

²⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

²⁵Господарський кодекс України: кодекс України № 436-IV від 16.01.2003

зміцнення його ринкових позицій²⁶.

Користувачами аналізу виступають одержувачі його результатів. Вони можуть бути внутрішніми і зовнішніми (рис. 19.2). Частіше користувачами аналізу є керівники різних рівнів управління, уповноважені приймати управлінські рішення, головні спеціалісти, спеціалісти, власники (акціонери, окремі приватні особи, кредитори). Крім того, дані аналізу можуть надаватися членам трудового колективу.

Перед аналітиками нині ставляться актуальні проблеми грамотного користування економічними термінами, розуміння сутності, умов застосування та подальшого удосконалення системи показників, методів і прийомів аналізу економічної інформації, а також пошуку резервів підвищення ефективності виробництва, покращання використання ресурсів та зміцнення фінансового стану підприємств.²⁷

Розглянемо детальніше спочатку внутрішніх, а потім – зовнішніх користувачів аналітичної інформації та даних аналізу (рис. 1.1).

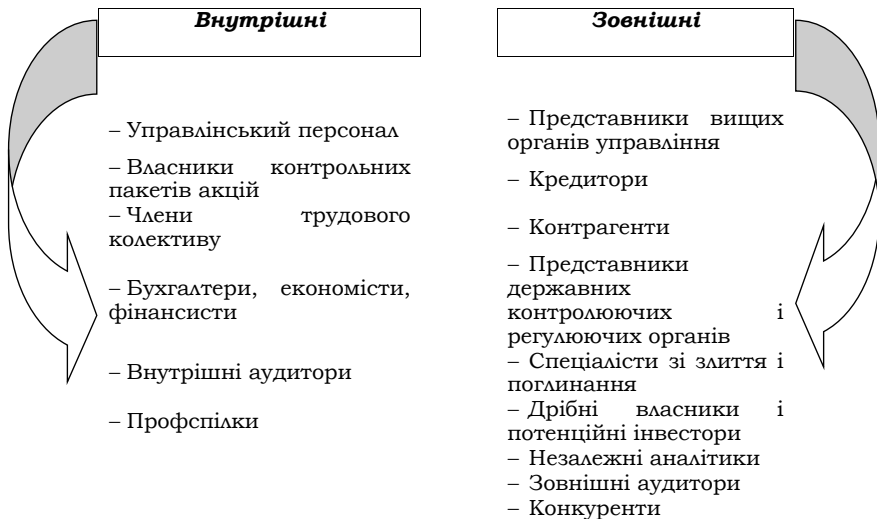

Рис. 1.1. Користувачі аналітичної інформації ²⁸

²⁶Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

²⁷Федоришина Л. І. Витоки розвитку економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 234-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_11_52.

²⁸

Внутрішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі аналітичної інформації в межах підприємства, організації чи їх структурних підрозділів.

До них належать:

- управлінський персонал;
- власники контрольних пакетів акцій;
- члени трудового колективу;
- бухгалтери, економісти, фінансисти;
- внутрішні аудитори;
- профспілкові організації, тощо²⁹.

Члени трудового колективу прагнуть отримати інформацію про плани збереження чи створення нових робочих місць, розширення виробництва, оплати праці, соціальні виплати та пільги, пенсійне забезпечення, перспективу підвищення кваліфікації, просування по роботі тощо.

Бухгалтери, економісти, фінансисти використовують методи, прийоми і результати економічного аналізу у своїй повсякденній професійній діяльності для планування матеріальних, трудових, фінансових, земельних ресурсів підприємства, оцінки забезпеченості ними, динаміки та ефективності використання, а також для контролю за їх раціональним витрачанням і збереженням. Крім цього аналітична інформація використовується для складання звітності підприємства.

Внутрішні аудитори – це аудитори, які числяться у штаті самого суб'єкта господарювання і здійснюють внутрішній аудит. Функції внутрішнього аудиту можуть виконувати як окремі аудитори, так і їх групи чи спеціальні служби, які перебувають у штаті економічного суб'єкта. Основною метою внутрішнього аудиту є здійснення постійного контролю за фінансовим станом підприємства і відпрацювання заходів щодо найефективнішого використання його фінансових засобів, підготовка довідок для керівників з окремих питань діяльності підприємства і в цілому, а також перевірка виконання розпоряджень керівника підприємства. Виходячи з цього, для досягнення зазначеної мети внутрішні аудитори потребують відповідної обширної аналітичної інформації стосовно всіх сторін діяльності підприємства і насамперед щодо його фінансового стану.

Профспілкові організації, захищаючи права найманих працівників, зацікавлені в одержанні інформації щодо їх мотивації, умов праці, дотримання законодавства про працю,

²⁹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

використання відпусток, соціального захисту як зайнятих, так і вивільнених працівників тощо³⁰.

Зовнішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі результатів економічного аналізу, які перебувають поза межами господарських структур. Зовнішніми користувачами можуть виступати:

- представники вищих органів управління;
- кредитори;
- контрагенти;
- представники державних контролюючих і регулюючих органів;
- спеціалісти зі злиття і поглинання;
- дрібні власники і потенційні інвестори;
- незалежні аналітики;
- зовнішні аудитори;
- конкуренти, тощо³¹.

Представники вищих органів управління – це працівники органів, до сфери управління яких належить підприємство. Вони можуть використовувати зведені дані про основні виробничі та фінансові показники підприємства для контролю за його діяльністю, визначення його місця серед інших суб'єктів господарювання певної галузі, виявлення недоліків, узагальнення передового досвіду, планування тощо.

Кредитори – це юридичні або фізичні особи, які надають позику і мають право на основі цього вимагати від дебітора її своєчасного повернення і виконання інших зобов'язань, насамперед виплати процентів. Кредиторами можуть бути банки та інші фінансові організації.³² Вони зацікавлені в інформації щодо стану господарської діяльності суб'єкта господарювання для визначення його фінансового стану, зокрема платоспроможності, ліквідності, рентабельності, стану на ринку цінних паперів та інших показників, необхідних для оцінки очікуваних вигод і ризиків при отриманні процентів і поверненні позик.

Контрагенти – це суб'єкти господарювання (окремі особи, установи та організації), які співробітничать у процесі

³⁰Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

³¹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

³²Aleskerova, Y., Mulyk, T., Fedoryshyna, L. Improving credit protection analysis methods reports of main agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. 4(2). P. 1-7. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-1-7>

виконання договору і мають один перед одним визначені цим договором зобов'язання. Контрагентами можуть бути постачальники, покупці, підрядники, партнери з спільної діяльності. Проводячи аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства, вони з'ясовують перспективи його розвитку, оцінюють можливість взаємовигідного співробітництва, загрозу банкрутства.

Представники державних контролюючих і регулюючих органів – працівники податкових, митних, статистичних установ та організацій проводять аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств для перевірки виконання ними вимог законодавства в питаннях, які належать до їх компетенції.

Спеціалісти зі злиття і поглинання використовують результати аналізу для визначення насамперед перспективи підприємства щодо можливості і доцільності здійснення його реорганізації, тобто переслідують свої інтереси, інколи (у випадку ворожих поглинань) протилежні інтересам власників, керівництва і персоналу підприємства, яке поглинається. У випадку дружнього, взаємоузгодженого поглинання ці спеціалісти мають вільний доступ до важливої інформації, в інших випадках – ні³³.

Дрібні власники і потенційні інвестори – це власники дрібних пакетів прав підприємства та особи (фізичні, юридичні особи, держави, міжнародні організації), які можуть вкладати інвестиції (власні, позичені чи залучені кошти) і забезпечувати їх цільове використання.

Так, акціонери потребують інформацію про діяльність товариства, зокрема дані офіційної бухгалтерської звітності для того, щоб проаналізувати і мати власну думку про стан справ на підприємстві.³⁴ Дрібні власники і потенційні інвестори, навіть ті, які бажають купити великі пакети прав підприємства, але ще не стали акціонерами, не мають широкого доступу до детальної аналітичної інформації крім офіційних даних бухгалтерської звітності. Тому їх вважають зовнішніми користувачами.

Незалежні аналітики – спеціалісти, які займаються аналізом і не перебувають у штаті підприємства. Це можуть бути

³³Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

³⁴Aleskerova, Y., Mulyk, T., Fedoryshyna, L. Improving credit protection analysis methods reports of main agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. 4(2). P. 1-7. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-2-1-7>

працівники різних аудиторських фірм, центрів аналітичних досліджень, груп аналітиків тощо. Їх наймають для здійснення кваліфікованого об'єктивного, неупередженого аналізу, експертизи, оцінки окремих сторін діяльності чи фінансового стану підприємства, для визначення його місця на ринку тощо.

Замовниками такого аналізу можуть виступати потенційні покупці, інвестори, представники державних органів управління, наприклад Фонд державного майна України чи його органи на місцях та ін.

Зовнішні аудитори можуть бути представлені працівниками незалежних спеціалізованих аудиторських фірм або окремими зовнішніми аудиторами (наприклад, аудитори Рахункової палати). Вони потребують комплексної аналітичної інформації для здійснення зовнішньої аудиторської перевірки об'єктивної оцінки стану бухгалтерського обліку, достовірності даних звітності, а також для підготовки рекомендацій з поліпшення фінансового стану підприємства, складання фінансової звітності, реалізації невикористаних організаційних резервів.

Конкуренти – це фізичні або юридичні особи, які конкурують з ким-небудь, тобто вступають у суперництво, боротьбу за досягнення більших вигод, переваг. Вони зацікавлені в отриманні інформації, насамперед з фінансової звітності, стратегічного аналізу для пошуку слабких місць підприємства і підризу його репутації на ринку.³⁵

Отже, виконавцями економічного аналізу є спеціалісти галузей і керівники виробничих підрозділів, які можуть забезпечити найбільшу його ефективність. Очолюють цю роботу керівник підприємства і головний (старший) економіст. Якщо ж підприємство мале, то аналітична робота покладається на бухгалтера.

1.3. Класифікація аналітичної діяльності.

Спираючись на сформульовані положення сутності аналітики, аналітичної діяльності можна дати класифікацію її основних різновидів.

Аналітична діяльність може бути класифікована за такими ознаками, як тип ціннісної орієнтації, тип об'єкта аналізу (сфери положення об'єкта), тип курируючої науки, тип домінуючого методу, рівень пізнання, місце в дослідженні, тип організації, тип кадрового забезпечення, ступінь відкритості для суспільства, а також тип часової детермінації. При цьому

³⁵Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

кожний різновид аналітичної діяльності має своє призначення в суспільстві, характеризується технологічною специфікою.³⁶

Класифікація аналітичної діяльності наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація аналітичної діяльності

Ознаки класифікації	Види аналітичної діяльності та їх характеристика
<i>За типом ціннісної орієнтації</i>	<i>Конструктивна</i> аналітика орієнтована на творче вирішення проблеми з погляду суспільного блага. <i>Деструктивна</i> аналітика спрямована на руйнування, розпалення конфліктів, досягнення результату за рахунок суспільного блага.
За типом об'єкта аналізу (сфери положення проблеми)	<i>Економічна</i> аналітика орієнтована на дослідження економічних явищ, об'єктів і процесів, залежно від величини об'єктів поділяється на макроекономічну і мікроекономічну аналітику. <i>Екологічна</i> аналітика осмислює екологічні системи, взаємодії людини й природи. <i>Управлінська</i> аналітика припускає дослідження управлінських систем, особливо процесів прийняття рішень. <i>Соціальна</i> аналітика припускає аналіз об'єктів, явищ і процесів соціальної сфери суспільства. <i>Політична</i> аналітика відображає політичні явища, інститути і процеси (містить у собі власне політичний аналіз й аналіз політики як об'єкта). <i>Педагогічна</i> аналітика спрямована на вивчення процесів виховання. <i>Ментальна</i> аналітика досліджує духовні процеси.
<i>За типом науки</i>	<i>Філософська</i> аналітика - це осмислення всього суцього з позицій філософії. <i>Аксіологічна</i> аналітика - розуміння цінності явищ із позицій науки про цінності. <i>Прогностична</i> аналітика орієнтована на використання досягнень прогностики, осмислення явищ сьогодення з позицій запитів майбутнього. <i>Історична</i> аналітика вивчає явища минулого, а також сьогодення в аспекті наступності, з позицій історичної науки. <i>Економічна аналітика</i> - дослідження на інструментальній базі економічних наук. <i>Політологічна</i> аналітика осмислює політичні об'єкти, інститути, процеси з позицій політології. <i>Соціологічна</i> аналітика ґрунтується на вивченні суспільства і його підсистем з позицій соціологічної науки. <i>Праксеологічна</i> аналітика орієнтована на дослідження

³⁶Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.

	<p>ефективності й раціональності діяльності з погляду праксеології.</p> <p><i>Психологічна</i> аналітика використовує арсенал психології.</p> <p><i>Культурологічна</i> аналітика застосовує культурологію.</p> <p><i>Етична</i> аналітика ґрунтується на принципах етики.</p> <p><i>Естетична</i> аналітика вивчає явища з позицій естетики.</p>
За типом домінуючого методу	<p><i>Системна</i> аналітика застосовує системний підхід (структурний, функціональний, структурно-функціональний).</p> <p><i>Логічна</i> аналітика ґрунтується на інструменті логіки.</p> <p><i>Причинно-наслідкова</i> аналітика спирається на причинно-наслідковий підхід до явищ дійсності.</p> <p><i>Проблемна</i> аналітика припускає застосування проблемного підходу до вивчення реальності.</p> <p><i>Статистична</i> аналітика ґрунтується на принципах і методах статистики (кореляційний, факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний, коваріаційний різновиди аналізу).</p> <p><i>Програмно-цільова</i> аналітика спирається на програмно-цільовий метод.</p> <p><i>Балансова</i> аналітика ґрунтується на методі балансу.</p> <p><i>Ситуаційна</i> аналітика припускає осмислення складних ситуацій.</p>
За рівнем пізнання	<p><i>Методологічна</i> аналітика припускає осмислення об'єктів і процесів з погляду принципів, методів, прийомів.</p> <p><i>Теоретична</i> аналітика являє собою аналіз із позицій уже наявної теорії або її побудови.</p> <p><i>Емпірична</i>, або фактологічна аналітика орієнтована на виявлення фактів та їх закономірностей.</p>
За місцем у дослідженні	<p><i>Первинна</i> аналітика виступає складовою дослідницького процесу одержання й осмислення результатів.</p> <p><i>Вторинна</i> аналітика являє собою осмислення результатів проведених раніше досліджень</p>
За типом організації	<p><i>Аналітика державних організацій</i> здійснюється в органах державної влади.</p> <p><i>Аналітика органів місцевого самоврядування</i> здійснюється в органах державної влади.</p> <p><i>Аналітика організації третього сектору</i> здійснюється суспільними неприбутковими організаціями.</p> <p><i>Персональна</i> аналітика здійснюється окремими аналітиками без включення їх у спеціальну організаційну структуру.</p>
За типом кадрів	<p><i>Професійна</i> аналітика здійснюється професійно підготовленими кадрами за відповідну винагороду.</p> <p><i>Непрофесійна</i> аналітика здійснюється людьми без спеціальної професійної підготовки.</p>
За ступенем відкритості для суспільства	<p><i>Відкрита</i> (публічна) аналітика характеризується публічною презентацією результатів аналізу.</p> <p><i>Закрита</i> аналітика: результати підпадають під державну, корпоративну або службову таємницю.</p>

За типом часової детермінації	<p><i>Актуальна</i> аналітика здійснюється в межах проблем сьогодення.</p> <p><i>Ретроспективна</i> аналітика орієнтована на проблеми минулого.</p> <p><i>Прогностична</i> аналітика орієнтована на віддалений результат тих чи інших дій або рішень.</p>
-------------------------------	---

Джерело:³⁷

Таким чином, аналітична діяльність являє собою соціальне явище, що швидко розвивається, для якого характерні деякі закономірності і на практиці зустрічається різних видів.

1.4. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень.

Сучасна система управління - це складний і багатогранний процес. Для підготовки і прийняття ефективних управлінських рішень необхідно своєчасно отримувати вичерпну інформацію про внутрішні та зовнішні умови діяльності об'єкта управління. Від варіативності комплексу цих умов практично завжди залежить і зміст конкретних управлінських рішень. Як зазначає академік Калетнік Г.М., головною рисою суб'єкта управління є наявність у нього певної компетенції і владних повноважень, які дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання. Владний вплив, що виходить від суб'єкта до об'єкта управління, дозволяє підпорядковувати волю і діяльність останнього волі першого, що є необхідною умовою досягнення цілей і вирішення завдань, визначених суб'єктом управління³⁸. У цьому контексті особливо актуальною стає проблема прийняття своєчасних і ефективних управлінських рішень.

Інструментами системи управління підприємством, що забезпечать необхідною, якісною, своєчасною інформацією керівництву для прийняття управлінських рішень повинні слугувати: блок-схеми, діаграма Ісікави, діаграма Паретто, гістограми, контрольні листки, карти контролю. Застосування таких інструментів забезпечить в управлінському процесі своєчасний і якісний збір і достовірну аналітичну обробку даних, результати яких можуть бути використані майже одночасно.³⁹

³⁷Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури, 2013. 335 с.

³⁸Калетнік Г. М., Мазур А. Г., Кубай О. Г. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: "Хай-Тек Прес", 2011. 428 с.

³⁹Фостолович В.А. Основні аспекти сучасного підходу до системи управління сільськогосподарським підприємством. *Ефективна економіка*. 2017. № 5 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5597>

Отже, забезпечення ефективного управління, в нинішніх умовах господарювання, є складною проблемою, оскільки знаходяться та функціонуючи в динамічному середовищі, підприємство випробує на собі вплив багатьох, не завжди передбачуваних факторів. Важливе завдання діяльності підприємства, в таких умовах, належить управлінню на основі аналізу економічного стану з урахуванням постановки стратегічних цілей діяльності підприємства, адекватних ринковим умовам, і пошуку шляхів їх досягнення за допомогою вирішення тактичних завдань⁴⁰.

Необхідно зазначити, що в таких умовах неабияке значення відводиться антикризовому управлінню.

Кризовий стан підприємства, як такий, при якому підприємство не в змозі здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності, подолання якого вимагає розробки та здійснення спеціальних методів фінансового управління підприємством. Ризик банкрутства пов'язаний з кризовою фінансовою ситуацією, яка представляє загрозу неплатоспроможності та банкрутства підприємства.⁴¹

Система антикризового управління має забезпечувати належний підхід до заборгованості підприємства з тим, щоб ефективно управляти нею, забезпечувати оптимальне співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованостями, не допускати виникнення простроченої заборгованості, систематично здійснювати контроль за розрахунками тощо. Для того, щоб ефективно управляти заборгованістю господарюючого суб'єкту слід систематично здійснювати її аналітичну оцінку та контроль за змінами, що відбуваються у сфері заборгованості.⁴²

Отже роль аналізу та аналітичної роботи на підприємстві досить вагома у прийнятті ефективних управлінських рішень. Здійснення якісного аналізу надає відповіді на питання, що пов'язані з вирішенням проблем стосовно підвищення ефективності діяльності та забезпечення

⁴⁰Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017 (23). № 7. С. 7-19.

⁴¹Калетник Г.М., Ціхановська В.М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Хай-Тек Пресс, 2010. 317 с.

⁴²Мулик Т.О., Томчук О.Ф., Федоришина Л.І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 146-160.

конкуренентоспроможності підприємства на ринку.⁴³ Звертаючи увагу на значення аналітичної роботи на підприємстві Томчук О.Ф. відмічає, що аналітичне забезпечення управління відіграє дуже важливе значення як для формування самих рішень, так і для дотримання вимог, які висуваються до них⁴⁴. Саме аналіз та організована на підприємстві аналітична робота, слугує провідником між обліком і менеджментом. Аналітична робота необхідна на всіх стадіях підготовки і прийняття рішення, особливо на етапах формування мети, розробки рішення, відбору кращого варіанта тощо.

Необхідно зазначити, що в сучасних умовах роль аналітичної діяльності постійно зростає. Аналітики все більше і більше впливають на розвиток людства, всі сфери суспільного життя. У багатьох, особливо в економічно розвинених країнах масово створюються інформаційно-аналітичні служби в різних органах державної влади, на підприємствах, приватних структурах тощо.

Серед причин розвитку аналітичної служб виділимо:

- систематичне об'єктивне зростання рухливості суспільних, економічних, політичних процесів в світовому масштабі з їх структуруванням, динамічним розвитком, але з непередбачливою поведінкою. Зрозуміло, що є необхідність дати оцінку цим процесам, що весь час змінюються;

- в соціальному управлінні сучасна людина зіткнулася з проблемами, які потребують осмисленого вирішення. Ускладнення соціальних систем (а це - об'єктивний процес) веде до росту їх нестабільності, кризових явищ. Намагання уникнути втрат примушує управлінців шукати оптимальні рішення з мінімальними ризиками. Для цього їй необхідний всебічний аналіз ситуації з наступними висновками, що дозволить досягти бажаного результату;

- напружена динаміка росту соціальних процесів породжує величезні неконтрольовані, суперечливі потоки інформації, які потребують відповідного дослідження, аналізу, контролю, що без

⁴³ Гончарук І. В. Старосуд В. І., Мулик Т. О. Фінансові результати сільськогосподарських підприємств: механізм формування та аналітична оцінка (на прикладі Ялтушківської дослідно-селекційної станції ІБК і ЦБ НААН України). *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 3. С. 18-34.

⁴⁴Томчук О.Ф. Томчук В.В. Управлінські рішення та їх аналітичне забезпечення. *Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, між предметні зв'язки*: збірник матеріалів ІХ міжнар. наук.-практ. конф. (26 лютого 2015 р.; м. Київ) / Відпов. За вип. Б.В. Мельничук. К.: ННЦ "ІАЕ", 2015. С.445-448.

ефективних сучасних аналітичних технологій неможливо зробити;

- зростання конкуренції, а той конфронтації між державами за володіння зонами впливу, економічними важелями, природними ресурсами тощо. Аналітичні служби дозволяють приймати такі управлінські рішення, які убезпечують від конфліктів, контролюють та прогнозують кризові явища. В сучасних умовах інформаційно-аналітична діяльність стає необхідною потребою суспільства, одним із найважливіших і найвпливовіших факторів стабільності і життєдіяльності будь-якої держави⁴⁵.

Узагальнюючи інформацію, що представлена в літературних джерелах можна виділити такі проблеми аналітичної роботи на підприємствах:

- відсутність стандартизованих методик розрахунку показників діяльності підприємства;

- низька якість аналітичної роботи та неадекватна постановка завдань суб'єктами її організації;

- можливість викривлення інформації, що надається для цілей аналізу за рахунок ручної її передачі і неврахування інформації про зовнішнє конкурентне середовище;

- неврахуванням при здійсненні економічного аналізу інформації про нові об'єкти, не застосуванням різних видів економічного аналізу, а обмеженням лише оцінкою фінансового стану;

- неякісне методичне забезпечення проведення економічного аналізу через не розроблення документу, який регламентує аналітичний процес й відсутність осіб, які відповідають за його організацію і проведення;

- не налагодження взаємозв'язку системи внутрішньої управлінської звітності із аналітичною системою підприємства.⁴⁶

Вважаємо, що найбільш перспективними напрямками аналітичної роботи на підприємстві можуть бути:

- глибоке вивчення потреб ринку, вимог споживачів щодо конкурентоспроможності продукції;

- визначення пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної діяльності

⁴⁵Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

⁴⁶. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. № 7. 2017 (23). С. 7-19.

– застосування комп'ютерних технологій в аналітичній роботі

– розробка стандартизованих форм та форматів внутрішньої управлінської звітності, її адаптація до потреб менеджерів підприємств

– розвиток стратегічного аналізу

– розроблення методичного забезпечення таких аналітичних досліджень: оцінка реінжинірингових процесів основної діяльності підприємства; аналіз ефективності інновацій та інвестицій; оцінка взаємозв'язку конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому; аналіз соціального розвитку підприємства; маркетинговий аналіз, комплексний аналіз ефективності та повноти використання ресурсного потенціалу підприємства тощо⁴⁷.

Дані заходи сприятимуть поліпшенню, підвищуватимуть ефективність та об'єктивність управлінського аналізу.

Отже, ефективність господарської діяльності будь-якого підприємства залежить від його здатності правильно оцінювати ситуацію та оперативно реагувати на неї. Це можливо тільки за наявності систематичної інформації про здійснювані господарські процеси, їх характер і обсяги, про наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, їх використання, про формування витрат та фінансові результати діяльності тощо.⁴⁸

Ефективність функціонування кожного підприємства залежить також від того, відповідають чи не відповідають управлінські рішення реальному стану ринкового середовища господарювання (з урахуванням власного потенціалу підприємства). Базою для обґрунтування і прийняття оптимальних управлінських рішень має бути ефективно організована аналітична робота та діагностика діяльності підприємства.⁴⁹

Аналітична робота на підприємстві посилюється також у зв'язку з глобалізацією та інтеграційними процесами в

⁴⁷Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017 (23). № 7. С. 7-19.

⁴⁸Мазур В.А., Томчук О.Ф., Браніцький Ю.Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3 (19). С. 7-20.

⁴⁹Мулик Т. О. Організація діагностики діяльності підприємства та його бізнес-процесів: теоретико-методичні підходи. *Modern Economics*. 2019. № 17(2019). С. 158-164. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-25](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-25)

економіці, реформуванням бухгалтерського обліку та звітності відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності підвищується роль аналітичної роботи на підприємстві. За її допомогою розробляється стратегія розвитку підприємства, обґрунтовується вибір оптимальних варіантів управлінських рішень, здійснюється контроль за їх виконанням, оцінюються результати діяльності підприємства та виявляються причини негараздів і наявні резерви.

Питання для самоконтролю

1. Сутність понять «аналітика та «аналітична діяльність».
2. Сутність понять «аналітична робота» та «аналітичне забезпечення».
3. Мета та завдання аналітичної роботи.
4. Об'єкт та суб'єкти аналітичної роботи.
5. Класифікація аналітичної діяльності.
6. Внутрішні користувачі аналітичної інформації.
7. Зовнішні користувачі аналітичної інформації.
8. Значення аналітичної роботи підприємства для прийняття управлінських рішень

Тести

1. Які операції містить у собі аналіз

- 1) Розчленовування й диференціація змісту об'єкта;
- 2) Обґрунтування здійсненого розкладання об'єкта на його складові;
- 3) Синтез отриманих частин об'єкта в новий цілісний об'єкт і виявлення адекватності нового й старого об'єктів;
- 4) Всі відповіді вірні.

2. Яка зі складових економічного аналізу не є частиною аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства.

- 1) Управлінський (господарський) аналіз;
- 2) Фінансовий аналіз;
- 3) Техніко-економічний аналіз;
- 4) Стратегічний аналіз.

3. Головними завданням економічного аналізу є:

- 1) Об'єктивне і всебічне дослідження виконання бізнес-планів підприємств і дотримання нормативів;
- 2) Оцінка діяльності підприємства з метою пошуку та визначення внутрішньогосподарських резервів;
- 3) Виявлення недоліків з фінансово-господарській діяльності підприємства, з'ясування причин їх виникнення;

4) Оцінка конкурентоспроможності підприємства і продукції.

4. Предметом економічного аналізу є:

1) Дія загальних, часткових і специфічних законів на розвиток економічних процесів в конкретних умовах галузі або конкретного підприємства;

2) Кількісні сторони масових економічних явищ і процесів, які відбуваються у господарській діяльності;

3) Причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів всебічної діяльності підприємств;

4) Кругообіг капіталу в процесі господарської діяльності підприємств.

5. До об'єктів предмета економічного аналізу не входять

1) Обсяги виробництва і реалізації продукції;

2) Обсяги інвестицій та їх використання;

3) Закони розвитку природи та суспільства;

4) Фінансовий стан підприємства.

6. Одержувач аналітичної інформації – це

1) Внутрішній користувач;

2) Зовнішній користувач;

3) Суб'єкт аналіз;

4) Всі відповіді вірні.

7. До внутрішніх користувачів економічного аналізу належать

1) Управлінський персонал та власники контрольних пакетів акцій;

2) Члени трудового колективу та бухгалтери, економісти, фінансисти;

3) Внутрішні аудитори та профспілкові організації;

4) Всі відповіді вірні.

8. До зовнішніх користувачів економічного аналізу належать

(Δ) Представники вищих органів управління та державних контролюючих і регулюючих органів;

2) Кредитори, контрагенти, незалежні аналітики та зовнішні аудитори;

3) Спеціалісти зі злиття і поглинання;

4) Всі відповіді вірні.

9. За типом об'єкта аналізу розрізняють

- 1) Конструктивну аналітику;
- 2) Деструктивну аналітику;
- 3) Економічну аналітику;
- 4) Методологічну аналітику.

10. За типом ціннісної орієнтації аналізу розрізняють

- 1) Конструктивну аналітику;
- 2) Екологічну аналітику;
- 3) Економічну аналітику;
- 4) Методологічну аналітику.

11. За рівнем пізнання аналізу розрізняють

- 1) Конструктивну аналітику;
- 2) Екологічну аналітику;
- 3) Економічну аналітику;
- 4) Методологічну аналітику.

12. За типом об'єкта аналізу розрізняють

- 1) Соціальну аналітику;
- 2) Екологічну аналітику;
- 3) Економічну аналітику;
- 4) Всі відповіді вірні.

13. За типом організації аналізу розрізняють

- 1) Аналітику державних організацій;
- 2) Аналітику органів місцевого самоврядування;
- 3) Персональну аналітику;
- 4) Всі відповіді.

14. За ступенем відкритості аналізу для суспільства розрізняють

- 1) Конструктивну аналітику;
- 2) Деструктивну аналітику;
- 3) Економічну аналітику;
- 4) Відкриту, закриту аналітику.

15. За типом часової детермінації аналізу розрізняють

- 1) Актуальну аналітику;
- 2) Ретроспективну аналітику;
- 3) Прогностичну аналітику;

4) Всі відповіді вірні.

Список рекомендованої літератури

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

2. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.

3. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

4. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017 (23). № 7. С. 7-19.

5. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

6. Осядла М. В. Роль та значення аналітичної діяльності у процесі законотворення. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 218-222.

7. Правдюк Н.А., Правдюк М.В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 57-64.

8. Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. *Економічний дискурс*. 2015. № 4. С. 145-157.

9. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. 328 с

10. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

ТЕМА 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНАЛІЗУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Предмет, об'єкт, функції та завдання аналізу на сільськогосподарських підприємствах.

2.2. Особливості сільськогосподарського виробництва та їх вплив на організацію аналізу.

2.3. Види аналізу на сільськогосподарських підприємствах

У даній темі визначено предмет, об'єкт, функції та завдання аналізу на сільськогосподарських підприємствах. Розглянуто особливості сільськогосподарського виробництва та вплив на організацію аналізу. Досліджено види аналізу на сільськогосподарських підприємствах, зокрема: галузевий, міжгалузевий, внутрішньогосподарський та міжгосподарський, попередній і подальший, періодичний і разовий, суцільний і вибірковий, комплексний і тематичний, фінансовий, техніко-економічний, соціально-економічний, економіко-екологічний, маркетинговий, інвестиційний, функціонально-вартісний, логістичний, інституційний, якісний і кількісний аналіз, експрес-аналіз, фундаментальний аналіз, ситуаційний аналіз, маржинальний аналіз, економіко-математичний аналіз, SWOT-аналіз, ABC-аналіз.

2.1. Предмет, об'єкт, функції та завдання аналізу на сільськогосподарських підприємствах

Аналіз сільськогосподарської діяльності посідає важливе місце серед економічних наук. Його розглядають як одну з функцій управління виробництвом. Інтеграційні процеси у світове співтовариство, що нині інтенсивно розгортаються на теренах України, зумовили підвищення вимог до якості інформації як основи прийняття стратегічних рішень на усіх рівнях управління.

Аналіз як функція внутрішньовиробничого управління має власну метрологічну основу: принципи, функції, організаційну структуру, методи та інструменти, інформаційну базу. Аналітична діяльність спрямована на вивчення, облік попиту та вимог ринку для обґрунтованої орієнтації виробництва на випуск конкурентоздатних продуктів у раніше встановлених обсягах, що відповідають певній техніко-економічній характеристиці, реалізації, яка може забезпечити підприємству отримання найвищого прибутку.

За нових економічних умов, характерною особливістю яких є нестабільність, підприємствам життєво необхідно здійснювати постійний систематичний збір та опрацювання інформаційних даних з метою пристосування до умов зовнішнього середовища та досягнення конкурентних переваг. Усвідомлюючи цей беззаперечний факт, породжений жорсткими умовами господарювання, вітчизняні підприємства, використовуючи сучасні методи отримання та аналізу інформації, поступово створюють міцну інформаційно – аналітичну базу для обґрунтовано – ефективного управлінського рішення.

Даний процес успішно реалізується на великих промислових та торгівельних підприємствах, і досить повільно втілюється у життя на сільськогосподарських. Незважаючи на поступове вдосконалення виробничих процесів сільськогосподарських підприємств, набуття ними передового світового досвіду у галузях рослинництва та тваринництва, використанні новітньої техніки та досконалих технологій, сільськогосподарські виробники усе ще неспроможні забезпечити себе достатнім рівнем достовірної, доступної для розуміння, і що важливо, своєчасної аналітичної інформації про результати своєї діяльності. Відтак, виникає закономірне запитання: як, враховуючи специфіку сільського господарства, і не маючи потужної інформаційної основи, можна стверджувати про обґрунтованість виробничих показників та точне планування роботи підприємств на селі.

Головною рисою аналізу господарської діяльності підприємства, як відомо, є комплексне, системне дослідження економічних явищ, процесів, факторів і причин, що їх зумовлюють. Дослідження економічних явищ вимагає вивчення прояву економічних законів і категорій ринкової економіки в умовах різних видів підприємств та об'єднань, їх специфіки на кожному етапі розвитку ринкових відносин

Найважливішими особливостями аналізу, без яких практично не можливо про нього говорити, є певні теоретичні концепції, стиль мислення, запланований підхід до прийняття виробничих рішень із позицій найповнішого задоволення вимог споживача. Філософія аналізу проста: виробник повинен випускати таку продукцію, що має збут і може досягти запланованого рівня рентабельності та за яку можна отримати певну суму прибутку. Враховуючи це, виробник цілеспрямовано ставить завдання в галузі науково-технічних розробок, висуває вимоги до них, орієнтовно розраховуючи витрати виробництва, рівень ціни та прибуток.

Аналіз сільськогосподарської діяльності є сполучною ланкою між обліком і прийняттям управлінських рішень. У процесі аналізу облікова інформація проходить аналітичну обробку: проводиться порівняння досягнутих результатів виробництва з даними поточного і перспективного плану, минулих періодів, інших підприємств, середньогалузевими; визначається вплив різних факторів на величину результативних показників, виявляються недоліки, помилки, невикористані можливості, перспективи і т.д.⁵⁰

За допомогою аналізу здійснюється ідентифікація проблеми, визначаються причини її виникнення, прогнозування її розвитку і виявляються можливості розв'язання проблеми. На основі результатів аналізу розробляються і обґрунтовуються управлінські рішення. Економічний аналіз передують рішенням і діям, обґрунтовує їх і є базою виробництвом, забезпечуючи його ефективність. Він дозволяє знизити невизначеність при ухваленні управлінського рішення, заснованого на догадках і інтуїції.⁵¹

Аналіз господарської сільськогосподарської діяльності – це комплексне вивчення роботи підприємств і структурних підрозділів з метою виявлення можливостей підвищення ефективності їх діяльності.

Предметом аналізу сільськогосподарської діяльності є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, пізнання яких дозволяє комплексно досліджувати результати діяльності, їх чутливість до управлінських впливів з метою підготовки інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства і зміцнення його ринкових позицій⁵²

Об'єктом аналізу господарської діяльності є результати господарської діяльності підприємств, які апроксимуються системою взаємопов'язаних показників, що відображають окремі її сторони і сегменти. Наприклад, на промисловому підприємстві до об'єктів аналізу відносяться показники виробництва і реалізації продукції, її собівартості, використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, фінансових

⁵⁰Подольчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК*. 2010. №3. С.54-57.

⁵¹Савицька Г. В.Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 668 с.

⁵²Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. А. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

результатів діяльності, фінансового стану підприємства і т.д. У сільському господарстві, крім того, до об'єктів аналізу відносяться показники, що відображають ступінь використання земельних ресурсів підприємства (вихід продукції на 100 га сільгоспугідь, врожайність культур, якість ґрунту, склад посівних площ тощо).

Основною метою аналізу господарської діяльності є підготовка інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень і для обґрунтування поточних і перспективних планів, спрямованих на досягнення короткострокових і стратегічних цілей підприємства.⁵³

Реалізація даної мети аналізу господарської діяльності передбачає оцінку ситуації, що склалася, діагностику та прогнозування її розвитку та пошук шляхів досягнення бажаних результатів найбільш ефективними способами. У відповідності з цим виділяють три функції АГД:⁵⁴

- оціночну
- діагностичну
- пошукову (рис. 2.1).

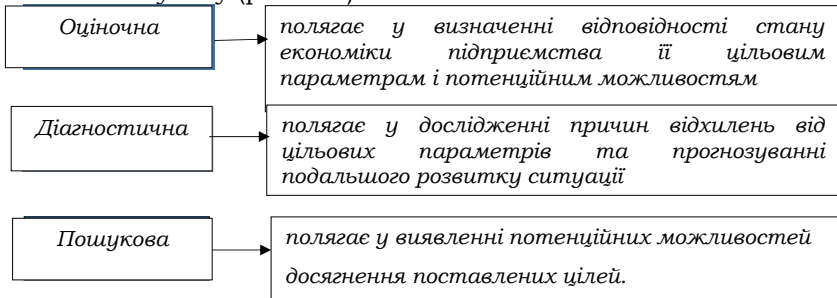

Рис.2.1. Функції аналізу господарської діяльності⁵⁴

Завдання аналізу господарської діяльності можна виділити наступні:

- ✓ вивчення стану і тенденцій економічного розвитку підприємства за минулі періоди;
- ✓ прогнозування результатів діяльності на основі тенденцій розвитку, що склалися, і передбачуваних змін в перспективі;
- ✓ наукове обґрунтування поточних і перспективних планів (цільової програми підприємства);

⁵³Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

⁵⁴Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

✓ контроль за виконанням планів і управлінських рішень, за ефективним

✓ використанням економічного потенціалу підприємства з метою виявлення недоліків, помилок і оперативного впливу на економічні процеси;

вивчення впливу об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх факторів на результати господарської діяльності, що дозволяє об'єктивно оцінювати роботу підприємства, робити правильну діагностику його стану і прогноз розвитку на перспективу, виявляти основні шляхи підвищення його ефективності;

✓ пошук резервів підвищення ефективності виробництва на основі вивчення передового досвіду і досягнень науки і практики;

✓ оцінка результатів діяльності підприємства по досягненню поставлених цілей - виконання планів, рівню результативності та ефективності бізнесу, використанню наявних можливостей, положенню на ринку товарів і послуг;

✓ оцінка ступеня фінансових і операційних ризиків і виробка внутрішніх механізмів управління ними з метою зміцнення ринкових позицій підприємства та підвищення прибутковості бізнесу;

➤ обґрунтування заходів щодо усунення виявлених недоліків і освоєнню резервів підвищення ефективності функціонування підприємства з метою підвищення його конкурентних переваг⁵⁵.

Для забезпечення високої ефективності та доцільності проведення аналізу господарської діяльності слід дотримуватися наступних принципів:

комплексність – охоплення максимуму структурних підрозділів і напрямків діяльності, всебічне вивчення причинно-наслідкових залежностей розвитку основної діяльності підприємства;

системність – розуміння об'єкту, що вивчається, як складної динамічної системи, що містить елементи, пов'язані між собою та з зовнішнім середовищем;

об'єктивність – використання перевіреної інформації, яка достовірно відбиває об'єктивну реальність;

точність – обґрунтування висновків точними аналітичними розрахунками;

дієвість – активний вплив на результати діяльності

⁵⁵ Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Полтава: РВВД ПДАА, 2016. 308 с

підприємства, своєчасне виявлення недоліків та прийняття відповідних управлінських рішень;

плановість – проведення за планом і систематично, що викликає необхідність планування і контролю за проведенням аналітичної роботи на підприємстві, обумовлює розподіл обов'язків між виконавцями;

оперативність – швидкий і чіткий аналіз ситуацій, генерування відповідних управлінських рішень і втілення їх у життя підприємства.

Таким чином, аналіз господарської діяльності як наука являє собою систему спеціальних знань, пов'язаних з дослідженням тенденцій господарського розвитку, науковим обґрунтуванням планів, управлінських рішень, контролем за їх виконанням, оцінкою досягнутих результатів, пошуком, виміром та обґрунтуванням величини господарських резервів підвищення ефективності виробництва й розробкою заходів щодо їхнього використання.

2.2. Особливості сільськогосподарського виробництва та їх вплив на організацію аналізу

Сільське господарство – важлива складова вітчизняного господарського комплексу. Тенденції і перспективи розвитку галузі визначаються загальним станом національної економіки, на якому, своєю чергою, значною мірою позначається динаміка основних показників аграрної діяльності. Незважаючи на наявність вагомих і тривалих проблем у сферах фінансового і матеріально-технічного забезпечення галузі, має місце тенденція посилення її значення в економічній системі країни. Водночас в усьому світі потужне й ефективне сільськогосподарське виробництво виступає не першопричиною, а одним із наслідків високого рівня національного загальноекономічного розвитку. Отже, стратегію розвитку України треба будувати на випереджуючих темпах зростання неаграрних секторів економіки, що повинно забезпечувати належний прогрес і в аграрній галузі.

Враховуючи це найважливіше завданням аграрного сектора економіки – забезпечення продовольчої безпеки країни, основи її суверенітету, економічної і соціальної стійкості. Агропромислова політика країни має бути направлена на те, щоб зробити цю галузь високоефективною і конкурентоздатною, істотно підвищити надійність забезпечення країни продукцією сільського господарства, поліпшити її якість.

Велику роль у вирішенні цих завдань відіграє аналіз

господарської діяльності підприємств, методика якого направлена на обґрунтування бізнес-планів і управлінських рішень; систематичний контроль за їх виконанням; вивчення впливу факторів на результати господарської діяльності; пошук резервів підвищення ефективності виробництва і розробку заходів щодо їх освоєння; оцінку діяльності підприємства по використанню можливостей підвищення ефективності виробництва; вироблення економічної стратегії розвитку підприємства і зміцнення його ринкових позицій.

За своїм змістом і завданням аналіз господарської діяльності в аграрному секторі майже не відрізняється від аналізу в інших галузях національної економіки, проте є деякі особливості в методиці його проведення, які обумовлені специфікою цієї галузі виробництва.⁵⁶

Результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств багато в чому залежать від природно-кліматичних умов. Кліматичні умови є визначальним чинником спеціалізації сільськогосподарського виробництва, а це зумовлює специфіку його всієї організації. Оскільки дощі, засуха, морози і інші природні явища можуть значно зменшити збори урожаю, понизити продуктивність праці і інші показники, при аналізі господарської діяльності необхідно враховувати природно-кліматичні умови кожного року і кожного господарства. Для отримання правильних висновків про результати господарської діяльності показники поточного року повинні зіставлятися не з минулим роком, як це робиться на промислових підприємствах, а з середніми даними за передуючих 3-5 років.

При вивченні кліматичних умов потрібно звернути увагу на такі особливості, як середньорічна кількість опадів, їх розподіл за періодами року, висота снігового покриву, глибина промерзання ґрунту, дати перших та останніх заморозків, тривалість безморозного періоду і періодів з середньодобовою температурою вище 0°C, вище + 5°C і вище +10°C, кількість сонячних днів в році і в безморозний період.

Для сільського господарства характерна сезонність виробництва. У зв'язку з цим протягом року нерівномірно використовуються трудові ресурси, техніка, матеріали, неритмічно реалізується продукція, поступає виручка. Так, зернозбиральні комбайни можуть бути використані тільки 10-20 днів в році, сівалки – 5-10, картоплезбиральні комбайни – 20-30

⁵⁶Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). p. 54-66.

днів. Цю особливість також необхідно враховувати при аналізі господарської діяльності, зокрема таких показників, як забезпеченість і використання основних засобів виробництва, земельних, трудових і фінансових ресурсів.

Необхідно зазначити, що для сільського господарства характерною є територіальна розосередженість виробництва у різних кліматичних зонах, особливо у таких галузях, як рослинництво, садівництво, тваринництво, і концентрація його не завжди є ефективною. Це впливає на організацію управління аграрним підприємством, ускладнюючи, зокрема, технологічний контроль, а також зумовлює високу потребу підприємств у техніці.

У сільському господарстві процес виробництва дуже тривалий і не співпадає з робочим періодом. Багато показників можна розрахувати тільки в кінці року. У зв'язку з цим якнайповніший аналіз в рослинництві можна зробити тільки за наслідками року. Протягом року аналізується виконання плану агротехнічних заходів щодо періодів сільськогосподарських робіт відхилення від нормативних витрат на одиницю виконаних робіт.⁵⁷

Необхідно зазначити, що період виробництва складається із часу, коли процес виробництва під впливом праці людини (оранка і обробка ґрунту, посів і посадка, догляд за рослинами, збиранні урожаю та ін.) і коли він відбувається під впливом природних факторів (ріст рослин, формування урожаю і т.д.). Природний процес вирощування тварин і рослин визначає особливості кругообігу засобів сільськогосподарських товаровиробників, його повільність, поступове нарощення затрат, вивільнення засобів із кругообігу одночасно, тобто у періоди виходу продукції до реалізації продукції. Впродовж року створюється сезонний розрив між термінами затрат і одержання доходу. Ця особливість впливає на організацію виробництва, ефективне використання техніки і трудових ресурсів. Неспівпадання робочого періоду із періодом виробництва сільськогосподарської продукції зумовлює істотну відмінність від інших галузей, особливість — сезонність у виробництві продукції, особливо рослинницької. Це створює серйозні проблеми у забезпеченні зайнятості працівників і сфер прикладання їх праці, необхідного рівня заробітної плати і доходів сільських жителів. Водночас для сезонного виробництва

⁵⁷Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

характерною є нерівномірна потреба в оборотних засобах впродовж року, наприклад, весною — у насінні та паливі. При цьому потреба у цих ресурсах повинна задовольнятися у короткі часові терміни. Затримка на незначний термін може негативно вплинути на кінцеві результати виробництва. Теж саме стосується операцій зі збирання урожаю, які не можуть проводитися тривалий період часу, оскільки це призводить до втрат урожаю, в першу чергу це стосується зернових культур.

Сільськогосподарське виробництво має справу з живими організмами. Тому на рівень його розвитку здійснюють вплив не тільки економічні, але і біологічні, хімічні і фізичні закони, що ускладнює вимірювання впливу чинників на результати господарської діяльності. В той же час облік дії цих законів має виняткове значення при аналізі діяльності підприємств.

Основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля, природні особливості якої нерозривно пов'язані з кліматичними умовами.⁵⁸ На відміну від інших галузей народного господарства, де точно відома економічна ефективність і виробнича потужність всіх фондів, продуктивність землі не піддається точному обліку і під впливом різних чинників міняє природний і економічний характер. Причому земля як головний засіб виробництва не тільки не зношується, але і, навпаки, поліпшується, якщо її правильно використовувати. І нарешті, однією з особливостей цього засобу виробництва є те, що земля надзвичайно універсальна. Відомо, що в промисловості на окремому заводі, як правило, можна здійснювати виробництво тільки відповідного виду продукції. У сільському господарстві на одній і тій же землі можна займатись виробництвом різних сільськогосподарських культур. В результаті їй властиві такі особливості, як універсальність виробництва, слабка концентрація, багатогалузевий характер, нижчий рівень продуктивності праці. В зв'язку з цим аналіз господарської діяльності підприємств повинен сприяти високопродуктивному використанню землі, послідовному розвитку найбільш корисних в умовах господарства напрямів діяльності.

Сільське господарство відрізняється від інших галузей виробництва також і тим, що в ньому частина продукції використовується на власні цілі як засоби виробництва: насіння, фураж, тварини. Тому не вся вироблена в цій галузі продукція є

⁵⁸ Фостолович В.А. Основні аспекти сучасного підходу до системи управління сільськогосподарським підприємством. *Ефективна економіка*. 2017. № 5 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5597>

товарною. Це зумовляє особливості планування обсягів виробництва та розподілу продукції, а також організації виробничих процесів.

З урахуванням специфіки сільського господарства для оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств використовується багато специфічних показників (урожайність, продуктивність худоби, жирність молока і ін.). Загальні показники, вживані у всіх галузях народного господарства (собівартість продукції, прибуток, рентабельність, оборотність засобів і ін.), відображають специфіку сільськогосподарського виробництва. Це обумовлює деякі особливості їх аналізу.⁵⁹

Разом з тим потрібно відзначити, що в сільському господарстві більше, ніж в промисловості, однотипних підприємств, що здійснюють виробництво приблизно в однакових природно-кліматичних умовах. Тому на відміну від промислових підприємств тут можна ширше застосовувати міжгосподарський порівняльний аналіз. Це дозволяє точніше оцінювати результати господарської діяльності, виявляти передовий досвід інших підприємств.

В умовах становлення і функціонування ринку результативність господарської діяльності великою мірою залежить від навколишнього середовища, стан якого оцінюють за такими факторами: економічні (з них у першу чергу ринкові), політичні й правові, соціальні та природно-екологічні. Такий поділ хоча і дещо умовний, але допомагає визначитись і систематизувати причини, які ініціюють зміну цих факторів, та ситуації, що за результатами аналізу осмислюються і підлягають вирішенню.

Аналіз сучасного стану економіки показує, що багато факторів зовнішнього середовища дестабілізують сільськогосподарське виробництво, чим понижують його ефективність. Кожний елемент зовнішнього середовища аналізується через систему показників.

Ринкове середовище характеризують такі показники, як ціни (індекс цін або середні ціни на окремі товари), очікуваний попит на продукцію, прогнозований рівень випуску аналогічної продукції конкурентами, якісні параметри кращих зразків товарів, конкурентоспроможність товарів на різних ринках тощо.

Політичну і економічно-правову ситуацію оцінюють за

⁵⁹Подольчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК*. 2010. №3. С.54-57.

такими показниками, як валовий національний продукт, чистий національний продукт, національний дохід - всього і на душу населення, індекс продуктивності праці, співвідношення темпів росту продуктивності праці та її оплати, середній рівень витрат на виробництво продукції, державні замовлення і контракти, величина інвестицій і дотацій та ін.

Соціальне середовище характеризується такими показниками, як кількість безробітних, їх частка в трудових ресурсах (працездатних), індекс споживчих цін, рівень інфляції, витрати на особисте споживання, особистий дохід, співвідношення величини мінімального рівня оплати праці (особистого доходу) і вартості мінімального споживчого кошика та ін.

Вивчення зовнішнього середовища покликане визначити, по можливості, як позитивний вплив, так і втрати підприємства від зміни факторів зовнішнього середовища. Результати такої оцінки для товаровиробників є орієнтиром при розробці стратегії розвитку підприємства.

Наявність широкої бази для порівняння як в рамках окремого підприємства, так і в масштабах району, області дозволяє частіше використовувати в аналізі наступні прийоми: зіставлення паралельних і динамічних рядів, аналітичні угруповання, кореляційний аналіз, багатовимірний порівняльний аналіз і ін.

Зазначені особливості практично не можуть бути ліквідовані й вимагають всебічного аналізу та їх урахування при формуванні матеріально-технічної бази підприємства, організації й управлінні виробництвом, визначенні економічної ефективності використання виробничих ресурсів з метою збільшення обсягів виробництва продукції та її здешевлення.

2.3. Види аналізу на сільськогосподарських підприємствах

В економічній літературі аналіз господарської діяльності класифікується за різними ознаками, що має важливе значення для правильного розуміння його змісту і завдань.

За галузевою ознакою, який ґрунтується на поділі праці, аналіз господарської діяльності ділиться на галузевий, методика якого враховує специфіку окремих галузей економіки (промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі і т.д.), і міжгалузевий (теорія АГД), який є теоретичною і методологічною основою аналізу господарської діяльності у всіх галузях економіки.

Об'єктивна необхідність галузевого аналізу господарської діяльності обумовлена специфікою різних галузей виробництва. Кожна галузь виробництва в силу різного характеру праці має свої особливості і як наслідок – характерні економічні відношення.⁶⁰

За просторовою ознакою розрізняють внутрішньогосподарський і міжгосподарський аналіз.

Внутрішньогосподарський – вивчає діяльність тільки досліджуваного підприємства і його структурних підрозділів.⁶¹

При міжгосподарському аналізі порівнюються результати діяльності двох підприємств або більше. Такий аналіз направлений на пошук нововведень та виявлення резервів підвищення ефективності роботи аналізованого підприємства.

За функціональним призначенням аналіз може бути:

Управлінський аналіз – вивчає динаміку і рух наявних ресурсів на підприємстві, ефективність їх використання та здійснює пошук шляхів їх підвищення; є внутрішнім аналізом та являється конфіденційною інформацією.

Фінансовий аналіз – оцінка фінансових результатів діяльності підприємства, аналіз їх динаміки та факторів на основі фінансової звітності; є різновидом зовнішнього аналізу та публічною інформацією.

Стратегічний аналіз – оцінка потенціалу підприємства, аналіз внутрішніх сильних і слабких сторін, а також зовнішніх можливостей і загроз з метою прогнозування діяльності підприємства та формування його стратегії на перспективу.

За ознакою часу аналіз господарської діяльності поділяється на попередній (перспективний) і подальший (ретроспективний, історичний).

Попередній (перспективний) аналіз проводиться до здійснення господарських операцій. Він необхідний для обґрунтування управлінських рішень і планів-прогнозів, попередження небажаних наслідків на основі оцінки чутливості результативних показників до зміни факторів зовнішнього і внутрішнього характеру.

Подальший (ретроспективний, історичний) аналіз проводиться після здійснення господарських операцій. Він використовується для вивчення тенденцій розвитку, контролю

⁶⁰Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 668 с.

⁶¹Томчук О.Ф. Управлінський аналіз: поняття, принципи та основні елементи. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Випуск 5 (73). Частина 2. С.133-142.

за виконанням оперативних і стратегічних планів, об'єктивної оцінки та діагностики результатів діяльності підприємства і рівня підприємницьких ризиків.⁶²

Перспективний і ретроспективний аналіз тісно пов'язані. Саме ретроспективний аналіз дає можливість бачити перспективу. Він є основою перспективного аналізу. Аналіз результатів праці за минулі роки дозволяє вивчити тенденції, закономірності розвитку економіки, розкрити наслідки раніше прийнятих управлінських рішень, виявити невикористані можливості, передовий досвід, що має важливе значення при обґрунтуванні рівня економічних показників на перспективу. Розуміння минулого – необхідна передумова передбачення майбутнього.

У свою чергу, від глибини і якості попереднього аналізу залежать результати ретроспективного аналізу. Якщо планові або прогнозні показники недостатньо обґрунтовані і реальні, то їх подальший аналіз взагалі втрачає сенс.

Ретроспективний аналіз, у свою чергу, підрозділяється на оперативний і підсумковий. Оперативний аналіз проводиться відразу після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу (зміну, добу, декаду і т.д.). Його мета – оперативно оцінювати зміни щодо заданих параметрів, виявляти небажані відхилення і причини їх виникнення, своєчасно приймати коригуючі заходи по їх усунення. Він повинен проводитися протягом того відрізка часу, в якому виникли і продовжують діяти причини, які викликають ці відхилення. Ринкова економіка характеризується динамічністю ситуації як виробничої, комерційної, фінансової діяльності підприємства, так і його зовнішнього середовища. У цих умовах оперативний аналіз набуває особливого значення.

Підсумковий аналіз вивчає результати роботи за звітний період (місяць, квартал, рік). Його цінність в тому, що діяльність підприємства вивчається комплексно і всебічно за звітними даними за відповідний період. Цим забезпечується більш повна і об'єктивна оцінка діяльності підприємства по використанню наявних можливостей.

Оперативний і підсумковий аналіз взаємопов'язані і доповнюють один одного. Вони дають можливість керівництву підприємства не тільки оперативно виявляти та ліквідувати недоліки в процесі виробництва, але і комплексно

⁶²Федоришина Л.І., Цуркан А.О. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств. *Бізнес-навігатор* 2018. Випуск 2-2 (45). С. 137-139.

узагальнювати досягнення, результати діяльності за відповідні періоди, розробляти заходи, спрямовані на ріст ефективності виробництва.

Перспективний аналіз в залежності від довжини тимчасового горизонту ділиться на короткостроковий і довгостроковий (стратегічний).

Короткостроковий аналіз охоплює період до одного року, довгостроковий – понад рік. Короткостроковий прогностичний аналіз використовується для вироблення тактичної, а довгостроковий – стратегічної політики підприємства в області бізнесу. Другий вид менш деталізований, ніж перший. Він дає відповіді на найбільш загальні питання, але його роль значно вище. Якщо обрана правильна стратегія розвитку підприємства, легше приймати тактичні рішення.

В умовах ринкової конкуренції стратегічний аналіз стає невід'ємною частиною управлінської діяльності. За своїм змістом цей аналіз являє собою етап передпланових досліджень, на якому системно вивчаються внутрішні і зовнішні чинники функціонування підприємства.

За періодичністю проведення аналіз ділиться на періодичний і разовий.

Періодичний аналіз робиться регулярно за відповідні проміжки часу (зміну, день, місяць, квартал, рік). Разовий аналіз проводиться у зв'язку з різними обставинами одноразового характеру (перехід на нову технологію, зміна структури виробництва і т.д.).

За суб'єктами (користувачами аналізу) розрізняють внутрішній і зовнішній аналіз. Внутрішній (управлінський) аналіз здійснюється безпосередньо на підприємстві для потреб оперативного, короткострокового і довгострокового управління виробничою, комерційною та фінансовою діяльністю. Його результати являються комерційною таємницею. Зовнішній аналіз проводиться на основі фінансової і статистичної звітності органами господарського управління, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами, партнерами по бізнесу.

За ступенем охоплення досліджуваних об'єктів аналіз ділиться на суцільний і вибірковий. При суцільному аналізі висновки робляться після вивчення всіх без винятку об'єктів, а при вибіркового – за результатами обстеження тільки частини об'єктів, що дозволяє прискорити аналітичний процес і вироблення управлінських рішень за результатами аналізу.

За методами вивчення об'єктів аналіз поділяється на:

Порівняльний — проводиться порівняння звітних даних з

даними плану, минулого звітного періоду, з даними передових підприємств, а також з даними конкурентів. Виділяють такі види порівняльного аналізу:

- горизонтальний — за його допомогою розраховуються абсолютні та відносні відхилення статей (або груп статей) порівняно з початком звітного періоду, з минулим періодом;

- вертикальний аналіз — використовується для вивчення структури коштів та їх джерел шляхом обчислення питомої ваги (у відсотках або коефіцієнтах) окремих статей в узагальнених показниках;

- трендовий аналіз — базується на розрахунку відносних відхилень показників за ряд років від рівня базового року, для якого всі показники приймаються за 100%;

Факторний аналіз — здійснюється з метою виявлення величини впливу факторів на зміну результативних показників;

Діагностичний аналіз — застосовується для з'ясування причин порушення нормального перебігу виробничого процесу, бездіяльності, які потребують додаткових коштів і часу. При цьому визначають причини даного явища і розробляють заходи щодо ліквідації;

Маржинальний аналіз (аналіз беззбитковості) — це метод оцінки та обґрунтування ефективності управлінських рішень у бізнесі на основі вивчення співвідношення між трьома основними показниками: обсягом продаж (реалізації), собівартістю і прибутком;

Економіко-статистичний аналіз — застосовується для вивчення різних масових суспільних явищ на різних рівнях управління: підприємства, галузі, регіону; проводиться статистичними органами;

Маркетинговий аналіз — здійснюється службою маркетингу підприємства і застосовується для вивчення зовнішнього оточення підприємства, ринків сировини та збуту готової продукції, попиту й пропозиції, комерційного ризику формування цінової політики та ін.;

Економіко-математичний аналіз — застосовується для визначення оптимального варіанта розв'язання економічних задач, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва за рахунок повнішого та ефективнішого використання ресурсів.

За змістом програми аналіз може бути комплексним і тематичним. При комплексному аналізі діяльність підприємства вивчається всебічно, а при тематичному досліджуються тільки окремі її сторони, що представляють в певний момент

найбільший інтерес, наприклад питання використання матеріальних ресурсів, виробничої потужності підприємства, зниження собівартості продукції, зміни асортименту продукції і т. д.

Господарська діяльність (керована система) складається з декількох підсистем: операційної (техніка, технологія, організація виробництва), фінансової, інвестиційної, маркетингової, соціальної, природоохоронної, інституційної і т.д. Аспект аналізу за бажанням керуючого органу може бути зміщений в бік яких-небудь підсистем господарської діяльності. У зв'язку з цим по аспектам дослідження виділяють фінансовий, техніко-економічний, маркетинговий, інвестиційний, соціально-економічний, економіко-екологічний, функціонально-вартісний, логістичний, інституціональний та інші види аналізу.

Важливе місце серед всіх видів аналізу господарської діяльності займає фінансовий аналіз, який може бути охарактеризований як процес дослідження фінансового механізму функціонування суб'єктів господарювання.⁶³Зовнішній фінансовий аналіз проводиться банками, аудиторськими фірмами, інвесторами і т.д. Основне його призначення – діагностика і прогнозування фінансового стану підприємства.

Внутрішній фінансовий аналіз проводиться фінансовими службами підприємства. Він спрямований на вивчення процесів формування, розміщення та ефективного використання капіталу на всіх стадіях його кругообігу. Основна його мета – пошук резервів і розробка програми конкретних заходів щодо підвищення прибутковості та нарощування величини власного капіталу, зміцненню фінансового стану підприємства та зменшення фінансових ризиків. Результати його є комерційною таємницею.

Техніко-економічний аналіз орієнтований на вивчення організаційного та науково-технічного рівня підприємства, вишукування інновацій в області удосконалення техніки, технології та організації виробництва в цілях підвищення ефективності операційної діяльності та посилення конкурентних переваг підприємства. Предметом його вивчення є причинно-наслідкові зв'язки технічних і економічних явищ, їх вплив один

⁶³Гончарук І. В., Старосуд В. І., Мулик Т. О. Фінансові результати сільськогосподарських підприємств: механізм формування та аналітична оцінка (на прикладі Ялтушківської дослідно-селекційної станції ІБК і ЦБ НААН України). *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 3. С. 18-34.

на одного і на кінцеві фінансові результати. Проводять його спільно технічні та економічні служби підприємства.

Соціально-економічний аналіз вивчає причинно-наслідковий взаємозв'язок соціальних і економічних процесів, їх вплив один на одного і на економічні результати господарювання. Його мета – виявлення можливостей подальшого розвитку соціальної сфери, поліпшення умов праці та підвищення рівня його мотивації, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства.

Економіко-екологічний аналіз – складова частина управління природоохоронною діяльністю підприємства, основним змістом якого є дослідження взаємодії екологічних і економічних процесів, пов'язаних із збереженням і поліпшенням навколишнього середовища і витратами на екологію. Його мета – обґрунтування тактичної і стратегічної політики з питань охорони навколишнього середовища, створення екологічно чистої продукції, безпечного виробництва та підвищення ефективності природоохоронних заходів.⁶⁴

Маркетинговий аналіз застосовується службою маркетингу підприємства або об'єднання для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини та збуту готової продукції, її конкурентоспроможності, попиту і пропозиції, комерційного ризику, формування цінової політики, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності.

Інвестиційний аналіз використовується для розробки програми та оцінки ефективності інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, для обґрунтування оптимального варіанта інвестиційного проекту.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) – це метод системного дослідження об'єкта на стадії проектування, спрямований на оптимізацію співвідношення між споживчими властивостями виробу і витратами на його розробку, виробництво й експлуатацію. Предметом його дослідження є функції, які виконує об'єкт, і витрати на їх забезпечення.

Пошук більш ефективних і більш дешевих способів виконання головних функцій виробу або процесу (шляхом технічних, технологічних, організаційних та інших змін виробництва) при одночасному виключенні зайвих функцій дозволяє суттєво скоротити витрати на виготовлення виробу і підвищити його споживчі властивості (надійність, зручність експлуатації, дизайн і т.д.). Основне завдання ФВА – створення

⁶⁴Бабець Є.К., Горлов М.І., Жуков С.О., Стасюк В.П. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2016. 384 с.

такого варіанту виробу, який найбільш повно задовольняв би основним функціональним запитам споживача і був би найбільш економічним з погляду виробника.

В останні роки все більш широке застосування знаходить логістичний аналіз, за допомогою якого досліджуються товарні потоки, що починаються від постачальників сировини, що проходять через підприємство і закінчуються у покупців. Логістика координує такі функціональні сфери підприємства, як забезпечення, виробництво і збут, і сприяє прискоренню матеріальних і грошових потоків. З її допомогою підприємства отримують можливість знижувати витрати за рахунок організації постачання, виробництва і збуту на принципах «точно вчасно». Логістика стає умовою успіху, важливим стратегічним інструментом підтримки конкурентоспроможності підприємства на ринках із сильною конкуренцією.

У ході інституційного аналізу оцінюється організаційна, правова, політична обстановка, в рамках якої буде здійснюватися діяльність підприємства, вивчаються нормативна база, відносини з місцевою владою, партнерами і контрагентами по бізнесу і виробляється стратегічна і тактична політика підприємства в області ділового співробітництва з ними, що також сприяє підвищенню ефективності функціонування підприємства.

За методикою вивчення об'єктів розрізняють якісний і кількісний аналіз, експрес-аналіз, фундаментальний аналіз, ситуаційний аналіз, маржинальний аналіз, економіко-математичний аналіз, SWOT-аналіз, ABC-аналіз і т.д.

Якісний аналіз – це спосіб дослідження, заснований на якісних порівняльних характеристиках та експертних оцінках досліджуваних явищ і процесів.

Кількісний (факторний) аналіз заснований на кількісних зіставленнях і дослідженні ступеня чутливості економічних явищ до зміни різних факторів.

Експрес-аналіз являє собою спосіб діагностики стану економіки підприємства на основі типових ознак, характерна для певних економічних явищ. Наприклад, якщо темпи зростання валової продукції випереджають темпи зростання товарної продукції, це свідчить про зростання залишків незавершеного виробництва; якщо темпи зростання товарної продукції вище темпів реалізації продукції – це ознака затоварення (роботи на складі).

Наявність прострочених зобов'язань, уповільнення оборотності капіталу, хронічна збитковість – індикатори

ймовірності банкрутства підприємства.

Знання ознаки дозволяє швидко і досить точно встановити характер процесів, що відбуваються, не роблячи глибоких, фундаментальних досліджень, що вимагають додаткового часу і засобів.

Фундаментальний аналіз являє собою поглиблене, комплексне дослідження сутності досліджуваних явищ з використанням математичного апарату та іншого складного інструментарію.

Ситуаційний аналіз можна охарактеризувати як процес підготовки інформації для управління конкретною ситуацією в змінному середовищі. Він дозволяє виходячи з глибокого розуміння ситуації і динаміки її розвитку виробляти більш обґрунтовані управлінські рішення та вживати своєчасних заходів щодо запобігання кризового стану.

Для його проведення потрібні системне аналітичне дослідження, здатне всебічно оцінити ситуацію і наслідки прийнятого рішення, вміння генерувати і аналізувати альтернативні варіанти рішень в умовах повної або часткової невизначеності. Можливість проаналізувати ситуацію, заздалегідь передбачати очікувані її зміни і прийняти відповідні коректуючі заходи щодо мінімізації негативних наслідків ситуації дозволяє уникнути значних втрат.

Маржинальний аналіз – це метод оцінки та обґрунтування ефективності управлінських рішень у бізнесі на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку обсягу продажів, собівартості, прибутку і розподілу витрат на постійні та змінні. З його допомогою визначають критичні величини обсягу продажів, ціни, постійних і змінних витрат, при досягненні яких фінансовий результат буде дорівнювати нулю. Оптимальний рівень виробництва виявляється в точці перетину кривих граничних витрат і граничного доходу. Знання критичних та граничних величин дозволяє більш ефективно управляти бізнес-процесами.

За допомогою економіко-математичного аналізу вибирається найбільш оптимальний варіант рішення економічної задачі, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва за рахунок більш повного використання виробничого потенціалу підприємства.

SWOT-аналіз використовується в стратегічному плануванні. Його призначення – встановити потенційні внутрішні сильні і слабкі сторони підприємства, потенційні зовнішні можливості та загрози для бізнесу.

Потенційні внутрішні сильні сторони – це наявність необхідних фінансових ресурсів для розвитку бізнесу, позитивний імідж у споживачів, позиція визаного лідерства на ринку, вміння уникнути сильного тиску з боку конкурентів, перевага у витратах, ефективні рекламні заходи, досконалі технології, великі можливості виробництва і т.д.

Потенційні внутрішні слабкі сторони – це застаріле обладнання, низька прибутковість, низький професійний рівень управлінського і виробничого персоналу, низький імідж на ринку, погано відпрацьована стратегія розвитку підприємства, погана організація маркетингової діяльності, слабка мережу збуту, висока собівартість продукції, відсутність ресурсів на фінансування необхідних змін у стратегії і т.д.

Потенційні зовнішні можливості – це здатність обслуговувати додаткові групи споживачів, можливість виходу на нові ринки, розширення асортименту продукції, швидкого розвитку при раптовому підвищенні попиту на ринку, появи нових технологій і т.д.

Потенційні зовнішні загрози – це вихід на ринок іноземних конкурентів з більш низькою собівартістю продукції, повільне зростання ринку, несприятлива валют або митної та законодавчої політики урядів інших країн, зміна потреб і смаків споживачів, збільшення попиту на товари-замінники і т.д.

Експертна оцінка даних індикаторів і вагомості кожного з них дозволить зважити сильні та слабкі сторони підприємства та врахувати їх при виробленні стратегічної політики розвитку бізнесу.

АВС-аналіз – важливий інструмент, використовуваний на підприємстві для визначення ключових моментів і пріоритетів в області управлінських завдань, процесів, матеріалів, постачальників, груп продуктів, ринків збуту, категорій клієнтів.

Класифікація управлінських завдань відповідно до їх пріоритетів сприяє концентрації зусиль на вирішенні важливих завдань, виконанні найбільш термінових робіт, делегування менш важливих завдань співробітникам більш низької ланки управління. У результаті менеджери більш високого рівня більше часу можуть приділяти проблемам стратегічного характеру.

У процесі управління запасами АВС-аналіз дозволяє сконцентрувати увагу на русі найбільш пріоритетних груп товарно-матеріальних цінностей, від яких найбільшою мірою залежать процес виробництва і ефективність складської і закупівельної діяльності.

Кожна форма аналізу господарської діяльності своєрідна за

змістом, організацією і методикою його проведення.

Питання для самоконтролю

1. Сутність поняття «аналіз господарської діяльності».
2. Предмет аналізу на сільськогосподарських підприємствах.
3. Функції та завдання аналізу на сільськогосподарських підприємствах.
4. Об'єкт аналізу сільськогосподарських підприємств.
5. Особливості сільськогосподарського виробництва.
6. Вплив особливостей сільськогосподарських підприємств на організацію аналізу.
7. Види аналізу на сільськогосподарських підприємствах.
8. Види аналізу за галузевою ознакою.

Тести

1. Причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, пізнання яких дозволяє комплексно досліджувати результати діяльності, їх чутливість до управлінських впливів з метою підготовки інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності функціонування підприємства і зміцнення його ринкових позицій – це:

- 1) предмет аналізу сільськогосподарської діяльності;
- 2) об'єкт аналізу сільськогосподарської діяльності;
- 3) завдання аналізу сільськогосподарської діяльності;
- 4) мета аналізу сільськогосподарської діяльності.

2. У сільському господарстві до об'єктів аналізу відносяться:

- 1) вихід продукції на 100 га сільгоспугідь, врожайність культур, якість ґрунту;
- 2) фінансова звітність;
- 3) кількість добутих корисних копалин;
- 4) рентабельність, собівартість одиниці продукції.

3. Оціночна функція полягає у :

- 1) полягає у дослідженні причин відхилень від цільових параметрів та прогнозуванні подальшого розвитку ситуації;
- 2) полягає у виявленні потенційних можливостей досягнення поставлених цілей;
- 3) полягає у визначенні відповідності стану економіки підприємства її цільовим параметрам і потенційним можливостям;

4) полягає у прогнозуванні подальшого розвитку діяльності підприємства.

4. Діагностична функція полягає у :

1) полягає у дослідженні причин відхилень від цільових параметрів та прогнозуванні подальшого розвитку ситуації;

2) полягає у виявленні потенційних можливостей досягнення поставлених цілей;

3) полягає у визначенні відповідності стану економіки підприємства її цільовим параметрам і потенційним можливостям;

4) полягає у прогнозуванні подальшого розвитку діяльності підприємства.

5. Пошукова функція полягає у :

1) дослідженні причин відхилень від цільових параметрів та прогнозуванні подальшого розвитку ситуації;

2) виявленні потенційних можливостей досягнення поставлених цілей;

3) визначенні відповідності стану економіки підприємства її цільовим параметрам і потенційним можливостям;

4) прогнозуванні подальшого розвитку діяльності підприємства.

6. Найважливіше завдання аграрного сектора економіки – це:

1) забезпечення продовольчої безпеки країни, основи її суверенітету, економічної і соціальної стійкості;

2) забезпечення роботою усіх найманих працівників та розвиток селекційних підприємств;

3) вирощування різноманітних сільськогосподарських культур для виготовлення сировини для подальшого її експорту;

4) збільшення поголів'я ВРХ та інших свійських та диких тварин.

7. Аналіз, що вивчає діяльність тільки досліджуваного підприємства і його структурних підрозділів:

1) внутрішньогосподарський;

2) міжгосподарський;

3) подальший;

4) оперативний.

8. Аналіз де порівнюються результати діяльності двох

підприємств або більше:

- 1) внутрішньогосподарський;
- 2) міжгосподарський;
- 3) подальший;
- 4) оперативний.

9. Аналіз, що проводиться відразу після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу (зміну, добу, декаду і т.д.).

- 1) внутрішньогосподарський;
- 2) разовий;
- 3) подальший;
- 4) оперативний.

10. Соціально-економічний аналіз – це:

1) аналіз, що вивчає причинно-наслідковий взаємозв'язок соціальних і економічних процесів, їх вплив один на одного і на економічні результати господарювання;

2) аналіз, що застосовується службою маркетингу підприємства або об'єднання для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини та збуту готової продукції, її конкурентоспроможності, попиту і пропозиції, комерційного ризику, формування цінової політики, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності;

3) складова частина управління природоохоронною діяльністю підприємства, основним змістом якого є дослідження взаємодії екологічних і економічних процесів, пов'язаних із збереженням і поліпшенням навколишнього середовища і витратами на екологію;

4) аналіз, що орієнтований на вивчення організаційного та науково-технічного рівня підприємства, вишукування інновацій в області удосконалення техніки, технології та організації виробництва в цілях підвищення ефективності операційної діяльності та посилення конкурентних переваг підприємства.

11. Спосіб дослідження, заснований на якісних порівняльних характеристиках та експертних оцінках досліджуваних явищ і процесів – це:

- 1) кількісний аналіз;
- 2) якісний аналіз;
- 3) управлінський аналіз;
- 4) разовий аналіз.

12. Метод оцінки та обґрунтування ефективності

управлінських рішень у бізнесі на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку обсягу продажів, собівартості, прибутку і розподілу витрат на постійні та змінні – це:

- 1) кількісний аналіз;
- 2) якісний аналіз;
- 3) управлінський аналіз;
- 4) маржинальний аналіз.

13. Важливий інструмент, використовуваний на підприємстві для визначення ключових моментів і пріоритетів в області управлінських завдань, процесів, матеріалів, постачальників, груп продуктів, ринків збуту, категорій клієнтів – це:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) ABC-аналіз;
- 3) управлінський аналіз;
- 4) маржинальний аналіз.

14. Процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами), слабостями, результати якого в подальшому можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства. Він проводиться з метою дослідження підприємства як господарюючої системи у певному ринковому середовищі.

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) ABC-аналіз;
- 3) управлінський аналіз;
- 4) маржинальний аналіз.

15. Аналіз, при якому досліджуються тільки окремі сторони діяльності підприємства, що представляють в певний момент найбільший інтерес – це:

- 1) кількісний аналіз;
- 2) якісний аналіз;
- 3) тематичний аналіз;
- 4) разовий аналіз.

Список рекомендованої літератури

1. Бабець Є.К., Горлов М.І., Жуков С.О., Стасюк В.П. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2016. 384 с.

2. Гончарук І. В., Старосуд В. І., Мулик Т. О. Фінансові результати сільськогосподарських підприємств: механізм формування та аналітична оцінка (на прикладі Ялтушківської дослідно-селекційної станції ІБК і ЦБ НААН України). *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 3. С. 18-34.

3. Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко А. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Полтава: РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

4. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

5. Подолянчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК*. 2010. №3. С.54-57.

6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 668 с.

7. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. – 328 с

8. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

9. Томчук О.Ф. Управлінський аналіз: поняття, принципи та основні елементи. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Випуск 5 (73). Частина 2. С.133-142.

10. Федоришина Л.І., Цуркан А.О. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств. *Бізнес-навігатор* 2018. Випуск 2 (45). С. 137-139.

11. Фостолович В.А. Основні аспекти сучасного підходу до системи управління сільськогосподарським підприємством. *Ефективна економіка*. №4. 2017. С. 1 – 7.

ТЕМА 3

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ АНАЛІЗУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1. Основні риси методики проведення економічного аналізу та системи показників, що використовуються в аналізі.

3.2. Характеристика методів економічного аналізу.

3.3. Прийоми економічного аналізу.

3.4. Методи та моделі аналітичних прогнозів. Етапи прогнозування.

У темі розглянуто питання основних рис методики економічного аналізу та системи показників, що використовуються в аналізі. Досліджено характеристику методів економічного аналізу. Охарактеризовано прийоми економічного аналізу. Вивчено методи та моделі аналітичних прогнозів та етапів прогнозування.

3.1. Основні риси методики проведення економічного аналізу та системи показників, що використовуються в аналізі.

В процесі аналізу будь-якого економічного об'єкта необхідно враховувати дію економічних законів і умов, у яких знаходиться об'єкт; виявляти загальні тенденції розвитку, характер взаємозв'язку показників, внутрішні відхилення та їх причини, об'єктивні та суб'єктивні фактори, кількісний та якісний вплив кожного з них; опрацювати заходи по реалізації позитивних і ліквідації негативних тенденцій. Розв'язання таких складних аналітичних задач здійснюють за допомогою великої кількості прийомів і способів дослідження, що залежать від мети та завдань аналізу. Але аналітикам необхідно орієнтуватись не лише в прийомах та способах дослідження, а перш за все, знати методичні підходи до вирішення тих чи інших аналітичних задач, тобто науковий метод аналізу⁶⁵.

Філософське визначення поняття «метод» розкриває його як спосіб досягнення визначеної мети, сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. В галузі науки метод є шлях пізнання, який дослідник прокладає до свого предмета, керуючись своєю гіпотезою.

⁶⁵ Стецюк Л.С. Метод економічного аналізу та його характерні особливості. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metod-ekonomichnogo-analizu-ta-yogo-harakterni-osoblivosti.html>

Загальним науковим методом пізнання є діалектичний метод, відповідно до якого явища і процеси розглядаються в розвитку, в їх взаємозв'язку та взаємозалежності, у переході від кількісних до якісних змін, у боротьбі протилежностей. Економічний аналіз, як і будь-яка інша сформована наука, має свій науковий метод, що впливає із законів діалектики, але враховує особливості і зміст свого предмета⁶⁶.

Метод економічного аналізу – це системне, комплексне вивчення, оцінка та узагальнення впливу факторів на економічний розвиток підприємства шляхом опрацювання спеціальними прийомами відповідної інформації для підвищення ефективності виробництва⁶⁷.

Основними рисами економічного аналізу є (рис.3.1)

Рис. 3.1. Основні риси економічного аналізу [68]

Під методикою взагалі розуміють сукупність способів та прийомів найбільш доцільного використання будь-якої роботи.

Методика – це сукупність аналітичних способів та прийомів дослідження багатосторонньої діяльності підприємства.

Об'єктами економічного аналізу є всі сторони діяльності

⁶⁶⁶ Стецюк А.С. Метод економічного аналізу та його характерні особливості. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/metod-ekonomichnogo-analizu-ta-yogo-harakterni-osoblivosti.html>

⁶⁷ Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

⁶⁸ Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів аграрного профілю. Полтава: РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

підприємства, усі процеси, пов'язані з цією діяльністю.

Усі господарські явища і процеси вимірюються економічними показниками, які є характеристикою конкретного об'єкта чи процесу, а також його економічної суті в числовому виразі. Від того, наскільки показники повно і точно відображають суть досліджуваних явищ, залежить реальність та обґрунтованість висновків і пропозицій за результатами аналізу, ефективність управлінських рішень.

Класифікація показників за ознаками:

- за економічним змістом досліджуваних явищ і процесів;
- характером відображення аналізованих процесів;
- способом виміру;
- ступенем охоплення;
- місцем у причинно-наслідкових зв'язках;
- способом формування⁶⁹.

За економічним змістом досліджуваних явищ і процесів показники поділяються на кількісні та якісні.

Кількісні показники відображають розмір господарських явищ, величину кількісних змін, що в них відбуваються, величину ресурсів.

Якісні показники характеризують суттєві особливості і властивості досліджуваних явищ, рівень їх росту, використання ресурсів, ефективність діяльності.

За характером відображення аналізованих процесів розрізняють натуральні – виражають розмір явища у фізичних одиницях виміру (обсяг, довжина, вага); вартісні – показують величину економічних об'єктів і процесів у вартісному виразі (ціна, собівартість, прибуток); трудові – характеризують витрати праці та її ефективність (трудоємність, продуктивність праці) показники.

За способом виміру розрізняють абсолютні й відносні показники.

Абсолютні показники виражаються в грошових, натуральних вимірниках або через трудоємність (обсяг випущеної продукції в гривнях, виробнича площа у кв.м, витрати праці у людино-годинах). Відносні показники показують співвідношення абсолютних показників і виражаються у відсотках, коефіцієнтах, індексах.

За ступенем охоплення виділяють загальні, часткові та специфічні показники. Загальні використовують для

⁶⁹Федоришина Л. І. Витоки розвитку економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 234-238. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_11_52.

характеристики результатів роботи всіх галузей національного господарства.

При вивчення причинно-наслідкових зв'язків показники поділяються на результативні та факторні. Це групування не є постійним, воно залежить від конкретних ситуацій, мети аналізу.

Якщо показник розглядається як результат дії одного або кількох чинників і він виступає як об'єкт дослідження, то при вивченні взаємозв'язку він вважається результативним⁷⁰.

Показники, які визначають стан результативного показника і виступають як причини зміни його величини, називають факторними.

За способом формування розрізняють показники:

- нормативні (норми витрат сировини, матеріалів, ціни тощо);
- планові (дані плану соціально-економічного розвитку підприємства, завдання підрозділам);
- договірні (передбачені в угодах на поставку сировини, матеріалів, палива, тощо);
- облікові (дані бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку);
- звітні (дані бухгалтерської, статистичної та оперативної звітності);
- аналітичні (оціночні), які одержують у ході аналізу для оцінки результатів та ефективності роботи підприємства.

Усі показники, що використовуються в аналізі, взаємопов'язані і взаємозумовлені. Вони вивчаються в комплексі і це передбачає відповідну їх систематизацію.

Система показників – це впорядкована їх множина, в якій кожен показник дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської діяльності⁷¹.

Показники організаційно-технічного рівня характеризують:

- виробничу структуру підприємства;
- якість продукції;
- рівень концентрації і спеціалізації виробництва;
- тривалість виробничого циклу;
- технічну та енергетичну озброєність праці;
- рівень організації виробництва та управління;

⁷⁰Томчук О.Ф., Мулик Т.О., Федоришина А.І. *Управлінський аналіз: сутність та значення у прийнятті рішень. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 4. С. 144-154.

⁷¹Томчук О.Ф. *Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення Інфраструктура ринку.* 2019. № 35. С. 484-492.

- прогресивність технологічних процесів.

До показників виробництва відносять:

- обсяг валової та товарної продукції у вартісному, натуральному та умовно-натуральному вимірах;
- номенклатуру та асортимент продукції;
- якість продукції, її конкурентоспроможність;
- ритмічність виробництва.

Показники збуту включають дані про обсяг відвантаження та реалізації продукції, залишки готової продукції на складах.

Основними показниками використання засобів виробництва є:

- фондвіддача;
- фондоємність;
- фондоозброєність;
- середньорічна вартість основних засобів;
- середньо-годинний виробіток продукції на одиницю устаткування;
- коефіцієнт використання устаткування;
- амортизація.

Показники використання предметів праці. До них, насамперед відносяться:

- матеріалоємність;
- матеріаловіддача;
- вартість предметів праці, що використані за аналізований період часу.

До показників, що характеризують використання трудових ресурсів, відносять:

- забезпеченість підприємства трудовими ресурсами;
- рух робочої сили;
- використання робочого часу;
- продуктивність праці;
- трудомісткість продукції;
- оплата праці.

Показниками собівартості продукції є:

- загальна сума витрат на виробництво товарної продукції;
- витрати на 1 гривню товарної продукції;
- собівартість порівнюваної товарної продукції;
- собівартість найважливіших виробів;
- прямі матеріальні і трудові витрати.

Показники, що характеризують фінансові результати діяльності підприємства:

- прибуток від реалізації товарної продукції;
- прибуток від іншої реалізації;

- позареалізаційний прибуток;
- балансовий прибуток;
- рентабельність виробничої діяльності (окупність витрат);
- рентабельність реалізації продукції;
- рентабельність капіталу (всього або окремих його складових).

Зрозуміло, що величина прибутку та рівень рентабельності залежать від показників усіх попередніх підсистем.

У свою чергу, прибуток та рентабельність впливають на показники фінансового стану підприємства, до яких відносять:

- наявність та структуру капіталу за складом та джерелами формування;
- інтенсивність та ефективність використання капіталу;
- фінансова стійкість;
- ділова активність;

Показники фінансового стану залежать від показників, що включені в усі попередні підсистеми і, у свою чергу, впливають на них⁷².

Таким чином, усі показники господарської фінансової діяльності підприємства перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, яку необхідно обов'язково враховувати при проведенні комплексного аналізу.

3.2. Характеристика методів економічного аналізу.

Економічний аналіз, як і кожна наука, вивчає свій предмет за допомогою певного методу, визначення сутності якого є першим кроком при вивченні методики аналізу.

Існує чимало різних методів. Розрізняють загальні й поодинокі методи дослідження. Якщо перші звичайно використовують майже скрізь, то поодинокі придатні для розв'язування вузького кола завдань і, як правило, в межах однієї дисципліни⁷³.

Основним методом є аналітичний, за допомогою якого таке складне явище, як господарська діяльність підприємства, уявно розкладається на окремі, більш прості складові, а потім вивчаються їхні кількісні та якісні сторони, зв'язки та взаємодії.

Крім аналітичного методу, застосовують й інші методи та

⁷²Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

⁷³Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

технічні прийоми економічного аналізу. У своїй сукупності вони складають притаманну тільки цій дисципліні методику дослідження економічних явищ⁷⁴.

1) Деталізація

Більшість показників, що характеризують роботу підприємств, - підсумкові. Розкладання підсумкових показників дає змогу побачити суттєві відмінності та різноманітність первісних показників. Такий аналітичний прийом називають деталізацією.

Розчленування складних явищ на більш прості або складові здійснюється за такими основним напрямками: утворювальними факторами, якісними ознаками, підрозділами та часом. При проведенні аналізу тією або іншою мірою деталізуються всі загальні показники, які характеризують діяльність підприємства.

2) Порівняння

Порівняння – це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими якісними предметами (явищами). Найчастіше застосовують порівняння з поточними і перспективними планами, з фактичними показниками за минулий період, з показниками споріднених підприємств, найвищими показниками в галузі, із середніми показниками, з показниками підприємств інших країн, тощо.

Порівнянність – одна із суттєвих проблем економічного аналізу. Щоб показники були порівнянними, застосовують такі допоміжні прийоми:

- нейтралізація цінового фактора (перерахунок показників обсягу в однакову оцінку);
- нейтралізація можливих кількісних відмінностей (різні обсяги виробництва);
- нейтралізація відмінностей в структурі (наприклад, розрахунок індексів фіксованого складу);
- використання при порівнянні однакових періодів часу;
- розрахунок порівнюваних показників за єдиною методикою;
- виключення інших відмінностей в умовах роботи кількох

⁷⁴ Мазур В.А., Томчук О.Ф., Браніцький Ю.Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3 (19). С. 7-20.

підприємств⁷⁵.

3) Моделювання

За допомогою моделей досліджують сутність предметів і явищ найбільш простим, а подекуди і найбільш дешевим способом. Моделі можуть бути матеріальними (фізичними) або абстрактними.

Серед останніх слід розрізняти описові (словесні), графічні та математичні. Моделі мають змогу зосередити увагу дослідників на найсуттєвіших характеристиках предметів або явищ, сприяють швидкому накопиченню необхідних знань за різних умов роботи.

Моделювання добре поєднується з іншими методами і технічними прийомами.

4) Балансовий метод

Використання балансового методу ґрунтується на обмеженості, кінцевості величини матеріальних ресурсів і жорстких взаємозв'язках між окремими елементами сукупності, які при цьому виникають (вивчають баланс товарної продукції, різні баланси окремих відхилень, узгодженість дії факторів).

Особливо часто застосовують сальдовий метод як різновид балансового методу. За цим методом можна визначити величину останнього фактора, якщо вже відомі сумарний вплив усіх інших (крім нього) факторів і загальна зміна результативного показника.

5) Елімінування

Суть цього методу полягає в тому, що, послідовно розглядається вплив кожного фактора на результативний показник за незамінності інших факторів. У практиці економічного аналізу застосовують кілька способів елімінування.

б) Ланцюгові підстановки

Для розрахунку впливу першого фактора проводять заміну його з планової (базової) величини на фактичну, а інші дані залишають незмінними. Різниця між одержаним розрахунковим показником (D_1) і плановим (базовим) становить величину першого фактора ($D_1 - D_п$).

Для розрахунку другого фактора його величину у другій підстановці також замінюють на фактичну (перший фактор тут і далі залишається також на фактичному рівні), а величину впливу аналізованого фактора, визначають як різницю між другим і першим розрахунковими показниками ($D_2 - D_1$).

Така процедура заміщення величини вихідних планових

⁷⁵Бойко Л.О., Волчек Р.М., Волкова Н.А. та ін. Організація та методика економічного аналізу: навчальний посібник. Одеса, ОДЕУ. 2010. 351 с

показників на фактичну величину здійснюється доти, поки в останньому рядку не будуть всі фактичні значення факторів, що вивчаються, а їхня величина впливу не буде визначена як відповідна різниця розрахункових добуток факторів.

Такий процес розрахунку факторів наведено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Схема виявлення впливу факторів способом ланцюгових підстановок

Номер підстановки та назва фактора	Фактори, які впливають на показник				Добуток факторів	Величина впливу фактора
	1-й	2-й	3-й	4-й		
Нульова підстановка	П	П	П	П	Дп	-
Перша підстановка, перший фактор	Ф	П	П	П	Д1	Д1 - Дп
Друга підстановка, другий фактор	Ф	Ф	П	П	Д2	Д2 - Д1
Третя підстановка, третій фактор	Ф	Ф	Ф	П	Д3	Д3 - Д2
Четверта підстановка, четвертий фактор	Ф	Ф	Ф	Ф	Дф	Дф - Д3

Примітки:

1. Умовні позначення: П-планове значення; Ф-фактичне значення.
2. 1-й, 2-й, 3-й-кількісні фактори, 4-й (останній) – якісний фактор.

Отже, за умови дії чотирьох факторів здійснюється чотири підстановки (не враховуючи нульову), величина кожного фактора визначається як різниця нового розрахункового показника та попереднього.

Спосіб абсолютних різниць. Розрахунки, які проводяться в таблиці ланцюгових підстановок, можуть бути спрощені, якщо в кожній підстановці змінити абсолютне значення фактора, що розраховується відхиленням його фактичної величини від базової (планової).

Як правило, цей спосіб застосовується тоді, коли на результативний показник впливає два фактори.

Для простоти розуміння цього способу можна виділити правило його застосування, яке буде незмінне при розрахунку впливу будь-яких факторів (праці, предметів праці, використання фонду оплати праці тощо).

Сутність даного правила полягає у тому, що його застосування передбачає виділення двох етапів⁷⁶.

На першому етапі слід встановити, який з факторів, котрі

⁷⁶Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

впливають на результативний показник, можна віднести до кількісного, а який – до якісного.

На другому етапі застосовується метод розрахунку впливу кількісних і якісних факторів:

1) вплив зміни кількісного фактора: фактичний показник мінус плановий і результат множиться на плановий якісний (тобто різниця впливу кількісного фактора множиться на плановий якісний);

2) вплив зміни якісного фактора: фактичний показник мінус плановий і результат множиться на фактичний кількісний показник (тобто різниця впливу якісного фактора множиться на фактичний кількісний).

Сума впливу цих двох факторів завжди має дорівнювати сумі зміни результативного показника.

Модель застосування способу абсолютних різниць представлена в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Модель застосування способу абсолютних різниць

Показник	За планом	Фактично	Відхилення
Фонд оплати праці	A	a1	a1 - a = a2
Чисельність робітників	Б	б1	б1 - б = б2
Середня заробітна плата	В	в1	в1 - в = в2

Застосування методу абсолютних різниць відбувається в два етапи:

I етап – з'ясовується, які з факторів відносяться до кількісних (чисельність робітників), а які – до якісних (середня заробітна плата).

II етап – визначається вплив цих факторів на результативний показник (зміна фонду оплати праці):

а) вплив зміни кількості робітників:

$$б2 \cdot в = x;$$

б) вплив зміни середньої заробітної плати:

$$в2 \cdot б1 = x1$$

Баланс факторів: $x \pm x1 = a1$.

7) Спосіб відносних різниць.

Цей спосіб ґрунтується на обчисленні різниць у відсотках. Величина впливу кожного фактора визначається множенням різниці в суміжних індексах (відсотках) на плановий обсяг узагальнюючого показника.

Сутність способу відносних різниць полягає у тому, що:

1. Наводиться інформація у відсотках відносно кожного фактора, який впливає на результативний показник.

2. Розраховується різниця в процентах виконання плану по

кожному фактору.

3. Визначається вплив даної різниці на результативний показник, отже, плановий результативний показник множитья на цю різницю.

4. Підраховується сума впливу факторів на результативний показник і визначається сума резервів поліпшення результативного показника, що аналізується.

8) Статистичні методи

Серед статистичних методів, використовуваних в аналізі, чільне місце посідає табличний метод⁷⁷.

Таблиці служать накопиченню, опрацюванню і зберіганню цифрової інформації. Форму таблиць та їх майбутній зміст слід передбачати заздалегідь, тобто до початку аналізу явищ.

9) Економіко-математичні методи

В аналізі досить часто використовують методи оптимізації програми робіт, завантаження устаткування або розподілу ресурсів. Це передусім симплексний метод, транспортна задача, сітьові методи планування. Такі методи передбачають використання комп'ютерної технології і відповідних програм.

10) Інші методи

У практиці економічного аналізу дедалі ширше застосовуються соціологічні методи дослідження. Серед них передусім слід назвати анкетний, опитування і співбесіди.

Анкетний метод – це письмове опитування працівників, причетних до якихось проблем або виробництва, з метою з'ясування певних питань.

Анкетне опитування потребує багато зусиль і часу. Тому частіше звертаються до простішого методу – усного опитування (інтерв'ю). Проте і він потребує старанної підготовки та кваліфікованої стратегії спілкування з тими чи іншими виконавцями або свідками подій.

Сутність способу відносних різниць полягає у тому, що:

1. Наводиться інформація у відсотках відносно кожного фактора, який впливає на результативний показник.

2. Розраховується різниця в процентах виконання плану по кожному фактору.

3. Визначається вплив даної різниці на результативний показник, отже, плановий результативний показник множитья на цю різницю.

4. Підраховується сума впливу факторів на результативний показник і визначається сума резервів

⁷⁷ Бойко Л.О., Волчек Р.М., Волкова Н.А. та ін. Організація та методика економічного аналізу: навчальний посібник. Одеса, ОДЕУ. 2010. 351 с.

поліпшення результативного показника, що аналізується.

11) Статистичні методи

Серед статистичних методів, використовуваних в аналізі, чільне місце посідає табличний метод.

Таблиці служать накопиченню, опрацюванню і зберіганню цифрової інформації. Форму таблиць та їх майбутній зміст слід передбачати заздалегідь, тобто до початку аналізу явищ.

12) Економіко-математичні методи

В аналізі досить часто використовують методи оптимізації програми робіт, завантаження устаткування або розподілу ресурсів. Це передусім симплексний метод, транспортна задача, сітьові методи планування. Такі методи передбачають використання комп'ютерної технології і відповідних програм⁷⁸.

13) Інші методи

3.3. Прийоми економічного аналізу.

Одним з основних логічних якісних прийомів, до якого звертаються на початковій стадії аналізу, є групування.

Групування – розмежування загальної кількості одиниць сукупності на окремі групи за однією або декількома істотними ознаками з метою систематизації матеріалу для аналітичного опрацювання.

Групування – це основа обробки та аналізу цифрової інформації. В залежності від того, якими принципами керувався дослідник, розчленовуючи сукупність на групи, можна зробити різні висновки. Тому в процесі утворення груп важливо дотримуватись єдиних наукових вимог. Встановити, до якої групи належить та чи інша одиниця загальної сукупності, можна на основі чіткого визначення суттєвих ознак, за якими повинно проводитися групування.

Зазвичай користуються атрибутивними (якісними) та кількісними ознаками. Атрибутивною називається ознака, варіанти якої не мають кількісного виразу. Наприклад, юридична форма підприємства, місце його знаходження, професія робітника. Кількісними називають ознаки, варіанти яких виражаються числовою характеристикою або мірою. Прикладом такого роду ознак можуть слугувати стаж роботи, співвідношення залучених та власних коштів підприємства.

Утворені групи повинні об'єднувати однорідні елементи сукупності (принцип подібності), а одна по відношенню до іншої повинні суттєво відрізнятися (принцип відмінності). Інакше

⁷⁸ Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші. Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

групування втрачає сенс.

За допомогою групувань можна вирішувати такі завдання:

– виділення великих типів або класів явищ, визначення істотних відмінностей між ними та спільних ознак;

– вивчення структури якісно однорідної сукупності за певною ознакою;

– виявлення взаємозв'язків між явищами і показниками, що їх характеризують.

У відповідності з ними групування поділяють на типологічні, структурні й аналітичні. Слід зауважити, що при вирішенні конкретних завдань аналізу досить складно встановити межу між цими видами групувань. Так типологічні групування часто слугують основою вивчення структури сукупності, а остання – базою дослідження взаємозв'язків між ознаками.

Групуваннями зручно користуватись для визначення залежності між окремими показниками діяльності підприємства. В аналізі особлива роль належить групуванням, які допомагають виявити зв'язок між ознакою, покладеною в основу групування, та пов'язаними з нею іншими ознаками, зокрема для виявлення резервів, викриття недоліків у роботі.

Аналітичні групування дозволяють розкрити зміст середніх величин та виявити причинно-наслідкові зв'язки між узагальненими значеннями економічних показників в межах якісно однорідних груп.

Методика побудови групування передбачає такі кроки:

1. Формулювання мети аналізу;
2. Збирання необхідної інформації про об'єкт аналізу;
3. Ранжування зібраної інформації за обраною ознакою;
4. Вибір інтервалу розподілу даних за умови групування за кількісною ознакою та поділ їх на групи;
5. Визначення середньо-групових показників за ознаками групування;
6. Аналіз отриманих середніх величин, визначення взаємозв'язку і напряму впливу факторів на результат.

Для проведення групування спочатку визначають кількість груп при однакових інтервалах за формулою:

$$n = 1 + 3.322 \lg N \quad (3.1)$$

де n – кількість груп, N – кількість одиниць у сукупності.

Інтервал – це різниця між найбільшим та найменшим значенням ознаки в групі. Інтервали бувають відкритими, тобто без певної верхньої чи нижньої межі, та закритими. Для побудови інтервального ряду з рівними інтервалами визначають величину інтервалу:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{n} \quad (3.2)$$

де x_{\max} , x_{\min} – відповідно максимальне і мінімальне значення ознаки в сукупності, яку досліджують.

Залежно від мети й етапу аналізу можна користуватися простими та комбінаційними групуваннями. Перші групують явища за одною класифікаційною ознакою, другі спочатку групують явища за однією ознакою, а потім в середині кожної з отриманих груп – за наступною. Наприклад, просте аналітичне групування основних виробничих фондів може бути проведене за рівнем їх фондовіддачі, а комбіноване – за рівнем фондовіддачі, терміном експлуатації, місцями використання та іншими ознаками, тобто кожен наступний крок у комбінованому групуванні розкриває нові, окремі причинно-наслідкові зв'язки.

Однак, враховуючи трудомісткість їх побудови, а також складність сприйняття результатів, на практиці комбіновані групування замінюють декількома простими.

Велике значення мають групування при аналізі консолідованої звітності підприємств з розгалуженою структурою дочірніх та асоційованих одиниць, оскільки вони допомагають виділити господарюючі суб'єкти, які працюють менш ефективно порівняно з іншими, що дозволяє зосередитись на пошуку прихованих резервів покращання результатів їх діяльності.

Порівняння – зіставлення аналітичних показників з метою визначення загальних і специфічних ознак економічних явищ, тенденцій і закономірностей розвитку. Це один із найпоширеніших прийомів аналізу, який починається із зіставлення явищ, пошуку в них спільного та відмінного. Порівняння виражає характеристику одних явищ за допомогою інших, однорідних з ними, тому має сенс тільки для об'єктів, у яких є щось схоже.

Об'єктами порівняння можуть бути явища одного рівня (підприємство і його підрозділи), одного змісту (організація праці, технологія, матеріально-технічне забезпечення), одного розміру (велике, середнє, мале підприємство), однакові параметри та показники.

Необхідною умовою проведення якісного аналізу виступає забезпечення порівнянності показників діяльності різних підприємств. Порушення ознак порівнянності призводить до хибних висновків, а часом до свідомих перекручень. Щоб досягти їх, слід встановити причини, які заважають порівнянню однакових показників між собою. Порівнянність означає, що об'єкти порівняння повинні бути тотожні за показниками, що

вивчаються, методологією їх обчислення і одиницями вимірювання, порівняні в часі і просторі. Правила забезпечення порівнянності показників:

1. Єдність методології обчислення та розмірності показників.
2. Ліквідація впливу цінового фактору та коливань курсів валют.
3. Нейтралізація дії кількісного фактору.
4. Тотожність періодів часу, за які проводять порівняння.

Іноді порівнянності даних можна досягнути, якщо замість абсолютних величин скористуватися відносними. Перераховані ознаки стосуються зіставності одиниць сукупності у часі та просторі. Разом з тим є вимоги порівнянності у часі (при незмінному просторі) – однакове територіально коло порівнюваних об'єктів; або в просторі (при незмінному періоді часу) – вимірювання показника на одну і ту саму дату або за однаковий проміжок часу.

В разі виконання умови порівнянності можна зіставляти показники аналізованого підприємства з різними базами порівняння.

Чим ширше коло об'єктів порівняння, тим більші можливості виявлення резервів і розповсюдження передового досвіду. Щоб максимально його розширити, треба порівнювати не узагальнюючі показники в цілому по господарюючому суб'єкту, а окремі характеристики, які можуть бути однаковими на підприємствах різного виробничого профілю та різної структури. Вибір бази порівняння залежить від завдань аналізу. В поточному аналізі – це в першу чергу показники плану і попередніх періодів. При проведенні більш функціональних аналітичних досліджень застосовують і решту баз, наведених в таблиці, включно з показниками зарубіжних фірм.

Порівняння з планом показує ступінь виконання планового завдання за окремими показниками, допомагає знайти причини його недовиконання та розробити заходи щодо покращення роботи в майбутньому. В англійській літературі він отримав назву *gap-analyse*, в німецькомовній – *Soll-Ist Analyse*, що перекладається як порівняльний аналіз відхилень.

В разі позитивних відхилень (наприклад, перевиконання плану з випуску продукції) також слід вивчити їх причини, щоб переконатися, що вони мали місце не внаслідок заниження або недостатньої напруженості плану. Проте цього недостатньо, тому що в ході такого порівняння не у всіх випадках можна виявити передовий досвід.

Види баз порівняння показників

База порівняння	Порівнюваний показник
<i>Порівняння в межах аналізованого суб'єкту господарювання</i>	
1. Фактичне значення показника у попередньому періоді	Фактичне значення показника на дату проведення аналізу
2. Планове значення показника в аналізованому періоді	Фактичне значення показника на дату проведення аналізу
3. Економічний потенціал підприємства з цього показника	Фактичне і планове значення показника на дату аналізу
<i>Міжгосподарські порівняння</i>	
1. Аналогічні показники на підприємствах конкурентах	Фактичне і планове значення показника на дату аналізу
2. Середні галузеві показники	Фактичне значення показника на дату проведення аналізу
3. Показники підприємства-лідера в галузі	Фактичне і планове значення показника на дату аналізу
4. Середні показники ринкової економіки	Фактичне значення показника на дату проведення аналізу
<i>Міжнародні порівняння</i>	
Показники підприємств цієї галузі в інших країнах	Фактичне значення показника на дату проведення аналізу

Користуючись порівнянням, отримують абсолютні та відносні значення відхилень між величинами, що є основою проведення горизонтального, вертикального, трендового, одновимірного та багатовимірного аналізу.

Всі економічні явища і процеси, які вивчає аналіз, повинні бути кількісно визначені. Для цього їх представляють в абсолютних і відносних показниках. Аналіз тих чи інших показників, економічних явищ, процесів, ситуацій починається з використання абсолютних величин.

3.4. Методи та моделі аналітичних прогнозів. Етапи прогнозування.

Єдина мета будь-якої науки є передбачення. У аналітиці передбачення - це аналітичний прогноз.

Під терміном "прогнозування" розуміють процес визначення перспектив розвитку якогось явища, події, що ґрунтується на знанні закономірностей суспільного розвитку та взятті до уваги інформації про минулий і сучасний стан цього явища чи події.

Прогноз - це висновок про майбутнє інформаційного процесу, що досліджується, на основі загальної тенденції його розвитку.

Теорія прогнозування тільки формується. Вітчизняна наука з цієї проблематики ледве досягла рівня публіцистичних робіт.

Іноземна література насичена туманними домислами, що не мають міцного методологічного фундаменту чи описують маніпуляції другорядними чинниками, не розкриваючи сутності процесів, які розглядаються.

Що стосується практики прогнозування, то найчастіше вона обмежується епізодичними інтуїтивними прогнозами.

Наукова концепція прогнозування повинна викривати сутність прогнозованої діяльності, основні закономірності цієї роботи, основні форми її проведення, критерії перевірки істинності її результатів, оцінку істотних меж прогнозування. З іншого боку, в рамках такої концепції необхідно встановити комплекс методів прогнозування, що охоплюють різні аспекти підготовки прогнозів, а також виявити сферу та принципи найбільш ефективного застосування кожного з них у інформаційній аналітиці.

Підготовка прогнозів - це сфера практичної пізнавальної діяльності, сфера отримання висновків про майбутнє певного явища. Тож для прогнозування важливе значення мають положення теорії пізнання діалектичного матеріалізму. Не менш важлива в цій діяльності світоглядницька функція філософії, тому що в процесі підготовки прогнозів немає можливості спиратися на твердо встановлені наукові факти, котрі стосуються майбутнього.

Вдалий прогноз - це той, що надав суттєву допомогу тому, для кого він був зроблений. Критерієм якості передбачення, як й інших видів інформації, є корисність.

Кожний прогноз повинен бути випереджувальним. Інформація, що міститься в прогнозі, має давати змогу замовнику відреагувати на спрогнозовані події. Прогноз знецінюється, коли відбувається порушення термінів надання інформаційного документа. Наприклад, прогноз щодо ймовірного ходу переговорів іноземної делегації не має сенсу, коли надається в день їх проведення.

Система прогнозування має відповідати таким принципам:

- неперервності (тобто мати постійний характер);
- комплексності (паралельне ведення прогнозованих досліджень різних рівнів);
- співмірності прогнозних завдань і наявних ресурсів;
- наявності зворотного зв'язку (перевірка сформульованих прогнозів на практиці, аналіз усіх випадків підтвердження та спростування практикою спрогнозованих висновків, корегування на цій основі решти прогнозів, а також прогнозованих методик).

На думку більшості аналітиків, успіх прогнозування залежить від

п'яти чинників:

- наявність усієї доступної достовірної інформації;
- знання національних особливостей країни, що досліджується;
- уміле використання необхідних знань за допомогою методів, які відпрацьовані на основі загальних принципів передбачення;
- компетентність аналітика в даній галузі;
- творчі здібності, освіта, досвід.

Прогноз базується на висновках, зроблених у результаті попереднього аналізу інформації, та містить висновок про майбутній розвиток ситуації, явища чи події. Тож процес прогнозування починається з вивчення всієї доступної інформації, бо всі подальші оцінки залежатимуть від того, чим же, власне, є це явище (процес) на теперішній час. На ці оцінки впливають також відомості про минуле явища, що вивчається. Таким чином, головною умовою точного й обґрунтованого прогнозування є наявність широкого масиву інформації.

Для ефективного функціонування системи прогнозування необхідне також існування інформаційної бази, тобто необхідного мінімуму достовірної інформації. Крім того, потрібна адекватна інформаційно-логічна підсистема, що забезпечує можливість логічної обробки інформації, яка існує в системі⁷⁹.

При організації роботи з прогнозування слід мати на увазі, що якісний прогноз повинен бути звернений у майбутнє та містити альтернативні можливості розвитку тих або тих подій. Без альтернатив прогноз в історії людства був можливим лише в пророкуваннях оракулів і пророків.

Альтернативність прогнозу передбачає наявність декількох сценаріїв його розвитку. При цьому, зазвичай, виділяють:

- оптимістичний сценарій;
- песимістичний сценарій;
- найбільш імовірний сценарій, що може містити елементи перших двох.

Не можна не зважати на роль і вплив кожного з чинників, які визначають цей розвиток, темпи їх зміни, взаємозв'язок.

Загальне правило прогнозу: він знижується, зважаючи на зростання рівня прогнозованого явища та величини

⁷⁹Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навчальний посібник. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

попередження, а також у напрямку від опису сутності процесу до його деталей.

Отже, під аналітичним прогнозом розуміють висновок про майбутній розвиток явища, що ґрунтується на знанні про закономірності суспільного розвитку та інформації про минуле й нинішній стан конкретного інформаційного явища.

Прогнозування є складовою частиною передбачення суспільного розвитку загалом. Його специфіка зумовлена великим впливом суб'єктивного чинника, багатоплановістю та високим динамізмом. Для аналітичного прогнозування особливо характерний зворотній вплив прогнозу через дії людей на події, що прогножуються.

Під час аналітичного прогнозу відбувається рух думки від конкретного до абстрактного, в результаті чого аналітик виявляє сутність явища.

Виходячи з логіки процесу прогнозування, можна відзначити деякі загальні принципи, придатні до цього виду пізнавальної діяльності: абстрагування, аналіз і синтез, узагальнення, ідеалізація, індукція та дедукція, моделювання, екстраполяція, експертиза, порівняльні методи.

Що стосується конкретних методик аналітичного прогнозування, то серед них слід відзначити методи:

- 1)сценаріїв;
- 2)зворотного прогнозування;
- 3)прогноз за аналогією;
- 4)прогноз за теорією ймовірності;
- 5)прогноз на основі причинових зв'язків;
- 6)прогноз на основі стійких тенденцій
- 7)прогноз зважаючи на розвиток подій у визначеному напрямку;
- 8)прогноз на основі циклічного розвитку подій.

Метод сценаріїв. Прогноз може бути складений за сценаріями. Цей крок робиться в тому випадку, коли відбуваються події, результат яких важко передбачити, але їхній вплив є очевидним.

Найбільш відомим у цій групі є метод сценаріїв, орієнтований на те, щоб виявити та підкреслити принципову невизначеність майбутнього в умовах турбулентного зовнішнього середовища. Відповідно до цього методу, розробляється декілька варіантів майбутнього розвитку подій, що поєднують, як мінімум, песимістичний, оптимістичний і найбільш ймовірний варіанти.

Одне з головних завдань методу сценарію - виявити

вирішальні чинники, від яких буде залежати розвиток подій за певним сценарієм. Розробивши варіанти своєї стратегії та тактики відповідно до сценаріїв і виконуючи моніторинг вирішальних факторів, розвідка розширює свої можливості швидкого реагування на різкі зміни зовнішнього середовища.

Своєрідною модифікацією цього методу є метод зворотного прогнозування. У рамках цього методу на першому етапі формулюють різноманітні варіанти майбутнього, позитивного для замовника, беручи до уваги стратегічні цілі, переваги й інші релевантні чинники. Потім для кожного варіанту розробляються ймовірні сценарії, спрямовані від майбутнього до теперішнього, тобто спочатку визначається завершальний крок, який призводить до бажаного майбутнього тощо. Для кінцевого аналізу залишаються тільки ті сценарії, що не містять нереалістичних, малоімовірних кроків. Основна перевага методу полягає в свободі від необґрунтованого перенесення колишнього досвіду на майбутнє.

Прогноз за аналогією. Під час прогнозу за аналогією передбачення базується па розвитку аналогічного об'єкта, що відомий. При цьому необхідний правильний вибір об'єктів порівняння. Дослідження явища, що прогнозується, доцільно розпочинати з оцінки його нинішнього стану. Мета цього підходу полягає у виявленні системи чинників, які суттєво впливають на розвиток явища, що аналізується.

Використовуючи цей метод при побудові первісних гіпотез про майбутні події, слід починати не з вивчення тенденцій, притаманних цьому явищу, а з розгляду подій, які мали місце за аналогічних обставин. Окрім того, за аналог потрібно брати події, що відбулися нещодавно.

Цей метод дуже поширений, особливо зважаючи на те, що він є найбільш близьким до людського розуму. Проте прогноз за аналогією небезпечний тим, що він виглядає надійним у той час, як не завжди є таким.

Прогноз за теорією ймовірності. Прогноз за теорією ймовірності передбачає, що прийняття всіх важливих рішень пов'язане з ймовірністю. Наприклад, Верховна Рада України планує прийняти закон Х. Відомо, що цей закон відразу підтримає лише 25% депутатського корпусу. 70% депутатів парламенту можуть підтримати проект цього закону після внесення відповідних поправок з боку партій і фракцій, та наприкінці 90% складу Верховної Ради України можуть підтримати законопроект.

Прогноз на основі причинових зв'язків ґрунтується на

вивченні причин, які зумовляють явище, що вивчається. Це ті причини, що зумовляють виникнення цього явища чи роблять його виникнення неможливим. Цей метод може використовуватися для прогнозування таких одиничних явищ, як переворот, початок збройного конфлікту, відокремлення території та ін. Він зовсім не придатний для прогнозування розвитку тривалих нестабільних процесів, які піддаються впливу та змінюються (розвиток сектору економіки, ВПК). Застосування цього методу вимагає знання багатьох чинників і широкого кола питань.

Прогноз на основі циклічного розвитку подій. Ще одним методом прогнозування є прогноз на основі циклічного розвитку подій. Циклічність наявна не тільки в природі, але й в суспільстві, інформаційних процесах.

Якщо явище чи подія розвивається циклічно, то прогнози, які створювалися на основі припущення, що розвиток цього явища відбувається в одному напрямку протягом тривалого часу, і далі розвиватиметься таким же чином. Якщо ж явище розвивається циклічно, то прогнози, створені на основі припущення про розвиток явища в одному напрямку упродовж тривалого часу, є помилковими.

Треба пам'ятати, що припущення про циклічний розвиток якого-небудь явища можна зробити тільки на підґрунті достовірних даних, які охоплюють значний період часу розвитку цього явища в минулому. Рішення може бути прийняте на основі відомостей про не менш, ніж два повних цикли.

Отож спочатку роблять прогноз на основі стійких тенденцій (напр., подальше зростання населення та збільшення виробництва електроенергії), і лише на основі цього сценарію застосовують метод причинних зв'язків.

Процес аналітичного прогнозування складається з декількох етапів:

- оцінка нинішнього стану явища (виділення чинників, які виливають на ситуацію, а також основних тенденцій розвитку ситуації);

- ретроспективний аналіз явища, що досліджується;

- аналіз подальшої зміни стану ситуації (події) за оцінками попередніх відомостей у хронологічному порядку (від тенденцій до їх впливу на майбутнє прогнозованого явища);

- прогноз, який формується відповідно до загальної тенденції розвитку явища (зважаючи на роль і вплив кожного з чинників, що визначають цей розвиток, темпи їх зміни, взаємозв'язок).

Користь від отриманих матеріалів значно підвищується,

якщо відоме їхнє значення. Істина, зазвичай, розкривається не в первинних даних, а в їх точній інтерпретації, бо конкретний факт можна зрозуміти тільки у порівнянні з іншими.

Обробка інформації після попереднього збору фактури та конкретної постановки проблеми означає:

1) систематизацію фактів, які сортують за ступенем їх стосунку до якогось питання;

2) виявлення ключових моментів, спираючись на знання проблеми;

3) побудова гіпотез, які пояснюють основні факти;

4) отримання (в разі потреб) додаткових даних;

5) оформлення висновків та їх перевірка на відповідність іншим фактам.

Систематизація фактів. Для того, щоб виявити шляхи розвитку первинної ситуації, потрібно чітко уявляти:

1) позицію певних рухів і осіб, які формують проблему;

2) наявність чіткої системи дій з приводу процесу, що цікавить;

3) існування союзів, альянсів, групових інтересів та їхній вплив на процеси;

4) імовірні реакції на дії з кожного боку.

Виявлення ключових моментів і тенденцій. Успішне прогнозування залежить від правильності виокремлення ключових моментів і тенденцій, що зумовляють розвиток процесу чи події. Так, наприклад, відомо, що тенденції в суспільно-політичному розвитку держав і в політиці правлячих кіл є в прогнозі основним об'єктом дослідження, джерелом інформаційних пріоритетів.

Історичні аналогії можуть підказати, в якому напрямку має йти розв'язання суперечностей, які спостерігаються, звичайно, з поправкою на сучасність, що, своєю чергою, дає можливість зазирнути в майбутнє. Головне при цьому - виявити ті сили, змагання між якими створює основну тенденцію розвитку.

Для того, щоб визначити, яким напрямком піде розвиток обставин, необхідно не тільки уявляти, але й чітко знати, за яких конкретно умов, чинників можливий той або той розвиток ситуації.

Окрім того, щоб зробити прогноз обставин, необхідно брати до уваги, в рамках якої більш крупної тенденції розвиваються обставини, що вивчаються.

Побудова гіпотез. Важливою умовою повноти й об'єктивності прогнозування є дотримання правил розробки та перевірки гіпотез. Щодо кожної незрозумілої чи сумнівної

обставини мають бути висунені всі можливі гіпотези. Не можна захоплюватись одними гіпотезами й ігнорувати інші тільки тому, що вони здаються малоімовірними. Усі обґрунтовані гіпотези повинні перевірятися на моделі. Усі гіпотези в розвитку проходять три стадії:

- 1) виникнення гіпотези;
- 2) аналізу висунутого припущення та визначення черги наслідків (обставин, подій, фактів), які логічно випливають із цього припущення;
- 3) перевірка припущення на моделі.

Пізнавальна роль гіпотези в аналітичному прогнозі полягає в тому, що вона здатна пояснити вже відомі аналітику факти, а також відкривати нові обставини та факти, невідомі йому. Якщо гіпотеза виражає об'єктивну істину, то з її змісту аналітично можуть бути виведені не тільки ті факти, що встановлені до висунення гіпотези, а й ті, котрі стали відомі після її висунення.

Висловивши припущення, його уважно перевіряють на співвідношення з усіма даними, і якщо виявляється значна непогодженість, а факти явно неправдиві, потрібно змінити твердження.

Помилкова інтерпретація фактажу ймовірна, якщо:

- подано не всі матеріали;
- деякі з фактів є сумнівними;
- уся увага зосереджується лише на тих повідомленнях, які підтверджують припущення аналітика.

У деяких випадках перспективно йти не від фактів до гіпотези, а від висунутої гіпотези до фактів, які маємо.

Оформлення висновків. На деякі запитання часто вдається отримати пряму та досить визначену відповідь, а в інших випадках обмежуються лише припущеннями. Треба розуміти, які з моментів є найважливішими, а не концентрувати увагу одразу на багатьох.

У процесі прогнозування роблять короткострокові, середньострокові та довгострокові прогнози. Для інформаційної аналітики найбільшого значення мають середньострокові прогнози, тому що саме вони є найбільш точними та дають можливість приймати рішення, спрямовані на зміну розвитку подій у ймовірному напрямку. Довгострокові прогнози, хоча й є цінністю, залежать від подій, котрі важко передбачити.

Питання для самоконтролю

1. Основні риси економічного аналізу.

2. Основні методи економічного аналізу.
3. Прогноз. Теорія прогнозування.
4. Методика побудови групування.
5. Які завдання можна вирішувати за допомогою групувань?
6. Система показників та їх класифікація.

Тести

1. Сукупність аналітичних способів та прийомів дослідження багатосторонньої діяльності підприємства – це:

- 1) Методика;
- 2) Метод економічного аналізу;
- 3) Економічні показники;
- 4) Системний підхід.

2. Основними рисами економічного аналізу є:

- 1) Розробка та використання в аналізі системи показників;
- 2) Оцінка цих показників у взаємозв'язку та взаємозалежності;
- 3) Системний підхід до вивчення об'єктів аналізу;
- 4) Всі відповіді вірні.

3. Показники, які визначають стан результативного показника і виступають як причини зміни його величини, називають:

- 1) Факторними.
- 2) Нормативні;
- 3) Облікові;
- 4) Аналітичні (оціночні).

4. Показники організаційно-технічного рівня характеризують:

- 1) Виробничу структуру підприємства;
- 2) Прогресивність технологічних процесів;
- 3) Тривалість виробничого циклу;
- 4) Усі відповіді є вірними.

5. Основними показниками використання засобів виробництва є:

- 1) Фондовіддача, фондоемність;
- 2) Фондоозброєність, середньорічна вартість основних засобів;
- 3) Середньо-годинний виробіток продукції на одиницю

устаткування, коефіцієнт використання устаткування та амортизація;

4) Всі відповіді вірні.

6. Сутність способу відносних різниць полягає у тому, що:

1) Наводиться інформація у відсотках відносно кожного фактора, який впливає на результативний показник;

2) Розраховується різниця в процентах виконання плану по кожному фактору;

3) Визначається вплив даної різниці на результативний показник, отже, плановий результативний показник множитья на цю різницю.

4) Всі відповіді вірні.

7. Усі гіпотези в розвитку проходять такі стадії:

1) Виникнення гіпотези;

2) Аналіз висунутого припущення та визначення черги наслідків (обставин, подій, фактів), які логічно випливають із цього припущення;

3) Перевірка припущення на моделі.

4) Всі відповіді є вірними.

8. До показників собівартості продукції відносять:

1) Витрати на 1 гривню товарної продукції;

2) Собівартість порівнюваної товарної продукції;

3) Собівартість найважливіших виробів;

4) Всі відповіді є вірними.

9. Прибуток та рентабельність впливають на показники фінансового стану підприємства, до яких відносять:

1) наявність та структуру капіталу за складом та джерелами формування;

2) інтенсивність та ефективність використання капіталу;

3) фінансова стійкість;

4) Всі відповіді є вірними.

10. До показників використання предметів праці відносяться:

1) матеріалоемність;

2) матеріаловіддача;

3) вартість предметів праці, що використані за аналізований період часу.

4) Всі відповіді є вірними.

11. Система прогнозування має відповідати таким принципам:

- 1) Неперервності (тобто мати постійний характер);
- 2) Комплексності (паралельне ведення прогнозованих досліджень різних рівнів);
- 3) Співмірності прогнозних завдань і наявних ресурсів;
- 4) Всі відповіді є вірними.

12. Щоб показники були порівнянними, застосовують такі допоміжні прийоми:

- 1) нейтралізація цінового фактора (перерахунок показників обсягу в однакову оцінку);
- 2) нейтралізація можливих кількісних відмінностей (різні обсяги виробництва);
- 3) нейтралізація відмінностей в структурі (наприклад, розрахунок індексів фіксованого складу);
- 4) Всі відповіді є вірні.

13. До основних методів економічного аналізу відносять:

- 1) Деталізацію;
- 2) Порівняння;
- 3) Балансовий метод;
- 4) Всі відповіді є вірними.

14. Абстрактні моделі можуть бути:

- 1) Описові;
- 2) Математичні;
- 3) Графічні;
- 4) Всі відповіді є вірними.

15. Письмове опитування працівників, причетних до якихось проблем або виробництва, з метою з'ясування певних питань – це ...метод.

- 1) Балансовий метод;
- 2) Метод анкетного опитування;
- 3) Метод ланцюгових підстановок
- 4) Правильна відповідь відсутня.

Список рекомендованої літератури

1. Бойко Л.О., Волчек Р.М., Волкова Н.А. та ін. Організація та

методика економічного аналізу: навч. посіб. Одеса, ОДЕУ. 2010. 351 с

2. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навчальний посібник. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.

3. Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Полтава: РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

4. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

5. Мазур В.А., Томчук О.Ф., Браніцький Ю.Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3 (19). С. 7-20.

6. Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші. Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

7. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

8. Правдюк Н. Л., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

9. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. 328 с

10. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

11. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

12. Федоришина Л. І. Витоки розвитку економічного аналізу. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 11. С. 234-238. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_11_52.

ТЕМА 4

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

- 4.1. *Планування аналітичної роботи на підприємстві*
- 4.2. *Аналітична служба підприємства: мета, завдання, функції.*
- 4.3. *Організація аналітичної роботи на підприємстві.*

У розділі розглянуто питання планування аналітичної роботи на підприємстві. Порядок формування програми аналізу та її складові. Сутність, мету та завдання аналітичної служби підприємства. Чисельність і склад аналітичної служби на підприємствах залежно від їх розмірів. Виконання функцій з економічного аналізу структурними підрозділами підприємства. Внутрішні та зовнішні користувачі аналізу. Розглянуто основні принципи та завдання організації аналітичної роботи. Головні етапи організації аналітичної роботи (попередній, основний та підсумковий).

4.1. Планування аналітичної роботи на підприємстві.

У процесі підготовки до проведення аналітичної роботи на підприємстві виникає низка питань, які потребують вирішення. Тому необхідною і першочерговою умовою здійснення аналітичного дослідження є плановість. Тобто, аналітична робота на підприємстві починається з планування здійснення конкретних завдань.⁸⁰

Плановість, дає змогу зосереджувати зусилля аналітиків та інших фахівців на вирішенні актуальних економічних проблем, концентрувати фінансові і матеріально-технічні ресурси на головних напрямках пошуку резервів підвищення ефективності господарювання. Для дотримання вимоги плановості необхідно скласти план і програму аналізу, які тісно пов'язані між собою⁸¹.

Планування є однією з найважливіших умов ефективного аналітичного дослідження.

План аналізу – це заздалегідь намічена система методологічних та організаційних заходів, яка передбачає порядок, послідовність і строки проведення аналітичного

⁸⁰Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. А. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

⁸¹Максименко Д. В., Шулевка О. Ю. Організація економічного аналізу на підприємстві. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа, 2017. № 23 (18). С.197-203.

дослідження.

Планування аналітичної роботи – це розробка та корегування плану, що включають передбачення, обґрунтування, конкретизацію та описання діяльності аналітичної служби на найближчу та віддалену перспективу.

План аналітичної роботи враховує працю людей і рух ресурсів (матеріальних, фінансових), має силу наказу для вказаних у ньому осіб і структурних одиниць. У плані максимально чітко і детально вказуються:

- мета аналітичної служби, її структурних підрозділів та окремих працівників щодо аналітичного дослідження на плановий період;
- засоби досягнення мети;
- методи і строки узгодження засобів і мети;
- етапи і строки проведення аналітичної роботи;
- виконавці плану за строками і видами робіт;
- методи, етапи і засоби контролю виконання плану⁸².

Таким чином, планування аналітичної роботи – це спосіб досягнення мети на основі збалансування і послідовності виконання всіх аналітичних операцій. Крім того, у планах необхідно передбачати наявність та раціональне використання таких різноманітних ресурсів:

- трудові (люди, час);
- науково-методичні (наукові методики, рекомендації з проведення аналізу);
- інформаційні (статистичні, оперативні бухгалтерські, планові дані, матеріали вибіркового обстежень тощо);
- фінансові (кошти на оплату праці аналітиків, проведення досліджень, виробничих експериментів, монографічних, соціологічних обстежень, вибіркового спостережень тощо);
- матеріально-технічні (канцелярське приладдя, технічні засоби обробки інформації та ін.) (рис.4.1).

Програма аналізу є переліком чітко сформульованих конкретних питань з проведення аналітичних процедур.

І план, і програма займають надзвичайно важливе місце в організації аналітичних досліджень, яка включає два блоки:

1) програмно-методичні питання (мета, завдання, об'єкт, предмет, програма аналізу);

2) організаційні питання – організаційний план (місце аналізу, виконавці, час і строки проведення, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення, контроль, користувачі

⁸²Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

тощо)⁸³ (рис. 4.2).

Рис. 4.1. Зв'язок ресурсів і часу при плануванні аналітичної роботи

Джерело:⁸⁴

Враховуючи вище викладене програма аналізу на підприємстві може містити такі складові:

- виявлення завдання на проведення аналізу;
- виявлення і погодження мети і завдань аналізу, строків виконання, визначення кола фахівців, що беруть участь у проведенні аналізу і т.п.;
- отримання оцінки ситуації, що склалася, вивчення причинно-наслідкових зв'язків процесів і явищ, які характеризують зміст діяльності об'єкта, що аналізується, ступеня і напрямків впливу факторів на результати діяльності, оцінка ефективності функціонування об'єкта, його економічної заможності;
- з'ясування умов, що сприяють позитивному впливу на результати діяльності об'єкта;
- визначення умов, які негативно впливають на ці результати; пошук варіантів рішень, які забезпечують поліпшення діяльності об'єкта, що аналізується;
- зіставлення варіантів рішень;
- підготовка одного або декількох варіантів рішень для

⁸³Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁸⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

подання керівництву.⁸⁵

Рис. 4.2. Основні питання організації аналітичного дослідження

Джерело:⁸⁶

Програмою аналізу може слугувати розгорнутий і деталізований перелік питань, які передбачено вивчати, або комплект таблиць, обов'язковий до опрацювання. Однак треба мати на увазі, що старанне складання програми аналізу забезпечує необхідну зібраність і повноту проведення аналітичного дослідження. При цьому виключаються пропуск окремих питань і гаєння часу на вивчення другорядних або зайвих проблем⁸⁷.

Програма і план проведення економічного аналізу мають бути органічно пов'язані з маркетинговими дослідженнями, а їх

⁸⁵Бойко Л.О., Волчек Р.М., Волкова Н.А. та ін. Організація та методика економічного аналізу: навч. посіб. для бакалаврів всіх напрямків підготовки. Одеса, ОДЕУ. 2010. 351 с.

⁸⁶Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁸⁷Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

результати повинні враховуватися при підготовці управлінських рішень.

Технологія планування включає:

- визначення та обґрунтування основної мети аналітичного дослідження;
- встановлення конкретних показників і завдань, необхідних для виконання поставленої мети;
- деталізація завдань за видами та обсягами робіт, конкретними виконавцями і строками виконання;
- детальні розрахунки витрат та одержуваних результатів аналізу на весь період планування⁸⁸.

Здебільшого після обов'язкового визначення керівництвом підприємства та аналітичної служби загального завдання плану починається його структурна конкретизація за всіма підрозділами, залученими до його виконання. Отже, конкретизуються види робіт, строки виконання, потреба в ресурсах та ін. Таким чином, план стає з'єднувальною та спрямовуючою ланкою всієї аналітичної роботи підприємства.

Чим ретельніше розроблені всі розділи плану, тим легше його виконати, менше потрібно ресурсів, краща якість аналізу. Багато втрат часу і ресурсів виникає через невідпрацьованість, незбалансованість плану, а також недисциплінованість його виконавців.

Система планування аналітичної роботи приносить найбільшу віддачу і вигоду підприємству при виконанні таких правил:

- пунктуальна обґрунтованість кожного елемента і кожного етапу плану;
- точне виконання планових завдань всіма виконавцями;
- наявність суцільного безперервного обліку, контролю та корегування виконання плану⁸⁹.

На практиці можуть складатися наступні плани аналітичної роботи підприємства:

- комплексні(загальні) плани;
- поточні плани;
- тематичні плани;
- оперативні плани.

Загальний план роботи складається на рік з розбивкою по кварталах. У плані зазначаються розділи господарської

⁸⁸Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁸⁹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

діяльності та об'єкти, що мають вивчатися, періодичність і терміни проведення робіт, відповідальні технічні виконавці, технічні засоби та джерела інформації, потрібні для здійснення аналізу.⁹⁰

Розробляє його фахівець, якому на підприємстві доручено керівництво аналітичною роботою в цілому. Цей план за змістом являє собою календарний розклад окремих аналітичних досліджень.

При розробці плану обов'язково повинна враховуватися періодичність вивчення важливих проблемних питань, спадкоємність аналізу за окремі періоди часу.

У комплексному плані також мають бути передбачені джерела інформації, які можуть використовуватися при аналізі технічні засоби проведення аналізу. Наприклад, при виконанні дослідження на комп'ютерах повинна бути визначена програма, за якою буде проводитися аналіз. За результатами аналізу розробляються пропозиції, спрямовані на поліпшення результатів господарської діяльності. Тому комплексний план повинен передбачати і організацію проведення контролю за виконанням цих заходів⁹¹.

Крім комплексного плану, можуть складатися тематичні. Це плани проведення аналізу по комплексним питань, які потребують поглибленого вивчення. У них розглядаються об'єкти, суб'єкти, етапи, терміни проведення аналізу, його виконавці та інші.

Поточне та оперативне планування, організація роботи аналітичної служби є обов'язком керівника певного структурного підрозділу підприємства, який визначає засоби і методи досягнення мети на перспективу.

План економічного аналізу підприємства має складатися оперативно, щомісяця, поквартально, щорічно і включати такі складові:

- об'єкт аналізу;
- відповідальні виконавці;
- джерела інформації;
- періодичність проведення;
- ступінь деталізації;
- підсумки аналізу;
- кому подаються;

⁹⁰Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

⁹¹Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 668 с.

- строк подання;
- місце обговорення⁹².

Примірна структура організаційного плану економічного аналізу діяльності підприємства наведена в табл. 4.1.

Таблиця 4.1

**ПЛАН
економічного аналізу діяльності підприємства**

№з/п	Об'єкт аналізу	Відповідальні виконавці	Джерела інформації	Періодичність проведення	Ступінь деталізації	Підсумки аналізу		
						подаються	строк подання	місце обговорення

Джерело:⁹³

Після складання плану проведення економічного аналізу розробляється система відповідних показників, доводиться методика їх розрахунку, створюються макети аналітичних таблиць і графіків, визначаються джерела даних.

Контроль за виконанням планів аналізу веде заступник керівника підприємства з економічних питань або особа, на яку покладено обов'язки з управління аналізом в цілому.

4.2. Аналітична служба підприємства: мета, завдання, функції.

У сучасних умовах аналітична (планово-аналітична) служба – найбільш гнучкий і динамічний підрозділ підприємства, функції і структура якої залежать від специфіки самого підприємства, характеру бізнесу, кадрового потенціалу тощо. Тут немає стандартних рішень і методик. При створенні аналітичної служби можна орієнтуватися на досвід зарубіжних і вітчизняних підприємств (компаній).

⁹²Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 668 с.

⁹³Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 668 с.

Аналітична служба – це один із центральних підрозділів, який відповідає за підготовку та обґрунтування основних стратегічних рішень та відслідковує загальну картину бізнесу господарського суб'єкта (підприємства, фірми, організації)⁹⁴.

Основною метою аналітичної служби є розробка концепцій, планів, програм розвитку підприємства на основі аналізу та оцінки результатів його минулої і поточної діяльності.

На аналітичний підрозділ підприємства покладаються такі завдання:

- сприяння керівництву підприємства в об'єктивній оцінці економічної ситуації;
- аналіз загальної картини функціонування підприємства;
- техніко-економічні дослідження з метою виявлення невикористаних резервів і підготовка можливих варіантів дій щодо підвищення ефективності господарювання;
- розробка та обґрунтування оперативних і стратегічних рішень щодо покращання фінансового стану і результативності господарської діяльності;
- організація системи управління та основних бізнес-процесів підприємства⁹⁵.

Об'єктом постійного аналізу є укрупнена концепція бізнесу, виробнича, інвестиційна, збутова та соціальна програми підприємства.

Економічна служба виконує численні та різноманітні і досить складні й відповідальні функції. Вони не обмежуються одним аналізом, а все більше набувають управлінських рис. Так, до функцій аналітиків сучасних великих компаній входять вивчення і забезпечення таких напрямів і складових діяльності:

- організаційно-правова структура компанії;
- організація стратегічного та оперативного планування;
- формування системи управління та контролю;
- техніко-економічні дослідження;
- контроль-методична;
- інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва та інших підрозділів компанії⁹⁶.

Аналітична служба повинна створюватися на кожному підприємстві, яке додержується сучасних стандартів

⁹⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁹⁵Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁹⁶Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

корпоративного управління. Проте чисельність її та функції працівників можуть бути різними залежно від розміру, обсягів і специфіки діяльності підприємства та поставлених аналітичних завдань.

Так, аналітичний підрозділ можна створити на кожному підприємстві, яке додержується стандартів корпоративного управління. За результатами досліджень учених-економістів, невеликому підприємству достатньо мати одного експерта-аналітика, який може бути референтом чи експертом, радником і виконувати аналітичні функції. Дуже часто на малих підприємствах на головного бухгалтера, крім його основної облікової роботи, покладені обов'язки з проведення економічного аналізу⁹⁷.

На середньому за розміром підприємстві прийнятна організація невеликого експертно-аналітичного підрозділу із 3–6 осіб, за кожним з яких закріплюється конкретна аналітична функція, завдання тощо. До складу такого підрозділу можуть входити юрист, маркетолог, фінансист, програміст, перекладач (якщо підприємство виходить на зовнішній ринок). У такому разі немає потреби створювати спеціалізовані підрозділи з маркетингу, кадрів, особливий юридичний відділ. Єдиний аналітичний підрозділ на середньому підприємстві здатний взяти на себе всі або частину цих функцій.

На великих підприємствах аналітичні функції здебільшого здійснюються на базі кількох підрозділів (фінансів, маркетингу, інформаційних технологій). Проте їх координує центральний аналітичний (інформаційно-аналітичний) або стратегічний підрозділ підприємства. Експертно-аналітична служба функціонує поряд з іншими господарськими та адміністративними службами, але займає особливе місце⁹⁸ (табл. 4.2).

Виконавцями економічного аналізу, та безпосередньо, аналітичної роботи на підприємстві, є або окремі працівники підприємства, якщо це мале чи середнє за розміром підприємство, або цілі структурні підрозділи на великих підприємствах.

Розглянемо детальніше загальний спектр виконання аналітичних функцій різними структурними підрозділами великого за розміром підприємства (табл. 4.3).

⁹⁷Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

⁹⁸Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

Таблиця 4.2

Чисельність і склад аналітичної служби на підприємствах залежно від їх розмірів

Розмір підприємства	Чисельність аналітичної служби	Склад аналітичної служби
Мале підприємство	1 експерт-аналітик	Радник або експерт чи референт
	–	Головний бухгалтер
Підприємство середнього розміру	Невеликий експертно-аналітичний підрозділ із 3-6 осіб	Юрист, маркетолог, фінансист, програміст, перекладач
Велике підприємство	Аналітичні функції здійснюються кількома підрозділами (фінансів, маркетингу, інформаційних технологій та ін.) з координацією цієї роботи центральним аналітичним (інформаційно-аналітичним, економічним) або стратегічним підрозділом підприємства	

Джерело: ⁹⁹

Залежно від масштабів і ступеня диверсифікації підприємства ці функції можуть подрібнюватися і виконуватися значно більшим числом відділів, підвідділів, секцій, лабораторій або, навпаки, інтегруватися аж до призначення одного-двох співробітників, відповідальних за виконання всіх вищевказаних аналітичних функцій, що характерно, як згадувалося, для невеликих за розміром підприємств¹⁰⁰.

Таблиця 4.3

Виконання функцій з економічного аналізу структурними підрозділами підприємства

Виконавці	Зміст аналітичних функцій
1	2
Проектно-конструкторський відділ	Аналіз освоєння випуску нових конструкцій, рецептури матеріалів. Пошук резервів покращання якості, зниження собівартості виробів
Виробничий відділ	Аналіз, контроль напруженості, виконання планів виробництва, освоєння нових видів продукції за цехами, ділянками, бригадами, робочими місцями
Диспетчерський відділ	Оперативний аналіз, регулювання ходу виробництва на підприємстві: збоїв режимів роботи, рівномірності завантаження потужності підприємства, виконання завдань цехами і виробничими ділянками
Технологічний відділ	Аналіз технології виробництва нових виробів і пошук шляхів її удосконалення. Аналіз дотримання технологічного режиму,

⁹⁹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁰⁰Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

	якості обробки виробів і затрат на неї. Виявлення резервів зниження затрат
Відділ головного механіка і головного енергетика	Аналіз технічного стану, затрат на ремонти, модернізацію технічного, енергетичного та теплового обладнання. Аналіз поставок, розподілу і витрат електричної, теплової енергії. Аналіз, контроль наявності, стану, руху, використання техніки та обладнання, паливно-мастильних матеріалів, газу, електроенергії, запасних частин. Аналіз механізованих, автоматизованих і ремонтних робіт. Розробка рекомендацій з поліпшення забезпечення, використання, оновлення, модернізації машин, механізмів, техніки, обладнання
Відділ матеріально-технічного забезпечення	Аналіз постачальників і поставок ресурсів: сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, інструментів, обладнання. Аналіз укладання, виконання договорів з постачальниками, збереження ресурсів на складі та видавання за цехами
Транспортний відділ	Аналіз перевезення вантажів всередині підприємства та за його межами (обсяги, витрати, дальність, строки перевезення)
Відділ технічного контролю	Аналіз і суцільний контроль якості виробленої продукції, поопераційної обробки її на робочих місцях, сировини, матеріалів, браку, встановлення причин його виникнення
Відділ маркетингу і збуту	Аналіз ринків збуту, укладання та виконання договорів на поставку продукції
Відділ капітального будівництва	Аналіз, контроль планів, кошторису витрат на виконання будівельних робіт, дотримання строків і якості будівництва
Плановий відділ (економічний відділ)	Планування, аналіз виконання комплексних довгострокових і поточних планів, включаючи виробництво, кадри, фінанси, технічний розвиток, капітальне будівництво. Аналіз ефективності виробництва, капітальних вкладень, господарської діяльності в цілому та її ланок. Аналіз використання ресурсів (земельні, трудові, основні та оборотні засоби, фонд оплати праці, економічного стимулювання), трудомісткості робіт і продукції, фінансових результатів і фінансового стану. Контроль за дотриманням лімітів витрат, виконанням планів, договорів, виробничих завдань. Обґрунтування заходів з підвищення ефективності господарювання
Фінансовий відділ	Аналіз, контроль фінансових операцій, виконання планів за доходами і витратами, надходжень, використання грошових коштів, кредитів, виплат податків у бюджет
Відділ праці і заробітної плати	Аналіз виконання виробничих норм, оплати праці, організації трудового процесу, дотримання законів про працю
Відділ бухгалтерського обліку і звітності (бухгалтерія)	Аналіз надходження і використання матеріальних і фінансових ресурсів, робочої сили. Складання та аналіз звітів про діяльність підприємства. Контроль за збереженням і використанням цінностей, ресурсів, виконанням договірних зобов'язань і фінансового плану. Аналіз використання засобів за об'єктами і статтями. Аналіз договірних взаємовідносин. Забезпечення інформацією для аналізу, управління, формулювання пропозицій з покращання фінансового стану підприємства
Відділ інформаційних технологій	Забезпечення необхідних для економічного аналізу даних, здійснення їх перевірки, зведення, обробки, аналіз за допомогою сучасних інформаційних комп'ютерних систем
Відділ кадрів	Аналіз наявності, складу, структури, руху, підвищення

	кваліфікації працівників. Аналіз і контроль за дотриманням режиму робочого дня і трудової дисципліни, техніки безпеки
Санітарно-побутовий відділ (побутового обслуговування)	Аналіз медичного та медико-профілактичного обслуговування персоналу, харчування на підприємстві, житлово-комунальних умов працівників, дотримання трудового законодавства
Юридичний відділ	Аналіз виконання договірних зобов'язань, штрафних санкцій, претензій, рекламаций, дотримання умов трудового законодавства

Джерело: ¹⁰¹

Вибір виконавців економічного аналізу значною мірою залежить від виду аналізу за користувачами, тобто від того, внутрішній чи зовнішній це аналіз.

Виконавці аналізу в межах своїх посадових обов'язків повинні здійснити систематизацію даних щодо об'єктів аналізу як по підприємству загалом, так і в розрізі окремих об'єктів. Як правило, така інформація надається керівництву підприємства щоквартально, за півроку та рік. Також аналітична інформація групується відповідно до користувачів. Саме такий підхід є визначальним під час розроблення аналітичних висновків, що значно підвищує якість управління.¹⁰²

Як бачимо, аналіз для внутрішніх споживачів (керівництво, спеціалісти) виконують працівники різних структурних підрозділів підприємства.

Тим часом зовнішніми користувачами результатів аналізу можуть виступати вищестоящі, банківські, фінансово-кредитні, податкові організації та установи, аудиторські фірми, конкуренти тощо, їх представники теж можуть робити певні аналітичні обстеження з питань, які викликають найбільший професійний і комерційний інтерес.

На великих підприємствах аналітична служба підпорядкована заступнику директора з комерційних і фінансових питань, а на малих – самому директору. Організовує та управляє всією роботою аналітиків плановий (економічний) відділ та особисто його керівник (головний економіст). Він надає методичну допомогу працівникам аналітичної служби (мета, об'єкт, методи і прийоми аналізу, побудова таблиць, система показників, джерела інформації тощо), а також узагальнює й систематизує результати аналізу, формулює кінцеві висновки і пропозиції.

Крім того, керівник аналітичного підрозділу відповідає за

¹⁰¹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁰²Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

організацію і здійснення економічного аналізу, за практичне використання його результатів і прийняття відповідних оперативних і стратегічних рішень.

На підприємствах сучасного типу аналітична діяльність розглядається як систематична управлінська функція, що забезпечується спеціальним професійним підрозділом в управлінському центрі – експертно-аналітичною службою або відділом аналітичного стратегічного планування з комплексними функціями. Вважається, що саме така модель найбільше відповідає вітчизняній практиці і особливостям системи управління, що склалася. Тому багато підприємств (фірм), організацій йдуть цим шляхом. Вони створюють відділи (управління, департаменти) корпоративного розвитку, тобто аналітичні підрозділи при керівництві. За своїми функціями ці відділи дуже подібні до моделі планово-аналітичних підрозділів. Слід зазначити, що експертно-аналітичні підрозділи доцільно створювати не тільки в корпоративних штабах, але й на рівні органів державного, галузевого і регіонального управління¹⁰³.

У компаніях західних країн аналітичні функції значною мірою розподілені між різними підрозділами, тобто входять в обов'язки кожного з них у рамках його звичайної діяльності. Вони ніби "вбудовані" в поточну діяльність компанії, в регламенти її відділів і підрозділів. Без цього неможливо досягнути усвідомлення і рухливості гоміоздного корпоративного механізму. У корпоративних штабах західних найбільших фірм створюються відділи досліджень операцій, комітети стратегічного планування та численні робочі групи і підрозділи (юридичні, науково-технічні, кадрові, проектні та ін.). Модель управління західних компаній значно відрізняється від прийнятого у нас підходу. Управління здійснюється за допомогою стратегічних та оперативних планів, формулювання політики і концепції бізнесу. Розробка концепцій, планів і програм становить основний зміст діяльності експертно-аналітичного підрозділу фірми.¹⁰⁴

Отже, у західних корпораціях через великі розміри компаній і вартість систем управління експертно-аналітичні функції виконуються кількома підрозділами. Аналітичні завдання вирішують штабні, функціональні і навіть лінійні підрозділи компанії, включаючи служби маркетингу, фінансів, контролінгу,

¹⁰³Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁰⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

персоналу, інформаційних технологій.

В деяких компаніях і банках створюються відділи досліджень операцій і системного аналізу. В найбільших світових компаніях аналітична робота ведеться на рівні провідних наукових установ із залученням кращих інтелектуальних ресурсів країни. Сфера техніко-економічних, аналітичних досліджень та корпоративного управління розглядається як природний інвестиційний пріоритет, оскільки витрати на дослідження і розробку становлять 3–15% доходів компанії при мільярдних оборотах.

4.3. Порядок проведення аналітичної роботи на підприємстві.

Для того, щоб одержати змістовні, глибокі висновки в результаті аналізу, слід ретельно продумати організацію робіт до його початку. Під організацією взагалі розуміють створення загодженої постійної системи для виконання якихось робіт або досягнення певної кінцевої мети.

Основні принципи організації аналітичної роботи наступні:

1. Науковий характер – аналіз повинен базуватись на найновіших досягненнях науки з використанням науково обґрунтованих методів.

2. Обґрунтований розподіл обов'язків між окремими виконавцями – спеціалісти всіх видів служб, які мають відношення до прийняття управлінських рішень повинні аналізувати і обґрунтовано розподіляти обов'язки, що дасть можливість охопити всі об'єкти аналізу і виключить можливість багаторазового (різними способами) проведення однакових дослідження.

3. Ефективність – витрати на проведення повинні бути найменшими при оптимальній глибині аналізу і його комплексності. Для цього використовують передові методи, що полегшують працю.

4. Уніфікація – розроблення спеціальних уніфікованих форм для аналізу.

5. Об'єктивність – дані аналізу повинні бути документально підтверджені.

6. Оперативність – швидко і чітко виконувати завдання.

7. Масові та ін. – залучення до аналізу ІТР, службовців, робітників.¹⁰⁵

При здійсненні аналізу виробничо-господарської та

¹⁰⁵Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

фінансової діяльності підприємства і його підрозділів, на підприємствах існують планово-економічний, бухгалтерський і фінансовий відділи. Ці функціональні служби під керівництвом головного економіста розробляють методи аналізу окремих об'єктів і показників; проводять попередній, оперативний і заключний аналіз діяльності підприємства в цілому і окремих його підрозділів; здійснюють контроль за проведенням аналізу іншими відділами підприємства та економічними службами окремих цехів; готують висновки і розробляють заходи для прийняття управлінських рішень за результатами проведеного аналізу¹⁰⁶.

Основними завданнями організації економічної роботи є:

- ✓ забезпечення ефективності аналізу, його розвиток та вдосконалення;
- ✓ раціональна організація праці;
- ✓ забезпечення ефективного використання аналітичної інформації в управлінні;
- ✓ автоматизація аналітичних робіт;
- ✓ підвищення якості аналітичної інформації;
- ✓ скорочення термінів проведення аналітичної роботи;
- ✓ раціоналізація аналітичних процесів¹⁰⁷.

Організація аналітичної роботи включає:

- ✓ розробку загальних засад і порядку проведення аналізу, планування роботи окремих її елементів та етапів;
- ✓ матеріальне, методичне і наукове забезпечення;
- ✓ загальне керівництво, прийом виконаних аналітичних робіт, їх оформлення та контроль за впровадженням у виробництво розроблених заходів з метою поліпшення діяльності підприємства¹⁰⁸.

Організаційні питання можуть вирішуватися по-різному залежно від того, чи стосуються вони проведення аналітичних робіт працівниками підприємства для власних потреб колективу, чи пов'язані з вивченням діяльності підприємства сторонніми контролюючими установами. Це може обумовлювати зміни не тільки об'єктів, термінів і виконавців, а й змісту програми та використовуваної інформації.

Загальне керівництво аналітичною роботою на підприємстві

¹⁰⁶Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹⁰⁷Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹⁰⁸Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

здійснює заступник директора з економічної роботи (головний економіст). Безпосередньо цю роботу може очолювати керівник планового відділу або головний бухгалтер чи його заступник. Виконавцями аналізу на підприємстві є економісти, плановики, бухгалтери, а також працівники інших професій, які мають відповідний досвід і схильність до аналітичних досліджень. Якщо аналіз виконують сторонні організації, то аналітиками є аудитори, працівники банків і наукових установ, відомчі ревізори, інші працівники контролюючих організацій. Аналіз проводять економічні підрозділи підприємства, але до виконання аналітичних робіт залучаються й працівники технічних, технологічних та інших служб¹⁰⁹.

Визначаючи зміст аналітичної роботи та терміни її проведення, треба враховувати наявність готового матеріалу для аналізу, трудомісткість збирання та опрацювання іншої інформації і, нарешті, час, потрібний для виконання окремих етапів робіт.

Рекомендується виділяти три головні етапи: попередній, основний та підсумковий.

На *попередньому етапі* здійснюється загальне ознайомлення зі станом справ, визначається ступінь виконання плану за основними показниками, робиться попередня оцінка роботи або стану справ. На цьому етапі також складається докладна програма аналізу, готуються макети таблиць, збирається й перевіряється головна інформація, визначаються виконавці та вирішуються інші організаційні питання.

Основний етап передбачає заповнення всіх таблиць, вивчення та опрацювання необхідної додаткової інформації, визначення факторів і виконання розрахунків їх впливу на зміну величини показників, пошук резервів виробництва. З окремих вивчених питань роблять оцінки й підраховують резерви виробництва.

На *підсумковому етапі* узагальнюються результати аналізу й підраховуються зведені резерви виробництва, дається підсумкова оцінка діяльності підприємства; розробляються конструктивні заходи щодо поліпшення роботи та використання виявлених резервів виробництва.¹¹⁰

Із наведених трьох етапів найбільш тривалим і трудомістким

¹⁰⁹Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2000. 263 с.

¹¹⁰Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

є другим. Але терміни проведення аналізу залежать від затвердженої програми, вміння використовувати готові аналітичні матеріали, що є в справах підприємства (акти ревізій та перевірок, накази, пояснювальні записки до звітів тощо).¹¹¹

Багатоаспектність і важливість організації аналітичного забезпечення та аналітичної роботи на підприємстві, зумовлює виділення її послідовності на етапах діяльності підприємств із відповідними напрямками економічного аналізу (рис. 4.3)

Рис. 4.3. Етапи аналітичного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств

Джерело:¹¹²

Необхідно зазначити, організаційна структура підприємств має визначальний вплив на специфіку аналітичної роботи, яка здійснюється на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях.

На оперативному рівні формуються первинні дані, а основний аспект аналітичної роботи для вирішення оперативних завдань, полягає у збиранні, групуванні інформації для її подальшої систематизації та обробки на тактичному рівні.

¹¹¹Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹¹²Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

Відповідальність за формування даних несе обліковець, бухгалтер або економіст згідно з штатним розписом структурного підрозділу чи філії підприємства¹¹³.

На тактичному рівні аналізується поточна діяльність підприємства по окремих його функціональних сферах, підрозділах, бізнес напрямках для прийняття тактичних рішень та здійснення контролю за їх виконанням. Аналітичні процедури здійснюють працівники бухгалтерської служби, планово-фінансового або аналітичного відділу. Процес обґрунтування управлінських рішень передбачає складання аналітичних обґрунтувань, записок, бюджетів, кошторисів, а аналітичні звіти є основним інструментом для оцінки їх виконання та контролю¹¹⁴.

На стратегічному рівні приймаються управлінські рішення щодо довгострокових перспектив розвитку підприємства. Основними завданнями аналітичної роботи на стратегічному рівні є: комплексна оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств з метою визначення ступеня досягнення фінансових та стратегічних цілей; представлення найбільш вагомих результатів аналізу діяльності керівництву та їх відображення в стратегічній та управлінській звітності, орієнтованій на зовнішніх зацікавлених осіб; проведення причинно-наслідкового аналізу для визначення найбільш суттєвих чинників, які обумовили визначений рівень показників або їх відхилення від запланованих; формування банків даних, для виявлення довгострокових тенденцій та прогнозування перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств за допомогою варіантного аналізу¹¹⁵.

Зібрані під час аналізу матеріали, заповнені таблиці, розрахунки впливу факторів і резервів на останньому етапі узагальнюють і письмово оформляють у вигляді довідок, актів перевірок, аналітичних і доповідних записок, пояснювальних записок до звітів. Працівники зовнішніх установ практикують оформлення результатів аналізу у вигляді висновку. Самостійним або додатковим документом, в якому відображаються результати

¹¹³Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

¹¹⁴Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

¹¹⁵Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

аналізу, є проект наказу. У ньому дається загальна оцінка роботи і визначаються заходи, терміни початку та закінчення їх здійснення, необхідні матеріальні та грошові ресурси, виконавці, відповідальні та контролюючі службові особи чи підрозділи підприємства. Цей документ, ухвалений та підписаний керівниками підприємства, має обов'язковий характер для виконання запропонованих аналітиком заходів¹¹⁶.

За виконанням заходів за результатами аналізу слід установлювати дієвий і повсякденний контроль, інакше одні й ті самі вади в роботі повторюватимуться в матеріалах наступних перевірок та аналітичних висновках.

Отже, аналітична робота на підприємстві являє собою вивчення і оцінку використання всіх видів господарських ресурсів та результатів роботи підприємства з метою підвищення її ефективності. У процесі аналітичної роботи розкриваються економічні та соціальні фактори, що впливають на ефективність виробництва, що є основою для вибору і обґрунтування управлінських рішень.¹¹⁷

Організація ефективної системи аналітичного забезпечення дозволить створити більш ефективну і стійку систему управління за допомогою таких процедур: упорядкування документів; скорочення часу ручної обробки інформації та її пошуку; зменшення терміну прийняття управлінських рішень; захист даних від несанкціонованого доступу.¹¹⁸

Питання для самоконтролю

1. Планування аналітичної роботи на підприємстві.
2. Плани аналізу: види та порядок складання.
3. Програма аналізу.
4. Мета та завдання аналітичної служби підприємства.
5. Функції аналітичної служби підприємства.
6. Чисельність та склад аналітичної служби підприємства.
7. Виконання функцій з економічного аналізу структурними підрозділами підприємства.
8. Виконавці економічного аналізу на підприємствах.
9. Принципи організації аналітичної роботи на

¹¹⁶Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

¹¹⁷Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹¹⁸Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

підприємствах.

10. Завдання організації аналітичної роботи на підприємстві.

11. Етапи проведення аналітичної роботи на підприємстві.

Тести

1. До основних принципів організації економічного аналізу не входить:

1) Чіткий розподіл зобов'язань з комплексного аналізу діяльності між окремими підрозділами, службами і працівниками;

2) забезпеченість економічності та ефективності аналітичної роботи;

3) регламентація і стандартизація аналітичної роботи;

4) планування виробничої програми підприємства.

2. Принцип уніфікації (стандартизації) організації аналітичної роботи передбачає створення типових форм і таблиць, стандартних програм, що забезпечує:

1) Співставність результатів аналізу на усіх рівнях аналізу;

2) Можливість виявлення недоліків в організації виробництва;

3) Своєчасність і повноту надання необхідної інформації керівництву підприємства;

4) Вивчення причин невиконання плану виробництва.

3. Процес підготовки економічної інформації до аналізу не включає:

1) Перевірку вихідної інформації на достовірність;

2) Приведення показників у співставний вигляд;

3) Виявлення факторів, що впливають на окремі показники;

4) Спрощення цифрових даних.

4. Заздалегідь намічена система методологічних та організаційних заходів, яка передбачає порядок, послідовність і строки проведення аналітичного дослідження – це:

1) Програма аналізу;

2) План аналізу;

3) Мета аналізу;

4) Немає вірної відповіді.

5. У плані аналізу вказуються:

- 1) Методи і строки узгодження засобів і мети;
- 2) Етапи і строки проведення аналітичної роботи;
- 3) Виконавці плану за строками і видами робіт;
- 4) Всі відповіді вірні.

6. Перелік чітко сформульованих конкретних питань з проведення аналітичних процедур – це:

- 1) Програма аналізу;
- 2) План аналізу;
- 3) Мета аналізу;
- 4) Немає вірної відповіді.

7. Технологія планування аналізу включає:

- 1) Визначення та обґрунтування основної мети аналітичного дослідження;
- 2) Встановлення конкретних показників і завдань, необхідних для виконання поставленої мети;
- 3) Деталізація завдань за видами та обсягами робіт, конкретними виконавцями і строками виконання;
- 4) Всі відповіді вірні.

8. Розрізняють наступні плани аналітичної роботи підприємства:

- 1) Комплексні (загальні) плани;
- 2) Поточні плани;
- 3) Оперативні плани;
- 4) Перспективні плани.

9. Один із центральних підрозділів, який відповідає за підготовку та обґрунтування основних стратегічних рішень та відслідковує загальну картину бізнесу господарського суб'єкта – це:

- 1) Аналітична служба;
- 2) Програма аналізу;
- 3) План аналізу;
- 4) Немає вірної відповіді.

10. Функції аналітиків сучасних великих компаній:

- 1) Організація стратегічного та оперативного планування;
- 2) Формування системи управління та контролю;
- 3) Інформаційно-аналітичне забезпечення керівництва та інших підрозділів компанії;
- 4) Всі відповіді вірні.

11. Основні принципи організації аналітичної роботи наступні:

- 1) Науковий характер та обґрунтований розподіл обов'язків між окремими виконавцями;
- 2) Ефективність та уніфікація;
- 3) Об'єктивність та оперативність;
- 4) Всі відповіді вірні.

12. Організація аналітичної роботи включає:

- 1) Розробку загальних засад і порядку проведення аналізу, планування роботи окремих її елементів та етапів;
- 2) Матеріальне, методичне і наукове забезпечення;
- 3) Загальне керівництво, прийом виконаних аналітичних робіт, їх оформлення та контроль;
- 4) Всі відповіді вірні.

13. На етапі узагальнюються результати аналізу й підраховуються зведені резерви виробництва

- 1) Основному;
- 2) Підсумковому;
- 3) Підготовчому;
- 4) Загальному.

14.етап передбачає заповнення всіх таблиць, вивчення та опрацювання необхідної додаткової інформації, визначення факторів і виконання розрахунків їх впливу на зміну величини показників, пошук резервів виробництва.

- 1) Основний;
- 2) Підсумковий;
- 3) Підготовчий;
- 4) Загальний.

15. Наетапі здійснюється загальне ознайомлення зі станом справ, визначається ступінь виконання плану за основними показниками, робиться попередня оцінка роботи або стану справ.

- 1) Основному;
- 2) Підсумковому;
- 3) Підготовчому;
- 4) Загальному.

Список рекомендованої літератури

1. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: навчальний посібник. К.: Університет «Україна», 2014. 417 с.
2. Захарова І. В., Філіпова Л. Я. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2013. 335 с.
3. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2000. 263 с.
4. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.
5. Максименко Д. В., Шулевка О. Ю. Організація економічного аналізу на підприємстві. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Карпатська вежа, 2017. № 23 (18). С.197-203.
6. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017 (23). № 7. С. 7-19.
7. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
8. Пуцентейло П.Р. Аналітична компонента облікового забезпечення підприємств. *Економічний дискурс*. 2015. № 4. С. 145–157.
9. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. К.: Знання, 2007. 668 с.
10. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). Р. 54-66.
11. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

ТЕМА 5

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

5.1. Сутність аналітичної інформації, її функції та вимоги до якості

5.2. Види інформаційного забезпечення на підприємстві

5.3. Джерела інформаційного забезпечення аналітичного забезпечення

У розділі розглянуто питання сутності аналітичної інформації, її функцій та вимог до якості. Досліджено також поняття: інформаційне забезпечення аналітичних досліджень, інформаційні відносини та їх основні принципи, інформаційна діяльність та її функції, якість інформації, вимоги до обліково-аналітичної інформації. Розглянуто види інформаційного забезпечення на підприємстві. Представлено класифікацію Інформації, що використовується в економічному аналізі, за різними ознаками. Охарактеризовані джерела інформаційного забезпечення аналітичної роботи на підприємстві: внутрішні та зовнішні. Розглянуто облікову, статистичну, оперативну, звітну, планову, нормативну та іншу інформацію.

5.1. Сутність аналітичної інформації, її функції та вимоги до якості

Глибина і результативність аналітичної роботи на підприємстві залежать від обсягу, своєчасності та якості використовуваної інформації, тому інформація займає головне місце в господарському механізмі. Інформаційне забезпечення є важливим етапом та необхідною умовою організації і проведення економічного аналізу. Це пояснюється тим, що від складу, змісту, якості вихідних даних залежить ефективність аналітичного дослідження, об'єктивність і дієвість його результатів.

Менеджерам підприємства, потрібна інформація не лише для прийняття оптимальних управлінських рішень у сьогоднішній день, але і для розроблення сценаріїв майбутнього економічного розвитку. Така інформація може бути отримана лише під час проведення перспективного аналізу, як короткострокового, так і довгострокового (стратегічного), який покликаний підвищити вірогідність та якість інформації, об'єктивно, раціонально і реально уявити протікання процесів і отримані результати

виробничо-господарської діяльності підприємства.¹¹⁹

Як свідчить історія, з давніх часів інформація займала провідне місце в житті людей, виконуючи акумулятивну функцію віками накопичуваного досвіду. Розвиток мовного апарату, а згодом і винайдення письменності прискорило передавання та нагромадження інформації й обумовило розвиток стародавньої та середньовічної цивілізацій.

Новий поштовх для розвитку продуктивних сил суспільства дало винайдення та розповсюдження друку. Завдяки здійсненню промислової революції у XVI-XVIII ст., аграрне суспільство, засноване на землі і ручній праці, замінило індустріальне суспільство, засноване на капіталі і машинній праці. Нині на зміну індустріальному суспільству приходить інформаційне суспільство, засноване на сучасних інформаційних технологіях. В результаті здійснення науково-технічної революції з'явилось нове поняття – інформаційне століття.¹²⁰

У практиці інформаційного забезпечення використовують два поняття: дані та інформація, які часто ототожнюють. Проте це різні поняття.

Дані – це відомості про стан об'єкта (підприємства, машини, людини, економіки, землі та ін.), представлені у вигляді змістовної сукупності знаків. Вони однаковою мірою фіксують стан великих систем та їх елементарних часток. Дані можуть бути представлені у різних формах: числові, описові, схематичні, рисовані, накреслені (рис. 21.1).

Отже, дані – це величина, число або зображення, яке вводиться у процес інформаційної обробки або виводиться з нього.

Щодо інформації, то є різні трактування цього поняття в довідкових, законодавчих, наукових джерелах. Так, в енциклопедичній літературі дається таке пояснення: інформація (лат. *informare*, англ. *information*) – роз'яснення, викладення, тлумачення.

Закон України "Про інформацію" трактує інформацію як документовані або будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в

¹¹⁹Томчук О.Ф. Управлінський аналіз: поняття, принципи та основні елементи. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Випуск 5 (73) . Частина 2 . С.133-142.

¹²⁰Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

електронному вигляді¹²¹.

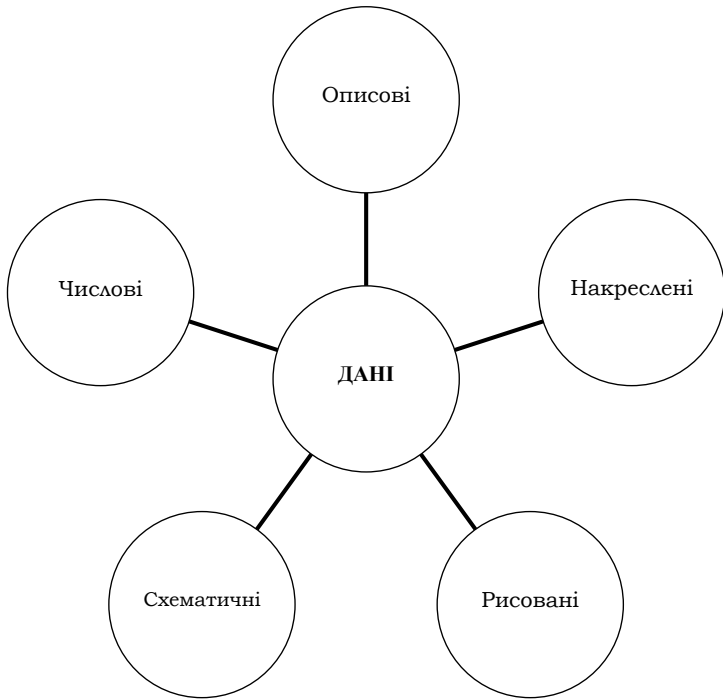

Рис. 5.1. Форми даних¹²²

Отже, *інформація* – це впорядковані повідомлення про господарські процеси і явища, що відбуваються, сукупність корисних відомостей, які є об'єктом зберігання, передавання й перетворення¹²³.

Вона може бути виражена за допомогою цифр, букв та інших символів. В економіці інформація відображає процеси та явища господарської діяльності людей, закономірності

¹²¹Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 02.10.1992

¹²²Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹²³Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

функціонування ринку і його складових тощо¹²⁴.

Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень – це сукупність інформаційних ресурсів і методів їх організації, необхідних і придатних для здійснення аналітичних і управлінських процедур, які забезпечують господарсько-фінансову діяльність підприємства.¹²⁵

Важливу роль при формуванні та опрацюванні інформації, відіграють інформаційні відносини, які потребують регулювання на законодавчому рівні в частині визначення загальних правових основ інформації, прав громадян на інформацію в усіх сферах життя України, системи інформації, її джерел, статусу учасників інформаційних відносин, доступу до інформації, її охорони, захисту окремих громадян та суспільства від неправдивої інформації¹²⁶.

Основними принципами інформаційних відносин є:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- об'єктивність, вірогідність;
- повнота і точність інформації;
- законність інформації¹²⁷.

Інформаційна діяльність зводиться до виконання таких основних функцій:

- вирішення програмно-методологічних питань;
- одержання інформації;
- використання інформації;
- поширення інформації;
- зберігання інформації;
- видалення із обігу та знищення даних¹²⁸.

Вирішення програмно-методологічних питань полягає в постановці завдань інформаційної діяльності в частині методології і практики. Це стосується розробки програми названої діяльності, зокрема формулювання мети, завдань, складання плану інформаційного забезпечення, визначення

¹²⁴Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

¹²⁵Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹²⁶Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹²⁷Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹²⁸Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

інформаційних джерел, методів і способів збирання інформації.

Інформація має точно та достовірно відображати в зовнішній та внутрішній звітності всі господарські операції, що пов'язані із вище перерахованими факторами, надавати користувачам інформацію про поточний та перспективний стан, динаміку розвитку та фінансовий стан підприємства, забезпечувати внутрішній контроль за діяльністю підприємства.¹²⁹

Одержання інформації – це набуття, придбання, нагромадження відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами чи державою.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації – обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Вилучення із обороту та знищення даних – це ліквідація використаної і непотрібної в подальшому інформації¹³⁰.

Перелічені функції доповнюють одна одну і в такому складі утворюють замкнутий технологічний процес виробництва інформації (рис. 5.2).

Ефективність економічного аналізу залежить від якості інформаційного забезпечення. Тому до економічної інформації висувається низка вимог. Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, вказаним вище Законом України "Про інформацію" до якості інформації висуваються такі вимоги: корисність, доречність, достовірність та надійність, зрозумілість, співставність і стабільність.¹³¹

Корисність (англ. usefulness), є основною вимогою до якості інформації, що означає можливість використання її для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для дотримання цієї вимоги необхідно, щоб інформація була доречною, достовірною (надійною), зрозумілою і зіставною.

Доступність і зрозумілість (англ. simplicity, accessibility)

¹²⁹Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

¹³⁰Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹³¹Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 02.10.1992

інформації означає, що вона має бути доступною для сприйняття різними групами користувачів, аналітиків, бути однозначною, чіткою і без зайвої деталізації.

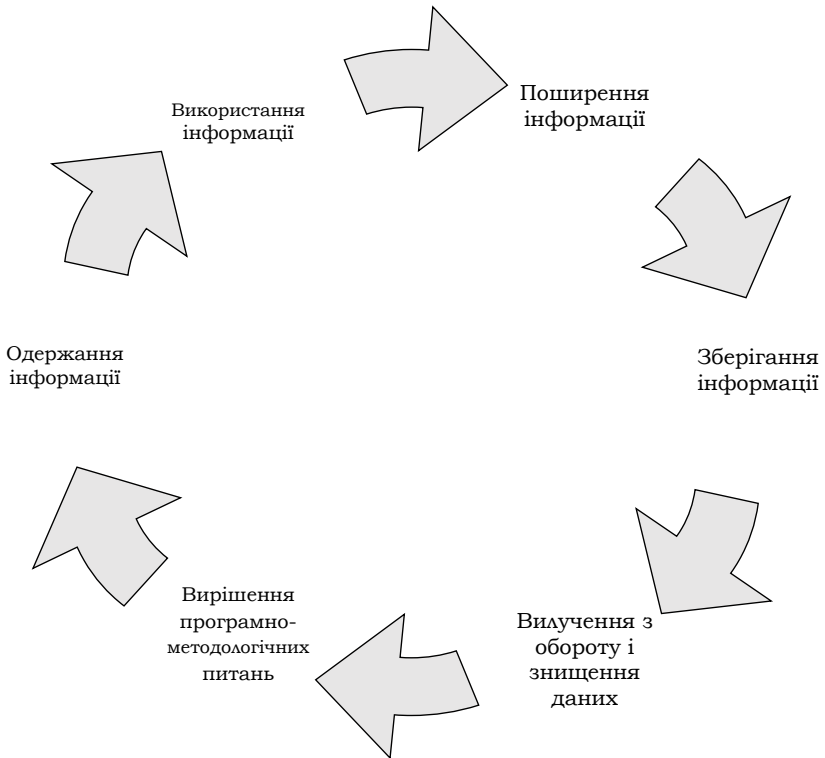

Рис. 5.2. Функції інформаційної діяльності¹³²

Отже, дотримання цих вимог передбачає подання інформації у зрозумілій формі, щоб користувач зміг застосувати її для прийняття рішення, не боячись допустити помилку. Для цього необхідно, щоб форми подання, наприклад, звітності як основного джерела інформації чітко відображали сутність питань¹³³.

Якість інформації оцінюється за наступними ознаками:
- повнота;

¹³²Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹³³Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

- достовірність і своєчасність формування інформації;
- можливість її використання в управлінні економікою;
- комплексність інформації для оцінки господарської діяльності.¹³⁴

Досліджуючи основні вимоги, які ставляться до інформації та її якості, Томчук О.Ф. відмічає, що аналітичне забезпечення як система повинна надавати інформацію, що володіє ознаками якості, інакше її корисність буде нижчою, ніж витрачені ресурси. Особливо це є актуальним для тих сільськогосподарських підприємств, де існують налагоджені канали руху інформації про значення натуральних і економічних показників у виробничих і постачальницько-збутових процесах, що використовуються керівниками для цілей управління¹³⁵. Т.Ф. Плахтій проводить аналіз існуючих підходів до розуміння сутності якості облікової інформації та обґрунтовує причини існування багатоваріантності трактування цього поняття¹³⁶, а Н.А. Правдюк та М.В. Правдюк пропонують систему показників якості інформації, яку представляють у формі матриці якісних характеристик облікової інформації¹³⁷.

Подоланчук О.А. досить вичерпно наводить перелік вимог, що ставляться до аналітичної інформації (таблиця 5.1).

Без дотримання викладених вище вимог виникає нестача високоякісної інформації, що унеможливає отримання повної картини про предмет, а також об'єктивної оцінки ситуації, яка аналізується. У свою чергу це перешкоджає прийняттю правильного рішення. Тим часом слід пам'ятати і про те, що надмірна кількість інформації спричиняє її більшу трудомісткість зведення, обробки, аналізу, узагальнення, а також може призвести до неточних висновків.

В підтвердження вищесказаного Правдюк Н.А. та Правдюк М.В. зазначають, що сучасний менеджмент покираний забезпечити своєчасність прийняття управлінських рішень на максимально повній доказовій базі з мінімальним ризиком та витратами на їхнє формування. За експертними оцінками, успішність виконання цього завдання на 60-70 % залежить від

¹³⁴Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹³⁵Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.

¹³⁶Плахтій Т.Ф. Аналіз підходів до розуміння сутності якості облікової інформації. *Облік і фінанси*. 2015. № 4(70). С. 38-45.

¹³⁷Правдюк Н.А., Правдюк М.В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 57-64. 13.

якості обліково-аналітичного забезпечення реалізації функцій управління¹³⁸.

Таблиця 5.1

Вимоги до обліково-аналітичної інформації¹³⁹

Вимоги	Характеристика
Своєчасність	дає можливість раціонально та активно впливати на хід фінансового господарської діяльності.
Точність	інформація має достовірно відображати процес функціонування системи. Усі її показники повинні мати однозначний зміст, який не допускає різних тлумачень.
Порівнянність	інформація повинна своєчасно надходити до споживача (структурного підрозділу, співробітника), до того ж раніше, ніж зміниться описувана ситуація, інакше вона втрачає своє значення.
Повнота(достатність)	кількість інформації повинна бути мінімальною, але достатньою для оцінки ситуації та прийняття рішення на певному рівні управління.
Корисність(доцільність)	Передбачає, що в інформаційному потоці не повинно бути даних, показників, не потрібних для вирішення конкретної проблеми або для структурної ланки управління. Інформація повинна відповідати основній меті, за для якої її підготували.
Доступність	полягає у необхідності подавати інформацію у формі, яка не потребує додаткового опрацювання і не ускладнює процесу прийняття рішення.
Рентабельність	зводиться до підготовки такої кількості інформації, яка не повинна коштувати більше ніж її використання.
Адресність	Інформацію слід доводити до відповідального виконавця та користувача.
Адекватність	реальне відображення дійсності, в якій наявні всі суттєві й відкинуті несуттєві ознаки.
Адаптивність	це здатність облікової інформації реагувати на зміни зовнішнього середовища з метою задоволення інтересів користувачів для прийняття раціональних управлінських рішень

Отже, в результаті проведення економічного аналізу одержують аналітичну інформацію, яка є важливою частиною всієї системи управлінської інформації. Зміст аналітичної інформації становить сукупність відповідним чином опрацьованих даних, які всебічно відображають економічну

¹³⁸Правдюк Н.А., Правдюк М.В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 57–64. 13.

¹³⁹Подоланчук О.А. Сутність обліково-аналітичної інформації та її роль у системі контролю сільськогосподарського підприємства. *Економіка АПК*. 2010. №3. С.54-57.

діяльність підприємства, відхилення показників, що вивчаються, від базисних, вплив на них окремих факторів тощо.
140

5.2. Види інформаційного забезпечення на підприємстві.

Інформацію, що використовується в економічному аналізі, класифікують:

1) за способом отримання:

а) первинна інформація – вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх спостережень, експериментів, опитувань, вивчення фактичного досвіду; Тобто, це емпіричні дані (фактичні дані, зібрані дослідником) – дані первинного обліку, ділове листування, анкети, щоденники спостереження, листи фотохронометражу робочого дня, опитування працівників підприємства тощо. При цьому первинна інформація виступає предметом аналітичної діяльності.

б) вторинна інформація – результат аналітичної обробки первинної інформації; Економічний аналіз виступає не тільки як споживач інформації, він створює її як для задоволення власних потреб, так і для прийняття управлінських рішень. Для опрацювання вихідних даних і відображення результативної інформації аналізу використовуються робочі аналітичні таблиці, графічні об'єкти, комп'ютерні бази даних¹⁴¹.

В результаті аналізу складаються такі документи як:

– аналітична записка, довідка, аналітичний звіт, проект наказу, розпорядження – складаються при внутрішньому використанні результатів аналізу;

– висновок – частіше оформлює результати аналізу, який проводиться зовнішніми суб'єктами;

– акти перевірок – складаються, коли аналіз проводиться вищестоящими органами управління;

– пояснювальна або доповідна записка – складається, коли результати аналізу надаються внутрішніми аналітиками вищестоящим органам управління¹⁴².

2) за місцем утворення:

¹⁴⁰Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹⁴¹Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

¹⁴²Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

а) внутрішня інформація – дані бухгалтерського, статистичного, оперативного обліку, планово-нормативна інформація, інша первинна інформація, створена безпосередньо на підприємстві;

б) зовнішня інформація – нормативно-законодавча база, довідники та інструкції, наукові публікації, аналітичні журнали, дані споріднених підприємств (постачальників, замовників, конкурентів) і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів, реклама, каталоги, довідники, прайси, видання фондової і валютної бірж, бізнес-довідки, інформаційна база Інтернету, результати роботи консалтингових та маркетингових фірм тощо.

До зовнішньої інформації також відносять: матеріали перевірок; пояснювальні та довідкові записки; листування з керуючою організацією, з фінансовими та кредитними органами; технічну документацію на устаткування, технологію тощо; Зовнішня інформація містить дані про зовнішнє макро- і мікросередовище. Наприклад, серед інформаційних показників, що характеризують кон'юнктуру ринку, виділяють показники, які характеризують ринок грошових інструментів (кредитні та депозитні ставки окремих комерційних банків, офіційний курс валют і т.д.) та відомості про ціни попиту і пропозиції на відповідні товари, середні ціни¹⁴³.

3) Залежно від причетності до об'єкта управління:

а) вхідна інформація – інформація, яка надходить на об'єкт управління (курси валют, індекс інфляції та ін.);

б) вихідна інформація – надходить від об'єкта управління (вивільнення працівників, використання бюджетних коштів, звітні дані).¹⁴⁴

4) за статусом джерела:

а) офіційні документи, що мають службовий характер, були складені та затверджені відповідними установами (державними органами, організаціями тощо); До офіційних документів відносяться нормативна база, постанови, звітність, планові документи, акти перевірок тощо. В економічній роботі важливу роль відіграють стандарти, типові положення, методичні розробки, тобто нормативні документи, в яких встановлено комплекс норм, правил, вимог.

¹⁴³ Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

¹⁴⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

б) неофіційні документи – створюються для службового або особистого користування (результати професійної діяльності, листування, доповіді, архіви, картотеки, тощо);¹⁴⁵

5) за доступністю (режимом доступу): За цією ознакою інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом, остання поділяється на таємну (в аналізі господарської діяльності не використовується), конфіденційну і службову.

а) відкрита інформація (у межах зацікавлених сторін) – інформація, яка міститься в бухгалтерській, фінансовій та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже є відкритою (публічною);

б) конфіденційна інформація – відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням (згодою) відповідно до передбачених ними умов, а також в інших випадках, визначених законом; Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.¹⁴⁶

Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. В економічній сфері конфіденційна інформація часто набуває вигляду комерційної таємниці. Комерційна таємниця – відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам. До відомостей, які не становлять комерційної таємниці, відносяться відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

б) за предметом дослідження:

а) основна інформація – інформація, без якої неможливо зробити економічний аналіз тих чи інших аспектів господарської діяльності. Так, для вивчення рівня використання кадрів на підприємстві необхідні дані про обсяги виробленої продукції,

¹⁴⁵Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

¹⁴⁶Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.

затрати часу, прибуток, витрати на оплату праці і соціальні потреби, норми виробітку, професійно-кваліфікаційний рівень працівників тощо.

б) допоміжна інформація – інформація, яка потрібна для детальнішої, повнішої характеристики предмета, що вивчається. Наприклад, аналізуючи продуктивність праці, доцільно також вивчити її організацію, санітарно-гігієнічні умови, стан техніки безпеки на підприємстві тощо.¹⁴⁷

7) за періодичністю:

а) регулярна – це інформація, яка надходить постійно, через визначені проміжки часу. Прикладом такої інформації є дані виробничо-фінансових планів, бухгалтерського обліку, звітності.

б) епізодична, або нерегулярна інформація – така, що має непостійний, можливо, й одноразовий характер або збирається і подається від випадку до випадку. До такого виду інформації належать результати окремих соціологічних, вибіркових опитувань, дані фотографії і хронометражу робочого часу тощо.¹⁴⁸

8) за стадією використання:

а) кінцева – це інформація, яка виходить за межі інформаційної системи;

б) проміжна – це інформація, що обертається всередині неї, тобто там, де виникає.

9) залежно від способу зображення інформація може бути подана у такому вигляді:

– текстова – текстовий матеріал (цифровий, буквений – розрахунковий, описовий);

– цифрова – інформація, відображена в числах за допомогою арабських або римських цифр (наприклад, розрахунок продуктивності праці);

– алфавітна – інформація, подана в порядку букв за алфавітом, наприклад перелік прізвищ працівників за алфавітом;

– алфавітно-цифрова – інформація, що поєднує водночас алфавітну і цифрову, наприклад той самий перелік прізвищ працівників за алфавітом та порядковим номером або прізвища із зазначенням персонального ідентифікаційного коду;

– графічна – виражена у формі графіків (діаграми, графіки, схеми, картограми, креслення та ін.);

¹⁴⁷Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁴⁸Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

-таблична – дані містяться в таблицях, які можуть бути простими, груповими і комбінованими;

-за допомогою мультимедіа – з використанням сучасних інформаційних комп'ютерних технологій.¹⁴⁹

10) за ознакою носіїв інформації:

а) немашинна інформація – це інформація, яка подається в усній і документальній формах (сигнали, телефонні повідомлення, документи), представлених у такому вигляді, який не потребує застосування засобів обчислювальної техніки. Здебільшого усний характер має управлінська, роз'яснювальна інформація на низових ланках управління, що міститься в розпорядженнях, вказівках, консультаціях, виступах, доповідях, повідомленнях та ін.

б) машинна інформація – це інформація, яка зберігається на машинних носіях інформації (магнітні стрічки, диски, карти, флешки тощо). Виникнення її супроводжувалося розвитком сучасних наукових інформаційних технологій, які широко використовуються не тільки для зведення та обробки даних, а й для ведення бухгалтерського обліку, здійснення аудиту та економічного аналізу¹⁵⁰.

11) виходячи з якісних характеристик носіїв інформації та способу документування, їх групують так:

-паперові (на папері);

-фотографічні (у вигляді фотоматеріалів, представлених гнучкими плівками, пластинками, папером, тканиною);

-носії механічного звукозапису;

-магнітні (магнітні стрічки, диски, карти та ін.);

-оптичні лазерні диски та інші перспективні носії інформації.

В інформаційному забезпеченні аналітичної роботи на підприємстві основну роль відіграють паперові, магнітні носії інформації, оптичні лазерні диски, флешки та інші перспективні носії інформації.

Серед зберігання та оброблення інформації, останнім часом набули розвитку хмарні технології. Одним із найпоширеніших подібних сервісів є хмарні сховища даних. Ідею хмарних сервісів запропонували в 60-х роках Джон Маккарті і Джозеф Ліклайдер – відомі вчені у галузі штучного інтелекту та обчислювальної техніки. Але до недавнього часу хмарні

¹⁴⁹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁵⁰Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

технології були суто професійними, тобто недоступними або незнайомими для пересічного користувача. Тим не менш, можливість перетворити "хмарність" у бізнес - для компаній, і зручність використання хмарних сховищ звичайними людьми, принесли їх у масовий Інтернет. Хмарне сховище (англ. Cloud storage) — модель схову даних, де цифрові дані зберігаються в логічні пули, а фізичне зберігання охоплює кілька серверів (і часто на різних місцях (локаціях)), фізичне середовище, як правило, належить хостинговим компаніям, вони ж керують цим середовищем. Ці постачальники хмарних систем схову даних відповідають за схов наявної інформації й доступ до неї, та за роботу фізичного середовища. Користувачі купують у постачальників послуг хмарного сховища змогу зберігати там дані.

Таким чином, замість розміщення файлів на носіях зовнішньої пам'яті (або на вінчестерах комп'ютерів) інструменти і результати роботи поступово переносяться та розміщуються у хмарному сховищі даних або у "хмарі".

Залежно від поєднання планової, облікової та аналітичної роботи на підприємствах поширені в основному три способи одержання і відображення аналітичної інформації:

- 1) планово-аналітичний;
- 2) обліково-аналітичний;
- 3) аналітичний.¹⁵¹

Більша частина інформації, використовуваної в аналізі, має форму показників. Причому глибина аналізу та обґрунтованість висновків і заходів за його результатами значною мірою залежать від добору показників, які у своїй сукупності формують цілі системи. Показники можуть давати кількісні та якісні характеристики різних аспектів господарської діяльності підприємства або окремих економічних явищ і процесів. Кількість показників може зростати шляхом диференціації їх або інтеграції залежно від мети і змісту аналізу, глибини вивчення відповідних об'єктів і процесів¹⁵².

Показники класифікують за різними ознаками. В практиці аналітичних досліджень розрізняють показники:

- 1) кількісні та якісні;

¹⁵¹Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹⁵²Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

- 2) натуральні, трудові, вартісні;
- 3) абсолютні та відносні;
- 4) загальні та часткові;
- 5) планові (нормативні) та фактичні (звітні);
- 6) основні та допоміжні;
- 7) вихідні та розрахункові (похідні)¹⁵³.

Уся підібрана для аналізу інформація, і насамперед показники обліку і звітності, мають бути ретельно перевірені за формою і змістом. При перевірці за формою встановлюються правильність оформлення документів і звітів з погляду повної наявності й заповнення всіх реквізитів, підписів, таблиць, арифметичних сум, підсумків; відповідність і спадковість цифр, перенесених з інших документів і за попередні роки; узгодженість цифр у різних формах звіту і взаємозалежних величин. При перевірці інформації за змістом (а вона може бути здійснена лише на підприємстві) встановлюють відповідність звіту даним бухгалтерського обліку і достовірність самого обліку — його відповідність реальному стану речей та процесам на підприємстві¹⁵⁴.

Перевірка має встановити доброякісність інформації, і лише за цієї умови можна розпочати сам аналіз діяльності підприємств.

5.3. Джерела інформаційного забезпечення аналітичної роботи.

На підприємстві, серед найважливіших джерел інформації, за напрямками надходження можна виділити такі види: внутрішні – всередині самого підприємства (внутрішньогосподарські) та зовнішні – ті, що публікуються, а також, які надходять з інших підприємств, інформаційної індустрії (рис. 5.3).

Внутрішньогосподарські джерела інформації представляють спеціалізовані інформаційно-аналітичні групи працівників з їх діяльністю, періодичною звітністю, всілякими інформаційними зв'язками. У більшості сучасних великих компаній, переважну частину інформації, яку використовують менеджери, забезпечують внутрішні джерела. Інформаційним забезпеченням

¹⁵³Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

¹⁵⁴Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2000. 263 с.

тут повністю або частково зайнята спеціалізована група працівників. До її складу можуть входити такі відділи: маркетингових досліджень, аналізу продажу, планування, економічного аналізу, досліджень операцій та системного аналізу. Крім цього, в кожній компанії запроваджено регулярні звіти лінійних керівників і службовців, однією з форм яких є доповіді продавців по телефону, що дає змогу отримувати поточну ринкову інформацію¹⁵⁵.

Рис. 5.3. Основні види джерел інформації для підприємства за напрямками надходження¹⁵⁶

Джерела інформації, які публікуються, можуть бути у формі звітів урядових агентств, торговельних організацій, наукових публікацій, журналів, довідників тощо. Вони становлять інформаційну базу з різних питань, які стосуються управління, економічних умов, виробництва, реалізації продукції, цінової політики, нормативно-правових актів тощо.

Інші підприємства, наприклад постачальники, рекламні агентства, замовники (у тому числі дилери і оптовики), засоби масової інформації і навіть конкуренти, покупці, теж можуть надавати підприємству певну корисну інформацію. Це можуть бути повідомлення про проблеми з експлуатацією, пакуванням,

¹⁵⁵Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁵⁶Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

обслуговуванням вироблених товарів, про дії конкурентів¹⁵⁷.

Представниками інформаційної індустрії є фірми, що займаються дослідженнями у сфері маркетингу, інші спеціалізовані агентства, наприклад служба газетних вирізок, служба перевірки реклами, служба кредиту та ін.

Основними джерелами аналітичної складової є облікова, статистична, оперативна, звітна, планова, нормативна та інша інформація.¹⁵⁸ Тобто для проведення економічного аналізу джерела інформації можна поділити детальніше, а саме на облікові, планові та позаоблікові (рис. 5.4).

Облікові джерела інформації включають документи бухгалтерського, статистичного обліку та звітності. Як відомо, бухгалтерський облік включає аналітичний, оперативний і статистичний облік.

Виходячи з цього, бухгалтерські документи класифікуються:

- – на первинні документи;
- – реєстри бухгалтерського обліку;
- – внутрішньогосподарську (управлінську) звітність;
- – фінансову звітність.¹⁵⁹

Первинні документи – це такі достовірні джерела первинної інформації певної форми, які встановлюють факт здійснення господарської операції, служать для аналітичного обліку; на їх основі бухгалтерія веде первинний облік.

Реєстри бухгалтерського обліку – це спеціальні таблиці, в яких згруповані облікові записи господарських операцій на рахунках (журнали-ордери, меморіальні ордери, відомості, розроблені таблиці, картки).

Для комплексного економічного аналізу господарської діяльності підприємства первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку недостатньо, необхідно використовувати також звітність. Звітність слугує підставою для прийняття виваженого та оптимального управлінського рішення про витрачання та забезпеченість ресурсів підприємства, доцільність оновлення основних засобів, управління витратами, доходами підприємства та його фінансовим станом з метою

¹⁵⁷Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁵⁸ Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

¹⁵⁹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

Рис. 5.4. Основні джерела інформації для економічного аналізу¹⁶¹

Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність – це спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів – органів управління підприємства.¹⁶²

Фінансова звітність – це основний вид звітності порівняно з іншими видами звітності, які складають підприємства (статистична, податкова та спеціалізована).¹⁶³ У загальному

¹⁶⁰ Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

¹⁶¹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁶²Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁶³ Мулик Я.І. Організація аналізу основних показників діяльності підприємства в процесі аудиту балансу (звіту про фінансовий стан). *Інфраструктура ринку*. 2019. № 37. С. 739-748.

вигляді фінансову звітність можна охарактеризувати як документи встановленої форми, які відображають фінансові показники діяльності підприємства за звітний період і передаються контролюючим органам.

Нині залишається актуальною проблема відповідності фінансової звітності інформаційним запитам, оцінки рівня її об'єктивності та прозорості. Досить частим явищем є те, що обсяги звітності або надто великі (настільки, що її важко опрацювати та використовувати), або ж інформація представляється обмежено, не дає повної характеристики об'єкта, який оцінюється. Обидві ситуації однаково проблемні: при переважанні звітності непотрібною для користувачів інформацією більшість сформованих даних залишаються невикористаними, а пошук потрібних даних ускладнюється; обмежене розкриття операцій та господарських подій ускладнює процес управління або ж унеможливує його¹⁶⁴.

Деякі автори зазначають, що фінансова звітність неповністю розкриває інформацію щодо питань соціального, екологічного й економічного розвитку підприємства. Крім того, не приділяється уваги відображенню таких чинників, як ризик, стратегія і стійкість бізнесу. Інформацію щодо фінансового, промислового, інтелектуального, людського, соціального і природного капіталів містить інтегрований звіт.¹⁶⁵

Статистична звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка містить інформацію, необхідну органам державної статистики для оцінки, планування і прогнозування економічного розвитку держави.

Податкова звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання – платники податків, і яка призначена для надання інформації органам державної податкової адміністрації щодо стану розрахунків з державою за податками.

Планові джерела інформації – це документи з планування, зокрема плани, нормативи, технологічні карти виконання робіт, кошториси витрат, проектні, госпрозрахункові завдання тощо.

Позаоблікові джерела становлять документи, які регулюють господарську діяльність: регламентовані – законодавчо-

¹⁶⁴Гудзенко Н.М., Коваль Н.І., Плахтій Т.Ф. Вплив інформаційних потреб користувачів на структуру і наповнення фінансової звітності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №5 (33). С.102-113.

¹⁶⁵Мулик Т. О., Ващілова Н. В. Інтегрована звітність підприємства: стан та перспективи розвитку. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7404>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.11.59

регулюючі документи (нормативно-правові акти, стандарти) та розпорядчі документи (розпорядження, накази, вказівки, рекомендації, пропозиції), а також нерегламентовані – матеріали засобів масової інформації, наукових конференцій, прес-конференцій, нарад, виступів, матеріали спеціальних обстежень тощо. Спеціальні обстеження мають нерегулярний характер і проводяться за допомогою вибірових, монографічних спостережень. Такими можуть бути, наприклад, соціологічне опитування працівників щодо мотивації праці, вивчення передового досвіду підприємств з впровадження нових технологій та ін.

Отже, економічна інформація міститься найчастіше в документації. Вона, у свою чергу, поділяється на первинну облікову та розрахункову, звітність і публікації.

Питання для самоконтролю

1. Сутність аналітичної інформації.
2. Функції аналітичної інформації.
3. Вимоги до якості аналітичної інформації.
4. Види інформаційного забезпечення.
5. Джерела інформаційного забезпечення аналізу.
6. Облікові джерела інформації.
7. Планові джерела інформації.
8. Позаоблікові джерела інформації.

Тести

1..... це впорядковані повідомлення про господарські процеси і явища, що відбуваються, сукупність корисних відомостей, які є об'єктом зберігання, передавання й перетворення

- 1) Інформація;
- 2) Інформаційна діяльність;
- 3) Інформаційно-аналітична діяльність;
- 4) Аналітика

2. Основними принципами інформаційних відносин є:

- 1) Гарантованість права на інформацію;
- 2) Відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- 3) Об'єктивність, вірогідність;
- 4) Всі відповіді вірні.

3. Інформаційна діяльність зводиться до виконання таких основних функцій:

- 1) Вирішення програмно-методологічних питань;
- 2) Одержання та використання інформації;
- 3) Поширення та зберігання інформації;
- 4) Всі відповіді вірні.

4. Якість інформації оцінюється за наступними ознаками:

- 1) Повнота;
- 2) Достовірність і своєчасність формування інформації;
- 3) Можливість її використання в управлінні економікою;
- 4) Всі відповіді вірні.

5. Можливість раціонально та активно впливати на хід фінансово-господарської діяльності – це:

- 1) Своєчасність;
- 2) Порівнянність;
- 3) точність;
- 4) Повнота.

6. Інформація, що має достовірно відображати процес функціонування системи – це:

- 1) Своєчасність;
- 2) Порівнянність;
- 3) точність;
- 4) Повнота.

7. За способом отримання розрізняють:

- 1) первинну та вторинну інформацію;
- 2) внутрішню та зовнішню інформацію;
- 3) вхідну та вихідну інформацію;
- 4) офіційні та неофіційні документи.

8. За місцем утворення розрізняють:

- 1) первинну та вторинну інформацію;
- 2) внутрішню та зовнішню інформацію;
- 3) вхідну та вихідну інформацію;
- 4) офіційні та неофіційні документи.

9. Залежно від причетності до об'єкта управління розрізняють:

- 1) первинну та вторинну інформацію;
- 2) внутрішню та зовнішню інформацію;
- 3) вхідну та вихідну інформацію;

4) офіційні та неофіційні документи.

10. Залежно від способу зображення інформація може бути подана у такому вигляді:

- 1) Текстова;
- 2) Цифрова;
- 3) Алфавітна;
- 4) Всі відповіді вірні.

11. Бухгалтерські документи класифікуються на:

- 1) Первинні документи та реєстри бухгалтерського обліку;
- 2) Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність;
- 3) Фінансова звітність;
- 4) Всі відповіді вірні.

12. Спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів – це:

- 1) Фінансова звітність;
- 2) Внутрішня звітність;
- 3) Статистична звітність;
- 4) Податкова звітність.

13. Звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка містить інформацію, необхідну органам державної статистики для оцінки, планування і прогнозування економічного розвитку держави – це:

- 1) Фінансова звітність;
- 2) Внутрішня звітність;
- 3) Статистична звітність;
- 4) Податкова звітність.

14. Звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання – платники податків, і яка призначена для надання інформації фіскальним органам щодо стану розрахунків з державою за податками – це:

- 1) Фінансова звітність;
- 2) Внутрішня звітність;
- 3) Статистична звітність;
- 4) Податкова звітність.

15. Спеціальні таблиці, в яких згруповані облікові записи господарських операцій на рахунках – це:

- 1) Первинні документи;
- 2) Акти;
- 3) Регістри бухгалтерського обліку;
- 4) Внутрішня звітність.

Список рекомендованої літератури

1. Гудзенко Н.М., Коваль Н.І., Плахтій Т.Ф. Вплив інформаційних потреб користувачів на структуру і наповнення фінансової звітності. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. №5 (33). С.102-113.
2. Єгорова О. В., Дорогань-Писаренко Л. О., Литвин О. Ю. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Полтава : РВВД ПДАА, 2016. 308 с.
3. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу: навч.- метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни; Київський національний економічний ун-т. К. : КНЕУ, 2000. 263 с.
4. Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.
5. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017 (23). № 7. С. 7-19.
6. Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
7. Правдюк Н.А., Правдюк М.В. Якість облікової інформації: сутність та методика оцінки. *Облік і фінанси*. 2016. № 2(72). С. 57–64. 13.
8. Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 02.10.1992.
9. Савчук В.К. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. К.: Урожай, 1995. 328 с
10. Томчук О.Ф. Теоретичні аспекти системи аналітичного забезпечення *Інфраструктура ринку*. 2019. № 35. С. 484-492.
11. Томчук О.Ф., Томчук В.В. Управлінські рішення та їх аналітичне забезпечення. *Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, між предметні зв'язки*: збірник матеріалів ІХ міжнар. наук.-практ. конф.: зб. матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. С. 445–448.

ТЕМА 6

ПІДГОТОВКА ВИХІДНИХ ДАНИХ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АНАЛІЗУ

6.1. Підготовка вихідних даних для проведення економічного аналізу.

6.2 Основні види аналітичних документів.

6.3. Методи узагальнення результатів аналізу

6.4. Оформлення результатів та ознаки дієвості результатів аналітичної роботи

У розділі розглянуто питання підготовки вихідних даних для проведення економічного аналізу. Охарактеризовано два способи контролю за правильністю інформаційних матеріалів: перевірка на повноту і вірогідність. Дано характеристику логічному та арифметичному контролю, порівнянню яке також відіграє надзвичайно велику роль в аналітичних дослідженнях. Досліджено основні види аналітичних документів, зокрема: аналітична записка, аналітичний звіт, оглядова записка, аналітична довідка. Досліджено основні вимоги, які висуваються до аналітичних документів. Розглянуто складові будь-якого аналітичного документа: прізвище та ініціали замовника, прізвища, ініціали та посада аналітика, консультанта, дата завершення аналітичного документа, тема аналітичного документа, анотація, зміст, вступ, основна частина, висновки, рекомендації, додатки. Охарактеризовано основні методи узагальнення результатів аналізу. Розглянуто оформлення результатів та ознаки дієвості результатів аналітичної роботи.

6.1. Підготовка вихідних даних для проведення економічного аналізу.

Важливим етапом організації економічного аналізу є підготовка інформаційних матеріалів для аналітичного дослідження.

Точність даних – найважливіша вимога аналізу, яка забезпечується шляхом недопущення, попередження, а за необхідності, усунення, виправлення допущених помилок.

Зустрічаються такі визначення:

Точність вимірювань (англ. *accuracy of measurement*) — головна характеристика якості вимірювання, що відображає близькість результату вимірювання до істинного значення вимірюваної фізичної величини.

Точність результату вимірювання (англ. *accuracy of measurement*) – одна з головних характеристик якості вимірювання, що відображає близькість до нуля похибки результату вимірювання.

Точність (англ. *accuracy*) - ступінь наближення результату вимірювання до прийнятого опорного значення.

З визначення випливає, що чим ближчим є результат вимірювання до істинного значення фізичної величини, тим точнішим є вимірювання і навпаки. Точність вимірювання не має числового вираження, а є суто якісною характеристикою.

Кількісною оцінкою точності вимірювання є похибка вимірювання або невизначеність вимірювання. Це обумовлено тим, що існує два основні підходи, щодо оцінювання точності результату вимірювання, які спираються відповідно на теорію похибок вимірювання та теорію невизначеності у вимірюваннях.

Розрізняють два способи контролю за правильністю інформаційних матеріалів: перевірка на повноту і вірогідність.

Повнота інформації характеризує якість інформації і визначає достатність даних для прийняття рішень або для створення нових даних на основі наявних. Неточна інформація – це недостатні, неточні, неповні відомості про об'єкт, подію або процес. Може використовуватися для пошуку рішення задачі, по збільшенню ймовірність неправильних висновків і тому вимагає уточнення, оновлення даних. Чим повніше дані, тим більш широкий діапазон методів, які можна використовувати, тим простіше підібрати метод, що вносить мінімум похибок в хід інформаційного процесу.

Перевірка на повноту даних здійснюється візуальним шляхом

Вірогідність або достовірність інформації - властивість відображати реально існуючі об'єкти з необхідною точністю. Дані виникають у момент реєстрації сигналів, але не всі сигнали є "корисними" - завжди присутній якийсь рівень сторонніх сигналів, в результаті чого корисні дані супроводжуються певним рівнем "інформаційного шуму". *Інформаційний шум (інформаційне сміття)* - дані і відомості, що не несучі корисної інформації, що збільшують тимчасові та інші витрати користувача при вилученні і обробці інформації. Якщо корисний сигнал зареєстрований більш чітко, ніж сторонні сигнали, достовірність інформації може бути високою. При збільшенні рівня шумів достовірність інформації знижується. В цьому випадку для передачі того ж кількості інформації потрібно

використовувати або більше даних, або більш складні методи.

Перевірка на вірогідність здійснюється за допомогою логічного та арифметичного контролю.

Логічний контроль полягає у зіставленні даних і виявленні їх логічної сумісності. У разі виявлення логічної несумісності показників необхідно шляхом подальших порівнянь з іншими показниками встановити, який із них правильний. Інколи логічний контроль здійснюється шляхом зіставлення фактичних даних з показниками плану, з даними за попередні періоди (рік, квартал, місяць тощо), з даними за суміжними об'єктами, з подібними показниками. Наприклад, підприємство не може працювати 26 годин на добу, або 370 днів на рік.¹⁶⁶

Арифметичний контроль полягає в лічильній перевірці підсумкових даних звітів або формулярів і погодженні тих показників, які взаємозв'язані між собою і можуть бути виведені одні з одних. Наприклад, в шаховій таблиці любого зведення підсумки рядків і колонок повинні співпадати, а якщо такого співпадання немає, тоді шукають помилку в рядках чи колонках, або, наприклад, розмір акціонерного капіталу товариства можна визначити, коли відомі кількість акціонерів і розмір їхнього середнього внеску. Завданням арифметичного контролю є виправлення підсумкових і окремих кількісних показників. Водночас виправлення у формуляри не слід вносити самостійно, без попереднього погодження. Відповідальний працівник повинен спочатку, при можливості, сам провести повторне опитування або, у випадку контролю звітності, звернутися до осіб відповідальних за її достовірність.

Порівняння також відіграє надзвичайно велику роль в аналітичних дослідженнях. Так, порівняння фактичних показників звітного періоду з плановими чи договірними зобов'язаннями дає змогу визначити рівень виконання плану та розмір відхилень.

Аналогічно зіставлення фактичних показників з нормативами, стандартами і нормами покаже, наскільки дотримуються встановленого обов'язкового порядку відпуску чи витрат сировини і матеріалів, утримання податків тощо, в результаті чого може мати місце їх економія чи перевитрати.

У випадку порівняння досягнутих звітних даних з минулорічними можна виявити їх динаміку, тенденції та закономірність зміни. Виявити зв'язок між показниками дозволяє порівняння їх фактичних значень з іншими,

¹⁶⁶Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

пов'язаними з ними показниками за кілька періодів.

Для визначення місця підприємства на ринку доцільно зіставити його показники з показниками інших підприємств або їх структурних підрозділів, насамперед тих, які кращі, конкурентів.

Досягнутий рівень господарювання можна оцінити, порівнявши відповідні показники підприємства з аналогічними середніми показниками по галузі, виду економічної діяльності, а також по територіальних одиницях (адміністративний район, область, країна). Важливе значення при цьому має ознайомлення зі здобутками розвинених зарубіжних країн, зокрема для оцінки конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку та виявлення відставання, визначення заходів щодо його подолання.

Не можна визначити стратегію розвитку підприємства, не порівнявши результати його діяльності з передовими досягненнями науки і техніки, оскільки вони служать орієнтиром у подальшому розвитку.

Крім того, виявлення невикористаних господарських резервів ґрунтується на зіставленні отриманих результативних показників до і після зміни конкретного фактора виробництва.

Для оцінки ефективності управління є сенс порівняти відповідні результати господарської діяльності до і після прийняття конкретних рішень. Вибору обґрунтованого управлінського рішення допоможе порівняння різних підходів до вирішення поставленого завдання.

Крім того, за можливості, слід спрощувати показники, не допускаючи їх надмірної деталізації, наприклад, обсяги виробництва підприємств району, області округляються до тисяч, мільйонів гривень, зберігаючи при цьому 1–2 десяткових знаки.

На етапі підготовки вихідних даних та оформлення результатів економічного аналізу важливо дотримуватися таких принципів його організації, як регламентація та уніфікація. При цьому під регламентацією слід розуміти розробку для кожного виконавця обов'язкового мінімуму таблиць і вихідних форм аналізу. Уніфікація, або стандартизація організації економічного аналізу, полягає у створенні типових методик і інструкцій, вихідних форм і таблиць, стандартних програм, застосуванні єдиних критеріїв оцінки.¹⁶⁷

Це значно спростить та полегшить підготовку матеріалів,

¹⁶⁷Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

зокрема забезпечить порівнянність, зведення результатів аналізу на вищому рівні управління, зменшить витрати часу і забезпечить вищу точність результатів аналізу.

Отже, інформація що береться за основу проведення аналітичних розрахунків, повинна відповідати вимогам системних аналітичних досліджень, визначатися цілями і завданнями, спрямованими на підвищення ефективності виробництва. Саме на основі аналітичної інформації створюють блок даних, екран видимості, де відображають дійсний стан підприємства, з його позитивними і негативними реаліями. Лише на основі опрацьованої інформації можна зробити висновки і дати управлінські пропозиції щодо напряму високоефективного ведення виробництва.

6.2. Основні види аналітичних документів

Документ – це спеціально створений предмет, призначений для збереження або передачі інформації. Документи за способом фіксування поділяються на письмові, комп'ютерні та аудіовізуальні. Що стосується безпосередньо аналітичного документу, то він представляє собою важливе повідомлення, яке містить інформацію у фіксованому вигляді та призначене для її обов'язкового практичного застосування. Аналітичний документ є результатом аналізу, синтезу та оцінювання змісту значної кількості певних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу.¹⁶⁸

Слід зазначити, що аналітичний документ є потужним інструментом та може слугувати багатьом цілям, впливаючи на будь-який або відразу на всі етапи циклу політики. Крім того, він є своєрідним інструментом комунікації, заснованим на цінностях і націленим на проблему. По суті, метою аналітичного документу, призначеного для інших фахівців або розробників політики є надання повної й переконливої аргументації, що підтверджує викладені в документі рекомендації й, отже, використання як інструменту вироблення й ухвалення рішення та закликком цільової аудиторії до дії.

Аналітичний документ потребує особливого підходу щодо його підготовки та зумовлює необхідність виокремлення даного виду роботи із загального комплексу робіт.

Головною метою аналітичного документу є надання переконливої аргументації для обґрунтування рекомендацій щодо розв'язання тієї чи іншої проблеми, розробка відповідного

¹⁶⁸Кушнарченко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 334 с.

інструментарію для вироблення та ухвалення рішень.

До аналітичних документів висуваються наступні вимоги:

- актуальність та достовірність наведених у них відомостей;

- вичерпна повнота використаних джерел;

- компактність викладу;

- оперативність підготовки (період часу від моменту появи відповідного первинного документа до моменту виходу вторинного документа).¹⁶⁹

Рішення щодо вибору виду аналітичного документа залежить від багатьох факторів.

По-перше, визначальною є тема, якій він присвячений.

По-друге, велике значення має кінцевий адресат (споживач) аналітичного документу або його безпосередній замовник.

По-третє, слід приймати до уваги обсяг інформації, який містить аналітичний документ.

При цьому слід пам'ятати, що існує негласне правило: чим більш значимою є управлінська проблема, тим меншим повинен бути об'єм аналітичного документу. Це пов'язано з тим, що особа, яка приймає важливі управлінські рішення, як правило діє в умовах дефіциту часу. Відповідно оптимальним є об'єм у 2-3 сторінки тексту (формату А4) з додатковими матеріалами.¹⁷⁰

Жорстких вимог до структури або об'єму аналітичного документу не існує – все залежить від завдання, яке стоїть перед аналітиком, часу, який відводиться на підготовку документу тощо. Разом з тим, потрібно враховувати, що аналітичний документ щонайменше містить два основних функціональних розділи: інформаційний та безпосередньо аналітичний.

В залежності від характеру дослідження інформаційний та аналітичний розділи можуть бути рівнозначними або асиметричними за об'ємом, проте жоден з них не повинен складати виключний зміст проекту. Навіть документи, що відносяться до категорії інформаційних довідок включають елементи аналітики (зокрема, це проявляється у відборі фактів). У той же час аналітику не можливо подати без посилання на вихідну інформацію, тому адресат не отримає повної картини проблеми. На думку більшості дослідників, оптимальне співвідношення об'ємів інформаційної та аналітичної частини –

¹⁶⁹Кушнарченко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 334 с.

¹⁷⁰Зобнин А. В. Информационно-аналитическая работа в государственном и муниципальном управлении: учеб. пособие. М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2011. 120 с.

1:2 або 1:3.¹⁷¹

Разом з тим, інформаційний та аналітичний розділи безперечно мають власну специфіку. Вона визначає їхній змістовний склад, а також форму подання матеріалу та особливості відповідних лінгвістичних конструкцій.

Зокрема, інформаційний розділ переважно орієнтований на відбиття релевантних для дослідження відомостей. Ці дані можуть мати різноманітну природу та бути представлені по-різному (наприклад, як перелік джерел, методів аналізу, опис основних характеристик ситуації, хронологія подій, статистика, короткий опис роботи аналітика чи групи аналітиків тощо). Їх можна представити у вигляді текстової інформації або у вигляді таблиць, графіків, схем, формул. Проте головною умовою оформлення інформаційного розділу є акцент на фактологію та мінімізацію інтерпретації фактів.

У свою чергу аналітичний розділ проекту переважно містить логічні міркування при зіставленні різних фактів, пояснення явищ і їхніх взаємозв'язків, а також у ньому формуються загальні висновки та прогнози розвитку ситуації.¹⁷²

Здебільшого кожен аналітик у процесі роботи виробляє власну схему підготовки аналітичного документу з огляду на отриманий практичний досвід.

Разом з тим, можна виділити ряд послідовних складових, які доцільно використовувати при складанні будь-якого аналітичного документа (рис. 6.1).

Складові будь-якого аналітичного документа:

- прізвище та ініціали замовника, у разі необхідності – посада (особливо у випадках, коли документах готується у державних структурах);

- прізвища, ініціали та посада аналітика, консультанта. Проте існують випадки, коли документ готується конфіденційно, тому необхідності у даному пункті немає;

- дата завершення аналітичного документа (або період, який охоплює аналітична записка);

- тема аналітичного документа (заголовок). Значення заголовку (назви) аналітичного документу важно переоцінити. Заголовок повинен передавати основну ідею аналітичного

¹⁷¹Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

¹⁷²Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

документу, певною мірою викликати у замовника ті чи інші очікування. Важливість складання такої назви для аналітичного документу, яка бути привертати увагу часто недооцінюється аналітиками, проте слід відзначити, що назва є істотно більшим, ніж просто перша частина документу, яку бачать читачі. З назви починається процес передачі інформації, що міститься у документі.

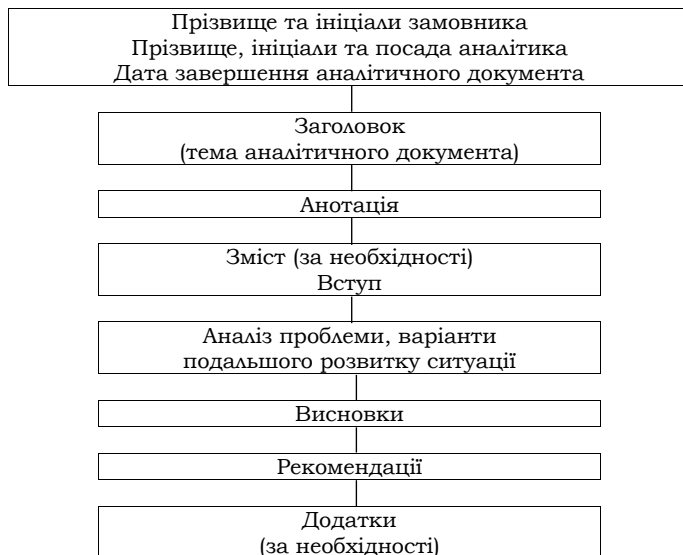

Рис. 6.1. Структура аналітичного документа ¹⁷³

Ефектна назва аналітичного документу повинна мати наступні характерні риси та бути:

а) описовою, тобто пояснювати розглянуті у документі предмет і проблему;

б) настільки чіткою, наскільки це можливо;

в) найбільш короткою та лаконічною з усіх можливих;

г) цікавою для читачів.

- анотація (основна суть аналітичного документу, актуальність, головні висновки). Об'єм анотації не повинен перевищувати 2/3 аркушу формату А4;

- зміст (за необхідності, як правило він наявний в

¹⁷³ Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

аналітичних звітах, які мають численні додатки тощо – найменування всіх структурних частин документу);

- вступ (постановка проблеми – зокрема, причини підготовки аналітичного документу, перелік питань, які підлягають розгляду);

- основна частина – у логічній послідовності розглядаються питання, які мають відношення до теми аналітичного документу (можливе їх виділення в окремі підрозділи), здійснюється поетапний аналіз та узагальнення, висування гіпотез, версій та їхнє обґрунтування, варіанти подальшого розвитку подій. В одному аналітичному документі доцільно відображати не більше 4-5 ключових ідей, які мають відношення до заявленої теми;

- висновки;

- рекомендації;

- додатки (у разі необхідності).¹⁷⁴

Для загальної класифікації аналітичних документів особливо важливими є такі ознаки:

- функціональне призначення (предмет) аналізу;

- характер питань, що розглядаються;

- цільове і читацьке призначення;

- зміст (тематичні межі);

- глибина ретроспекції;

- форма викладу;

- спосіб розповсюдження;

- періодичність підготовки і видання.¹⁷⁵

Виходячи з вищевказаного, розрізняють наступні види аналітичних документів:

1. Аналітична записка.

Представляє собою детальний аналіз проблеми, висновки та, у разі необхідності, практичні рекомендації. Визначальним при підготовці аналітичної записки є термін її підготовки – важливо, щоб після її закінчення інформація не втратила своєї актуальності. При підготовці аналітичної записки доцільно залучати максимальну кількість матеріалів, навіть тих, які раніше вже використовувалися. Обсяг аналітичної записки в основному дорівнює 5 – 10 сторінкам. Іноді аналітична записка може бути підготовлена у формі ризиків – специфічного аналізу (в основному, короткострокового) основних загроз розвитку

¹⁷⁴Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

¹⁷⁵Кушнаренок Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2006. 334 с.

політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

2. Аналітичний звіт.

Відрізняється від аналітичної записки більшим обсягом, який становить 20-30 сторінок. Крім того, до звіту часто додаються різноманітні таблиці, діаграми, схеми тощо. Значна увага при складанні аналітичного звіту приділяється висновкам та рекомендаціям, які займають до ¼ частини тексту. Поширеною практикою у багатьох країнах є публічна презентація звіту – наприклад, перед командою замовника і т.п. У такому випадку окремо готується резюме звіту обсягом 1-2 сторінки.¹⁷⁶

3. Оглядова записка.

При складанні оглядової записки інформація з документів, що використовуються, подається як правило у вигляді прямих цитат (допускається їх скорочення з відповідними застереженнями). На відміну від аналітичної записки висновки та рекомендації не робляться. Крім того, інформація з оглядової записки може потребувати додаткової, більш глибокої перевірки. Враховуючи все вище сказане, оглядова записка в основному використовується для аналізу публікацій у ЗМІ з того чи іншого питання. Обсяг оглядової записки може коливатися від 5 до 20 сторінок.

4. Аналітична довідка.

Найбільш поширений вид аналітичної документації, представляє собою короткий огляд окремого аспекту конкретної події (в основному це інформація статистичного та іншого характеру), а також може стосуватися політичних, державних та громадських діячів, питанням функціонування політичних структур тощо. Обсяг довідки зазвичай невеликий – не більше 2-3 сторінок.¹⁷⁷

Складання будь-якого аналітичного документа повинно відповідати наступним принципам, головними серед яких є наступні:

- орієнтація на потреби замовника;
- формулювання загальної картини проблеми, що розглядається;
- розташування на першому місці основних висновків з

¹⁷⁶Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

¹⁷⁷Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

проблеми;

- матеріал повинен бути структурованим та логічно викладеним, при цьому рекомендовано використовувати чіткі, зрозумілі фрази, намагатися уникати бюрократичного жаргону.¹⁷⁸

Важливо пам'ятати, що аналітичний документ доцільно починати розділом, який містить у собі коротке викладення проблеми та суть запропонованих рекомендацій. Він повинен бути складений таким чином, щоб замовник міг прочитати та зрозуміти написане не більше, ніж за 30 секунд.

Практика підтверджує, що здебільшого керівники вкрай рідко витрачають на ознайомлення з аналітичною запискою більше кількох хвилин, в основному головна увага звертається на першу сторінку документа. Після цього, за умови актуальності отриманої інформації, замовник бо відкладає документ для більш детального ознайомлення, або доручає розглянути його своїх помічників, які безпосередньо контактують з аналітиком.

При цьому, як зазначалося вище, у даному контексті важливим є стилістичне оформлення аналітичного документу. Матеріали варто формулювати гранично точно, ясно та лаконічно. Варто вибирати ті слова та вирази, які точно передають думки аналітика, не допускають її інтерпретації. При формулюванні фраз необхідно уникати образних висловлювань, професійного сленгу, абстракцій тощо.

Отже, слідування кільком простим правилам у процесі аналітичної роботи, дозволить підготувати аналітичний документ, який стане ефективним інструментом вироблення та ухвалення управлінського рішення.

По-перше, весь текст аналітичного документу повинен бути спрямований на досягнення головної мети.

По-друге, при підготовці аналітичного документу необхідно використовувати якомога більшу кількість методик збору та обробки інформації.

По-третє, факт як такий не містить у собі інформацію, якщо його не розглядати у поєднанні з деякими іншими фактами або не вказати на його значення.

По-четверте, текст аналітичного документу повинен бути коректним, тобто містити чіткі формулювання.

По-п'яте, висновки та рекомендації повинні бути

¹⁷⁸Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

обґрунтованими, своєчасними та доречними, відповідати поставленим завданням.

Аналітичний документ повинен бути зрозумілим, зручним при читанні, привабливим для замовника (споживача).

6.3. Методи узагальнення результатів аналізу

Методи узагальнення результатів аналізу господарської діяльності підприємства – це методи реалізації об'єктивних законів, властивих даному процесу (законів мислення, економічних законів в економічній сфері, законів, що визначають взаємозв'язки засобів праці й організації діяльності ОПР з людьми як елементами цієї організації з урахуванням соціально-психологічних відносин тощо).

Методи узагальнення результатів економічного аналізу діяльності підприємства, як правило, використовують комплексно. Це визначається наявністю формальних і неформальних факторів, що формують ситуацію. Ці фактори необхідно враховувати при формуванні пояснювальної записки.¹⁷⁹

Для вирішення завдання узагальнення результатів економічного аналізу діяльності підприємства можна використовувати наступні критерії:

- практична застосовність методу (визначається умовами і можливостями, що характеризують його застосування);
- збалансованість методів (тобто на різних етапах узагальнення визначаються взаємозалежні методи);
- економічність (вартість) використання методу (характеризує витрати ресурсів досягнення поставлених цілей. У цій області також можуть бути істотні обмеження, які повинні враховуватися при виборі конкретного методу).¹⁸⁰

Історично склались дві групи методів узагальнення результатів аналізу діяльності підприємства: традиційні й математичні. До *традиційних* відносяться: метод абсолютних, відносних і середніх величин, порівняння, групування, індексний, ланцюгових підстановок, графічний, балансовий, логарифмічний, інтегральний та ін.

Узагальнення результатів економічного аналізу математичними методами сприяє більш повному врахуванню впливу факторів на результати діяльності і підвищенню рівня

¹⁷⁹ Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

¹⁸⁰ Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

обчислень.

У процесі аналізу також можуть використовуватись і традиційні методи економічної статистики (середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки рядів динаміки), а також математико-статистичні методи (кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів).

Сукупність цих методів представляє аналітичний інструментарій, доцільність застосування якого в процесі підготовки аналітичної інформації для управління має відповідати цілям, завданням і напрямам аналізу, забезпечуючи реалізацію його функцій в управлінській системі підприємств та адаптацію результатів до інформаційних запитів користувачів, а також визначатись доречністю для виконання певних аналітичних процедур згідно з обраною методикою.¹⁸¹

Отже, теорія і практика економічного аналізу спонукала до розробки і використання різних методів і прийомів узагальнення його результатів, а саме багатопланових аналітичних методів та прийомів до яких відносяться:

Аналіз Парето. Метод названий на честь італійського економіста, який визначив, що відносно невелика кількість факторів (20%) викликає великий відсоток (80%) усіх випадків скарг, дефектів, проблем і т.п. Якщо класифікувати усі випадки за ступенем важливості й зосередитися на вирішенні істотних задач, менш важливі залишаючи осторонь, підвищується результативність.

Визначення еталона (бенчмаркінг). Метод припускає оцінку визначеної діяльності стосовно еталона у своїй чи якій-небудь іншій організації. Ціль методу – встановлення стандарту, за яким оцінюється діяльність організації і приймається рішення по моделі для навчання методам удосконалювання. Метод базується на законі впливу соціальних норм. Як тільки встановлюється стандарт, метою людини стає наближення до нього.¹⁸²

Причинно-наслідкові діаграми. Цей метод пропонує структурований підхід до узагальнення результатів. Метод розробив японський професор К. Ішикава для обліку великої

¹⁸¹Мулик Т. О. Методичні підходи до аналітичного забезпечення управління доходами. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 77–86. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.6.77

¹⁸² Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. Посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

кількості факторів, що впливають на якість обслуговування, процес виробництва і т.п. Діаграми допомагають у вирішенні проблеми, створюючи декілька пластів категорій (факторів), що сприяють виявленню складових цієї проблеми. Метод часто використовується після «мозкової атаки» для організації отриманих ідей.

Метод морфологічного аналізу. Застосовується індивідуальний і в групі, заснований на комбінаториці систематичному дослідженні та узагальненні всіх теоретично-можливих варіантів, що виходять із закономірностей будівлі(морфології) аналізованого об'єкта. Аналіз і наступний синтез охоплюють як відомі, так і нові незвичайні варіанти, які при простому розгляді могли бути упущені. Ідея полягає в переміщенні отриманої комбінації в предметну область, далеку від тієї, що знаходиться на поверхні.

SWOT-аналіз. Це процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами) і слабкостями, результати якого надалі можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства. Методологія SWOT передбачає першочергове виявлення сильних та слабких сторін і подальше встановлення між ними взаємозв'язків, які можуть бути використані для формулювання стратегії організації. Отже, матриця SWOT надає керівникам структуроване інформаційне поле, в межах якого вони можуть стратегічно орієнтуватися і приймати управлінські рішення.¹⁸³

SWOT-аналіз використовується в стратегічному плануванні. Його призначення - встановити потенційні внутрішні сильні і слабкі сторони підприємства, потенційні зовнішні можливості та загрози для бізнесу.

Потенційні внутрішні сильні сторони - це наявність необхідних фінансових ресурсів для розвитку бізнесу, позитивний імідж у споживачів, позиція визнаного лідерства на ринку, вміння уникнути сильного тиску з боку конкурентів, перевага у витратах, ефективні рекламні заходи, досконалі технології, великі можливості виробництва і т.д.¹⁸⁴

Потенційні внутрішні слабкі сторони - це застаріле

¹⁸³Tetiana Mulyk, Yaroslavna Mulyk. Innovations in the Agricultural Business: Problems and Prospects in Ukraine. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2020. 1(28). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959

¹⁸⁴Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. А. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

обладнання, низька прибутковість, низький професійний рівень управлінського і виробничого персоналу, низький імідж на ринку, погано відпрацьована стратегія розвитку підприємства, погана організація маркетингової діяльності, слабка мережу збуту, висока собівартість продукції, відсутність ресурсів на фінансування необхідних змін у стратегії і т.д.

Потенційні зовнішні можливості - це здатність обслуговувати додаткові групи споживачів, можливість виходу на нові ринки, розширення асортименту продукції, швидкого розвитку при раптовому підвищенні попиту на ринку, появі нових технологій і т.д.

Потенційні зовнішні загрози - це вихід на ринок іноземних конкурентів з більш низькою собівартістю продукції, повільне зростання ринку, несприятлива валют або митної та законодавчої політики урядів інших країн, зміна потреб і смаків споживачів, збільшення попиту на товари-замінники і т.д.

Отже, за допомогою SWOT-аналізу оцінюють поточне становище фірми. Він дозволяє інтегрувати оцінку внутрішньо організаційного потенціалу і виявити фактори зовнішнього середовища. Це необхідно для прийняття стратегічних рішень (по коригуванню цілей і зміні місії) організації на основі врахування її сильних і слабких сторін.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) - це метод системного дослідження об'єкта на стадії проектування, спрямований на оптимізацію співвідношення між споживчими властивостями виробу і витратами на його розробку, виробництво й експлуатацію. Предметом його дослідження є функції, які виконує об'єкт, і витрати на їх забезпечення. Основне завдання ФВА - створення такого варіанту виробу, який найбільш повно задовольняв би основним функціональним запитам споживача і був би найбільш економічним з погляду виробника.¹⁸⁵

Метод аналізу ієрархій. Іноді метод, розроблений Т. Сааті, називають «процесом аналітичної ієрархії», «аналітичним ієрархічним методом» тощо. На думку автора цього методу, такий підхід до вирішення багатокритеріальних задач у складні й обстановці з ієрархічними структурами, що включають як відчутні, так і невовимі фактори, здається більш обґрунтованим, ніж підхід, заснований на лінійній логіці. Метод є замкнутою логічною конструкцією, що забезпечує за допомогою простих правил аналіз складних проблем у всій їхній розмаїтості і приводить до найкращого результату.

¹⁸⁵Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

ABC-аналіз – важливий інструмент, використовуваний на підприємстві для визначення ключових моментів і пріоритетів в області управлінських завдань, процесів, матеріалів, постачальників, груп продуктів, ринків збуту, категорій клієнтів. Класифікація управлінських завдань відповідно до їх пріоритетів сприяє концентрації зусиль на вирішенні важливих завдань, виконанні найбільш термінових робіт, делегування менш важливих завдань співробітникам більш низької ланки управління. У результаті менеджери більш високого рівня більше часу можуть приділяти проблемам стратегічного характеру. У процесі управління запасами *ABC-аналіз* дозволяє сконцентрувати увагу на русі найбільш пріоритетних груп товарно-матеріальних цінностей, від яких найбільшою мірою залежать процес виробництва і ефективність складської і закупівельної діяльності.¹⁸⁶

PEST-аналіз. Враховуючи значну кількість факторів зовнішнього середовища, які спричиняють вплив на діяльність підприємства можна оцінку макросередовища здійснювати за допомогою *PEST-аналізу*, який дозволить виявити вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, виявити можливі напрями та аспекти діяльності підприємства щодо яких можуть створитися загрози втрати безпеки або її істотного зменшення. В залежності від обсягів діяльності підприємства, його географічної ознаки, ринкової частки та за відповідних потреб управління може бути використана розширена модель *PEST-аналізу* (*PESTLE*, *STEEPLE* тощо), яка доповнюється географічними, соціальними, демографічними, правовими, екологічними та іншими факторами. Здійснення оцінки впливу зовнішнього середовища можливе як внутрішніми, так і зовнішніми заінтересованими суб'єктами через рівність у доступі до джерел інформації.¹⁸⁷

Важливою задачею економічного аналізу є систематизація його результатів, однією з форм якої є *аналітичні таблиці*.

Правильно побудована таблиця полегшує засвоєння результатів роботи, дозволяє зробити ті або інші висновки, установити закономірності. Таблична форма подання матеріалу в багатьох випадках дає можливість досягти більш економічного викладання, підвищує довідкові гідності роботи. Таблиця, як і

¹⁸⁶Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

¹⁸⁷Правдюк Н. А., Мулик Т.О., Мулик Я.І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 224 с.

формула, іноді дає спеціалісту більше, чим декілька сторінок тексту. З формальної сторони таблиця являє собою такий засіб подачі інформації, при якому цифровий і текстовий матеріал групуються в колонки обмежені одна від іншої вертикальними і горизонтальними лініями.

У таблиці є підмет і присудок. Підметом таблиці є об'єкт вивчення, присудком – показники, що характеризують досліджуваний об'єкт. У залежності від побудови підмета розрізняють три види таблиць: прості, групові і комбінаційні. Проста таблиця в підметі містить перелік одиниць сукупності без їхньої систематизації. Групова таблиця в підметі містить групи одиниць досліджуваної сукупності, утворені по одній ознаці. Наприклад, угруповання магазинів торгу по виконанню плану товарообігу. Комбінаційна таблиця в підметі містить групи по двох і більше згрупованих ознак, що знаходяться у визначеному сполученні. Наприклад, угруповання магазинів по двох ознаках – рівню виконання плану товарообігу і методам продажу товарів.¹⁸⁸

При упорядкуванні таблиць необхідно дотримуватись наступних вимог:

- віддавати перевагу таблицям порівняно невеличким, тому що їх легше читати і аналізувати;
- у заголовку відособленої таблиці коротко формулювати основний зміст зведення з указівкою території і часу, до яких відносяться аналітичні дані;
- чітко і правильно записувати заголовки підмету і присудка таблиці;
- показувати одиниці виміру всіх найменувань показників;
- при необхідності нумерувати рядки і графі таблиці, щоб уникнути повторень при викладі висновків.¹⁸⁹

В окремих випадках, із метою наочного відображення результатів аналізу, замість аналітичних таблиць застосовують *графіки (діаграми)*. Їхнє використання найбільш раціонально при побудові зв'язків між окремими показниками роботи підприємства в динаміці, якщо їхня кількість обмежена. Наприклад, графіки ритмічності виробництва, співвідношення росту товарної продукції, продуктивності праці і чисельності робітників тощо.

Подальше узагальнення результатів аналізу полягає в

¹⁸⁸Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

¹⁸⁹Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

об'єднанні аналітичних таблиць і графіків у послідовності, обумовленої порядком ведення аналізу, із включенням установлених взаємозв'язків, впливів чинників і причин, резервів, і з висновками по досліджуваних ділянках роботи і заходами що намічаються.

6.4. Оформлення результатів та ознаки дієвості результатів аналітичної роботи

Етап оцінки результатів є найбільш трудомістким через значні витрати інтелектуального ресурсу. На цьому етапі основна робота виконується особами, які приймають рішення на основі критерію вибору, який формується на основі усвідомлення усієї зібраної і обробленої раніше інформації.¹⁹⁰

Отримані у процесі аналітичного дослідження результати підлягають систематизації, узагальненню і реалізації на практиці. Так, заповнені таблиці, графіки, діаграми та інші матеріали слід розташувати в логічному порядку за напрямками і складовими аналізу, наприклад так:

- умови та загальні показники розвитку підприємств;
- забезпеченість і використання ресурсів (основних та обігових засобів, робочої сили);
- виробництво і реалізація продукції, робіт, послуг;
- витрати виробництва і реалізації;
- фінансові результати діяльності;
- фінансовий стан підприємства;
- загальна оцінка діяльності підприємства за основними показниками.¹⁹¹

Після цього доцільно зробити узагальнення отриманих матеріалів, які подані у найбільш зручній для сприйняття, розуміння та аналізу табличній і графічній формах. В результаті формуються висновки і пропозиції, спрямовані на усунення виявлених недоліків, використання резервів і підвищення ефективності господарювання, які мають бути належним чином оформлені і передані замовникам, користувачам аналізу.

Результати економічного аналізу повинні задовольняти потреби користувачів і відповідати певним вимогам, які

¹⁹⁰Томчук О.Ф., Мулик Т.О., Федоришина Л.І. Управлінський аналіз: сутність та значення у прийнятті рішень. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 4. С. 144-154.

¹⁹¹Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

впливають із принципів організації і планування економічної роботи, аналізу, документообігу, менеджменту підприємства тощо (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Основні вимоги до результатів економічного аналізу підприємства¹⁹²

Вимога	Сутність
Відповідність програмі аналізу	Повне висвітлення питань, використання наукових методів і методик передбачених програмою, планом дослідження
Ефективність	Переважання економічних вигід від результатів аналізу над понесеними на нього витратами
Конкретність, точність	Використання конкретних даних, встановлених норм і нормативів, проведення точних розрахунків
Об'єктивність	Відображення реального стану господарювання
Конструктивність	Сформульовані висновки, пропозиції повинні мати конструктивний характер, містити конкретні заходи щодо підвищення рівня та ефективності господарювання
Доступність, зрозумілість	Простота, логічність викладення матеріалу
Стислість	Результати аналізу мають бути коротко викладені, без надмірної деталізації
Своєчасність подання	Оформлення аналітичних результатів у стислі строки відповідно до плану проведення аналітичного дослідження
Завершеність	Вищий ступінь готовності для використання у практичній діяльності підприємства, на якому проводилося дослідження
Реальність	Рекомендації, пропозиції мають бути придатними для реалізації в умовах конкретного підприємства з його ресурсами і можливостями
Належне оформлення	Отримані результати аналізу мають бути оформлені відповідно до плану і програми аналізу в описовій чи без текстової формі
Відповідальність виконавців	Керівник і працівники аналітичного підрозділу, які провели аналіз, повинні відповідати за достовірність, точність, правильність зроблених ними висновків, пропозицій, рекомендацій

Є дві основні форми подачі заключних аналітичних матеріалів – описова і безтекстова (рис. 22.2).

Описова форма має текстову основу і оформляється у вигляді відповідних документів: аналітична записка; довідка; висновок.

Аналітична записка має відповідати плану і програмі аналізу і мати таку структуру змісту:

¹⁹²Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

- загальні питання (рівень економічного розвитку підприємства та умови діяльності);
- характеристика виконання плану або норм, нормативів, договірних зобов'язань;
- результати аналізу, у тому числі факторного, – причини невиконання плану, оцінка результатів господарської діяльності;
- висновки і пропозиції, в яких зазначаються невикористані резерви підвищення ефективності роботи підприємства, заходи щодо використання і контролю за їх виконанням (виконавці, етапи і строки впровадження, рівень контролю). Тут також вказується економічний ефект, який буде отриманий завдяки реалізації запропонованих заходів.¹⁹³

Рис. 6.2. Форми подання результатів економічного аналізу¹⁹⁴

Довідка і висновки стисліша і конкретніша, ніж аналітична записка. Здебільшого ці форми документів оформляються за результатами економічного аналізу найпроблемніших ділянок господарської діяльності. В них містяться тільки аналітична і заключна – конструктивна (висновки, пропозиції, резерви і заходи щодо їх реалізації та контролю) частини.

Безтекстова форма не містить текстових матеріалів і подається у вигляді макетів таблиць, рисунків, схем, художніх зображень, які мають як аналітичне, так і наочне значення. Ця форма зручна для професіоналів, які на основі навіть стислого матеріалу можуть самостійно мислити, робити висновки, приймати відповідні управлінські рішення. Перевагами безтекстової форми є оперативність, швидкість подання результатів аналізу, що сприяє підвищенню їх дієвості.¹⁹⁵

На деяких великих підприємствах складається соціально-економічний паспорт підприємства, в якому відображаються

¹⁹³Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁹⁴Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

¹⁹⁵Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.

основні аналітичні і статистичні показники розвитку підприємства. Зокрема, соціально-економічний паспорт підприємства може містити загальні положення; відомості про ресурси, рівень та ефективність господарювання тощо.

Як зазначають науковці, для визначення ефективної організації та методики економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств доцільно визначити ознаки дієвості результатів аналітичної роботи (таблиця 6.2).

Таблиця 6.2

Ознаки дієвості результатів аналітичної роботи діяльності підприємств¹⁹⁶

<i>Виконавці</i>	<i>Позитивні</i>	<i>Негативні</i>
Внутрішні аналітики: – керівник – керівники підрозділів – бухгалтер – економіст – фінансист – плановик – маркетолог	1) Бажання наростити прибутковість діяльності 2) Бажання залучити інвестований капітал 3) Бажання розвитку виробничої та соціальної інфраструктури 4) Економічний розвиток 5) Збільшення рівня споживчих витрат 6) Достовірність та дієвість результатів дослідження	1) Недостатній рівень кваліфікації аналітиків 2) Низький рівень оплати праці 3) Недієвість або відсутність мотиваційних факторів 4) Недостовірність або недостатність зовнішніх джерел інформації
Зовнішні аналітики: – спеціалісти банківських, фінансових установ, страхових компаній – партнери по бізнесу – конкуренти – аудитори – акціонери, пайовики – представники органів влади – інвестори	1) Бажання вкласти капітал Вдосконалення партнерських відносин Реалізація інвестиційних проектів 2) Реалізація інтеграційних зв'язків 3) Вдосконалення ринкових відносин 4) Підвищення рівня ділової активності	1) Недостовірність інформації 2) Недостатній рівень кваліфікації персоналу 3) Відсутність комплексності, системності дослідження 4) Обмеженість можливостей внутрішнього ринку

Дані таблиці свідчать, що є низка як позитивних так і негативних аспектів під час проведення аналітичної роботи підприємства.

Отже, в управлінні виробництвом економічний аналіз є невід'ємною частиною для оцінки ефективності діяльності. Його зміст полягає в отриманні на основі даних плану, обліку, звітності аналітичної інформації щодо стану і результатів

¹⁹⁶Федоришина Л. І., Пуркан А. О. Організація і методика економічного аналізу ефективності діяльності аграрних підприємств. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 2-2. С. 137-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bnav_2018_2_2_32.

діяльності підприємства та його підрозділів, величини, характеру і причин відхилень у діяльності об'єктів, що допомагає у прийнятті управлінських рішень та забезпечує належну роботу підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Підготовка вихідних даних для проведення економічного аналізу.
2. Сутність логічного та арифметичного контролю.
3. Поняття та види аналітичних документів.
4. Вимоги до аналітичних документів.
5. Структура аналітичного документа.
6. Аналітична записка.
7. Аналітичний звіт.
8. Оглядова записка.
9. Аналітична довідка.
10. Традиційні методи узагальнення результатів аналізу.
11. Математичні методи узагальнення результатів аналізу.
12. Оформлення результатів аналітичної роботи.

Тести

1. Ступінь наближення результату вимірювання до прийнятого опорного значення – це:

- 1) Точність;
- 2) Вірогідність;
- 3) Достовірність;
- 4) Оперативність.

2. Властивість відображати реально існуючі об'єкти з необхідною точністю – це:

- 1) Точність;
- 2) Вірогідність;
- 3) Комплексність;
- 4) Оперативність.

3. Контроль, що полягає у зіставленні даних і виясненні їх логічної сумісності – це:

- 1) Арифметичний контроль;
- 2) Логічний контроль;
- 3) Підсумковий контроль;
- 4) Поточний контроль.

4. Контроль, що полягає в лічильній перевірці

підсумкових даних звітів або формулярів і погодженні тих показників, які взаємозв'язані між собою і можуть бути виведені одні з одних - це:

- 1) Арифметичний контроль;
- 2) Логічний контроль;
- 3) Поточний контроль;
- 4) Немає вірної відповіді.

5. До аналітичних документів висуваються наступні вимоги:

- 1) Актуальність та достовірність наведених у них відомостей;
- 2) Вичерпна повнота використаних джерел та компактність викладу;
- 3) Оперативність підготовки;
- 4) Всі відповіді вірні.

6. Представляє собою детальний аналіз проблеми, висновки та, у разі необхідності, практичні рекомендації – це:

- 1) Аналітична записка;
- 2) Аналітичний звіт;
- 3) Оглядова записка;
- 4) Аналітична довідка.

7. При складанні цього документу, інформація подається у вигляді прямих цитат. Висновки та рекомендації не робляться – це:

- 1) Аналітична записка;
- 2) Аналітичний звіт;
- 3) Оглядова записка;
- 4) Аналітична довідка.

8. Складання аналітичного документа має відповідати наступним принципам:

- 1) Орієнтація на потреби замовника та формулювання загальної картини проблеми, що розглядається;
- 2) Розташування на першому місці основних висновків з проблеми;
- 3) Матеріал повинен бути структурованим та логічно викладеним, при цьому рекомендовано використовувати чіткі, зрозумілі фрази, намагатися уникати бюрократичного жаргону;
- 4) Всі відповіді вірні.

9. До традиційних методів аналізу не відносяться:

- 1) Метод абсолютних;
- 2) Метод відносних і середніх величин;
- 3) Метод порівняння;
- 4) Метод дослідження операцій.

10. До традиційних методів аналізу не відносяться:

- 1) Метод групування;
- 2) Індексний метод;
- 3) Метод ланцюгових підстановок;
- 4) Метод дослідження операцій.

11. Метод названий на честь італійського економіста, який визначив, що відносно невелика кількість факторів (20%) викликає великий відсоток (80%) усіх випадків скарг, дефектів, проблем і т.п. - це:

- 1) Аналіз Парето;
- 2) Бенчмаркінг;
- 3) Причинно-наслідкові діаграми;
- 4) Метод морфологічного аналізу.

12. Метод припускає оцінку визначеної діяльності стосовно еталона у своїй чи якій-небудь іншій організації - це:

- 1) Аналіз Парето;
- 2) Бенчмаркінг;
- 3) Причинно-наслідкові діаграми;
- 4) Метод морфологічного аналізу.

13. Метод, що пропонує структурований підхід до узагальнення результатів, передбачений для обліку великої кількості факторів, що впливають на якість обслуговування, процес виробництва і т.п. - це:

- 1) Аналіз Парето;
- 2) Бенчмаркінг;
- 3) Причинно-наслідкові діаграми;
- 4) Метод морфологічного аналізу.

14. Застосовується індивідуальний і в групі, заснований на комбінаториці - систематичному дослідженні та узагальненні всіх теоретично можливих варіантів, що виходять із закономірностей будівлі аналізованого об'єкта - це:

- 1) Аналіз Парето;
- 2) Бенчмаркінг;
- 3) Причинно-наслідкові діаграми;
- 4) Метод морфологічного аналізу.

15. Метод, щодо встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, перевагами і слабостями, результати якого надалі можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства – це:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) Функціонально-вартісний аналіз;
- 3) Метод аналізу ієрархій;
- 4) ABC-аналіз.

16. Метод системного дослідження об'єкта на стадії проектування, спрямований на оптимізацію співвідношення між споживчими властивостями виробу і витратами на його розробку, виробництво й експлуатацію – це:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) Функціонально-вартісний аналіз;
- 3) Метод аналізу ієрархій;
- 4) ABC-аналіз.

17. Метод є замкнутою логічною конструкцією, що забезпечує за допомогою простих правил аналіз складних проблем у всій їхній розмаїтості і приводить до найкращого результату – це:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) Функціонально-вартісний аналіз;
- 3) Метод аналізу ієрархій;
- 4) ABC-аналіз.

18. Метод використовується на підприємстві для визначення ключових моментів і пріоритетів в галузі управлінських завдань, процесів, матеріалів, постачальників, груп продуктів, ринків збуту, категорій клієнтів – це:

- 1) SWOT-аналіз;
- 2) Функціонально-вартісний аналіз;
- 3) Метод аналізу ієрархій;
- 4) ABC-аналіз.

19. Результати аналізу мають бути коротко викладені, без надмірної деталізації – це вимога до результатів економічного аналізу:

- 1) Стислість;
- 2) Своєчасність подання;
- 3) Завершеність;
- 4) Реальність.

20. Оформлення аналітичних результатів у стислі строки згідно плану проведення аналітичного дослідження:

- 1) Стислість;
- 2) Своєчасність подання;
- 3) Завершеність;
- 4) Реальність.

Список рекомендованої літератури

1.Бабець Є.К., Горлов М.І., Жуков С.О., Стасюк В.П. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2016. 384 с.

2.Зобнин А. В. Информационно-аналитическая работа в государственном и муниципальном управлении: учеб. пособие. М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2011. 120 с.

3.Купалова Г. І. Теорія економічного аналізу: навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 639 с.

4.Кушнарченко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 334 с.

5.Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

6.Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесів. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* № 7. 2017 (23). С. 7-19.

7.Микитюк В. М., Паламарчук Т. М., Русак О. П. та інші Основи економічного аналізу: навч.-метод. посібник. Житомир: Рута, 2018. 440 с.

8.Рейтерович І. В., Ситник С. В., Гаврилюк В. М. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень: навч.-метод. матеріали. К.: НАДУ, 2013. 56 с.

9.Томчук О.Ф., Томчук В.В. Управлінські рішення та їх аналітичне забезпечення. *Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, між предметні зв'язки:* збірник матеріалів ІХ

міжнар. наук.-практ. конф.: зб. матеріалів ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. С. 445–448.

10. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та його удосконалення. *East European Scientific Journal*. 2020. № 3 (55). р. 54-66.

ТЕМА 7

ОРГАНІЗАЦІЯ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРНОГО СЕРЕДОВИЩА

7.1. Особливості застосування інформаційних технологій під час проведення аналітичних досліджень

7.2. АРМ аналітика та його функції.

7.3. Зв'язок аналітичних систем із системами бухгалтерського обліку та фінансового аналізу

У розділі розглянуто особливості застосування інформаційних технологій під час проведення аналітичних досліджень. Досліджено сутність інформаційної системи, особливості організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі. Охарактеризовано поняття: Інтернет, Інтранет, Екстранет. Розглянуто АРМ аналітика та його функції. Досліджено основні вимоги до функціонування АРМ аналітика, цілі та завдання комплексу АРМ аналітика, послідовність розв'язання аналітичних завдань у системі АРМ. Охарактеризовано програмне забезпечення економічного аналізу, його специфіку та класифікацію. Розглянуто зв'язок аналітичних систем із системами бухгалтерського обліку та фінансового аналізу. Охарактеризовано функціональні можливості найбільш розповсюджених програм економічного аналізу.

7.1. Особливості застосування інформаційних технологій під час проведення аналітичних досліджень

Ефективним напрямком удосконалення управління діяльністю підприємства є впровадження сучасних інформаційних систем і технологій, що дає можливість підвищити швидкість, якість і надійність процесів збору, зберігання і обробки інформації; значно скоротити управлінський персонал підприємства, який займається підготовкою інформації для формування і прийняття управлінських рішень; забезпечити у потрібні терміни керівництву і управлінський персонал підприємства якісною інформацією; своєчасно і якісно вести аналіз і прогнозування господарської діяльності підприємства; швидко і якісно приймати рішення по усіх рівнях управління підприємством.¹⁹⁷

Аналітичне оброблення економічної інформації - досить

¹⁹⁷Юрчук Н. П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2015. №19. С. 53-58.

трудомісткий процес, що насамперед зумовлено його великими обсягами, крім того, отримані дані повинні бути оперативними. Саме ці фактори й зумовили необхідність використання інформаційних систем під час проведення економічного аналізу.

Під інформаційними технологіями при проведенні аналітичних досліджень розуміють сукупність методів і способів пошуку, збирання, накопичення, зберігання й оброблення інформації на основі застосування ' комп'ютерної техніки.

Інформаційні технології є техніко-технологічним засобом освоєння стратегічних інформаційних ресурсів підприємства, що зумовляють його успішний розвиток. Матеріалізуючи інформацію, комп'ютерні системи дають, змогу перетворити дані на нові знання, на джерело нових підходів і рішень, підвищують ефективність діяльності підприємства.

Загалом, інформаційна система (ІС) – взаємозв'язана сукупність концепцій, методів, технологій, технічних і програмних засобів, використовуваних для автоматизації процесів збору, реєстрації, обробки, зберігання та видачі інформації споживачу в інтересах досягнення поставленої мети. Технологічною основою інформаційних систем є системи обробки інформації в деякій предметній області. ІС орієнтовані на предметну область діяльності підприємства, організації, установи.¹⁹⁸

У сучасних умовах характерним є застосування високоефективних внутрішньо-фірмових інформаційних систем, що ґрунтуються на використанні найновіших інформаційних технологій, зокрема єдиної локальної комп'ютерної мережі. Управлінська внутрішня інформаційна система є сукупністю інформаційних процесів для задоволення потреб в інформації на різних рівнях прийняття рішень. Інформаційна система включає компоненти обробки інформації, внутрішні та зовнішні канали передачі.¹⁹⁹

Широке використання комп'ютерних технологій сприяє не лише збільшенню й підвищенню методичного рівня економічного аналізу, а й створенню його оптимальної організаційної моделі.

Проведення економічного аналізу в умовах використання інформаційних технологій є наслідком загального швидкого

¹⁹⁸Юрчук Н. П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2015. №19. С. 53-58.

¹⁹⁹Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією. навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015.– 320 с.

розвитку, пов'язаного не тільки з удосконаленням самої комп'ютерної техніки та засобів комунікацій, й з розробкою методологічних і методичних підходів для здійснення аналізу, в яких враховано нові можливості.²⁰⁰

Комплексна комп'ютеризація аналізу є основою збереження його цілісності (системності). У теорії аналізу господарської діяльності вже створені основи системного комплексного аналізу, що забезпечують функціональну, технічну, методичну та інформаційну сумісність складових частин аналізу як єдиного цілого. Завдяки цьому досягаються об'єктивність даних аналізу та їх достовірність.

Складність вирішення проблем теоретичного обґрунтування організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі та розробки програмного забезпечення автоматизованої системи економічного аналізу визначена не лише різноманітністю напрямів господарської діяльності підприємств різних галузей економіки, їх форм власності, й різноманітністю видів і завдань аналітичної роботи, необхідної для ефективного управління підприємством у складних і динамічних умовах ринкової економіки.

Основне завдання організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі полягає в забезпеченні прийняття своєчасних науково обґрунтованих управлінських рішень, що стосується різних аспектів діяльності господарюючого суб'єкта з урахуванням великої кількості внутрішніх і зовнішніх факторів впливу.²⁰¹

Характерним при організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі є²⁰²:

- підвищення системності економічного аналізу, що зумовлено необхідністю чітко визначити й формалізувати аналітичні завдання під час їх вирішення в автоматичному режимі. Формалізація аналітичних завдань усуває їх дублювання, сприяє чіткішому визначенню обсягу та якісного складу інформаційної бази економічного аналізу, стає безпосереднім об'єктом економіко-математичного моделювання, що суттєво збільшує глибину аналітичного дослідження

²⁰⁰Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²⁰¹ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²⁰²Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

господарської діяльності;

- забезпечення аналізу впливу на досліджуваний об'єкт широкого кола внутрішніх і зовнішніх факторів, що сприяє підвищенню ступеня наукової обґрунтованості управлінських рішень, які приймаються на підставі результатів економічного аналізу;

- підвищення достовірності та надійності отриманих результатів економічного аналізу, що забезпечується оперативним коригуванням даних бухгалтерського обліку;

- розширення можливостей реалізації аналітичних досліджень - використання комп'ютерів дає можливість у режимі реального часу проводити оперативний та ситуаційний аналіз, збільшувати можливість проведення багатоваріантного прогнозного аналізу, що передбачає оброблення та розрахунок ряду підходів та прийняття оптимальних управлінських рішень шляхом вибору найбільш придатного;

- створення можливостей для проведення комплексних аналітичних досліджень пов'язане з оперативним обробленням великих масивів вхідної аналітичної інформації.

Важливим для роботи аналітиків є принципи побудови комп'ютерної інформаційної системи підприємства (КІСП).

Комп'ютерна інформаційна система підприємства - це сукупність економіко-математичних методів і моделей, технічних, програмних, технологічних засобів і рішень, а також спеціалістів, призначена для оброблення інформації та прийняття управлінських рішень.²⁰³

До комплексної комп'ютеризації економічного аналізу в умовах КІСП дозволяють перейти електронні мережі. На сьогодні широкого розповсюдження набула мережа Internet. Internet є глобальною системою з'єднаних комп'ютерних мереж, складовою якої є електронна пошта. Internet складається із сотень вільно з'єднаних мереж, і немає жодної окремої людини або організації, що відповідає за її роботу.

Internet має свою особливу побудову (рис. 23.1).

Інтранет — внутрішньо-корпоративна мережа, що використовує стандарти, технології і програмне забезпечення Інтернету. Інтранет може бути ізольований від зовнішніх користувачів або функціонувати як автономна мережа, що не має доступу ззовні. Комп'ютерна мережа, що використовує технології інтернет, але в той же час є приватною

²⁰³ Райко Д.В., Стригуль Л.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

корпоративною мережею. Мережа підтримує сервіси Інтернет, наприклад, такі, як електронна пошта, веб-сайти, РТР-сервери і т.д., але в межах корпорації.²⁰⁴

Інтранет-мережа, підключається до зовнішніх мереж, у тому числі і до Інтернет, як правило, через засоби захисту від несанкціонованого доступу. Екстранет - це корпоративна сітка, застосовувана для роботи з корпоративними порталами співробітників компанії і користувачів інших компаній які мають доступ. Його ще називають розширеним Інтранетом.²⁰⁵

Екстранет не одержав такого широкого поширення як Інтранет. У принципі, роботу зі сторонніми користувачами можна організувати й в Інтранет, забезпечивши їх необхідним апаратним і програмним забезпеченням. А в мережах з використанням захищених протоколів Інтернет, просто видачею ключа шифрування.²⁰⁶

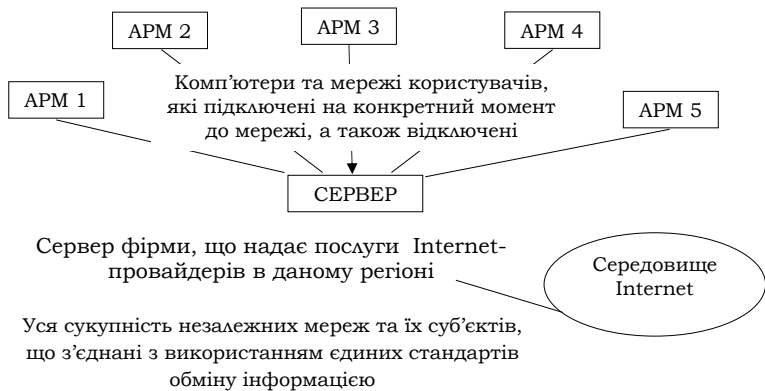

Рис. 7.1. Структура мережі Інтернет²⁰⁷

Для оброблення даних у мережі використовують дві технології: клієнт-Серверна та файл-серверна. Вони передбачають розміщення на сервері розподіленої

²⁰⁴Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією. навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015.–320 с.

²⁰⁵Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією. навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015.–320 с.

²⁰⁶Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією. навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015.–320 с.

²⁰⁷Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

інформаційної бази, доступ до даних якої здійснюється з клієнтських машин. ; За умови використання файл-серверної технології на сервері розміщують програмне забезпечення для підтримки роботи мережі та файли бази даних. На комп'ютерах користувачів (робочих станціях) зберігається тільки прикладне програмне забезпечення.²⁰⁸

Технологія клієнт-сервер передбачає розміщення прикладного програмного забезпечення на робочій станції та окремих його компонентів на сервері. Архітектура клієнт-сервер найбільш розповсюджена, і більшість сучасних систем управління базами даних орієнтовано саме на цю технологію розподіленого оброблення даних.

7.2. АРМ аналітика та його функції.

Функціональне призначення комплексу АРМ аналітиків – це виконання в автоматизованому режимі повного набору взаємопов'язаних аналітичних розрахунків (з оцінки, діагностики, пошуку) за підсумками діяльності підприємства за певний період (рік, квартал, місяць). Результатом його роботи є отримання даних, які характеризують діяльність підприємства з виконання прогностичних показників і підвищення ефективності виробництва, динаміку показників за ряд періодів, ступінь впливу на узагальнюючі показники діяльності різних факторів.²⁰⁹

Автоматизоване робоче місце (АРМ) — індивідуальний комплекс технічних і програмних засобів, що призначений для автоматизації професійної праці фахівця і забезпечує підготовку, редагування, пошук і видачу на екран і друк необхідних йому документів і даних.²¹⁰

Впровадження АРМ дає змогу формувати єдину систему організації та оброблення інформації з моменту її введення до формування аналітичних показників, а також дозволяє поєднувати процес оброблення інформації з процесом прийняття рішень.

Ефективність роботи АРМ аналітика багато в чому залежить від удосконалення методики аналізу, від того, наскільки вона

²⁰⁸ Райко Д.В., Стригуль Л.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²⁰⁹ Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²¹⁰ Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією: навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015. 320 с.

відповідає сучасними вимогам управління виробництвом, а також технічним можливостям персонального комп'ютера. Розподіляючи завдання аналізу в системі АРМ, необхідно забезпечити таку інтеграцію системи, за якої АРМ може існувати як автономна система і водночас бути частиною КІСП. ²¹¹

Основними вимогами до функціонування АРМ аналітика є:

- своєчасне задоволення обчислювальних та інформаційних потреб управління при проведенні аналізу господарської діяльності;

- можливість надання результатної інформації в табличній і графічній формах;

- можливість коригування методики розрахунків і форм відображення кінцевого результату.

При проектуванні та створенні АРМ аналітика першочерговими факторами, які слід враховувати, є: тенденції розвитку господарської діяльності й управління нею, а також зміст і структура аналітичних завдань.

Комплекс програмних засобів для АРМ аналітика розробляють як програмний додаток до типової методики аналізу господарської діяльності.

Схема аналітичної діяльності в умовах функціонування АРМ аналітика передбачає виконання комплексу взаємопов'язаних завдань. Для їх виконання необхідно забезпечити: ²¹²

- постановку та описання завдань комплексного економічного аналізу;

- розробку алгоритмів і моделей вирішення завдань;

- створення банку даних для АРМ аналітика;

- впровадження АРМ аналітика в практику управління виробництвом.

Така схема оброблення аналітичної інформації, сприяє підвищенню оперативності та дієвості аналізу для цілей управління.

Ефективність роботи АРМ аналітика багато в чому залежить від удосконалення методики аналізу, від того, наскільки вона відповідає сучасним вимогам управління виробництвом, а також технічним можливостям персонального комп'ютера. ²¹³

Експлуатація комплексу АРМ передбачає досягнення таких

²¹¹ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²¹²Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²¹³Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

цілей:

- зниження трудомісткості та вартості аналітичного процесу;
- скорочення строків оброблення аналітичних даних, підвищення їх якості та достовірності;
- створення умов для переходу до безпаперової технології оброблення аналітичних даних;
- забезпечення дотримання термінів надання результатів аналізу;
- підвищення гнучкості й забезпечення управління аналітичним процесом;
- удосконалення організації праці аналітичних працівників.²¹⁴

Комп'ютерний аналіз безпосередньо пов'язаний з бухгалтерським обліком, а також використовує його дані. АРМ аналітика перетворює підсистему аналітичного забезпечення управління господарською діяльністю на постійно діючий фактор підвищення ефективності виробництва за рахунок активізації всієї інформаційної системи підприємства.

Завдання аналізу можна згрупувати в 6 основних розділів:²¹⁵

- аналіз фінансового стану підприємства;
- аналіз фінансових результатів діяльності;
- аналіз виробництва та реалізації продукції;
- аналіз ресурсозабезпечення підприємства та оцінювання ефективності використання його ресурсів;
- аналіз витрат на виробництво продукції;
- аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства.

Розподіляючи завдання аналізу в системі АРМ, необхідно забезпечити таку інтеграцію системи, за якої АРМ може існувати як автономна система та водночас бути частиною КІСП. Належну реалізацію функціональних завдань забезпечує розробка технологічної карти розв'язання аналітичних завдань, які можуть бути представлені у наступній послідовності (рис. 7.2).

Найскладнішою проблемою автоматизації аналізу є проектування дієвого інформаційного забезпечення, тобто сукупності єдиної системи класифікації і кодування інформації,

²¹⁴Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²¹⁵ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

уніфікованих форм документації і використовуваних масивів інформації, досягнення сумісності інформаційного забезпечення окремих АРМ. Для цього проектується підсистема комплексного економічного аналізу з розміщенням завдань аналізу в системі АРМ керівників і спеціалістів. Ця підсистема диференційована за окремими підсистемами другого порядку (аналіз виробництва та реалізації продукції, аналіз собівартості тощо).²¹⁶

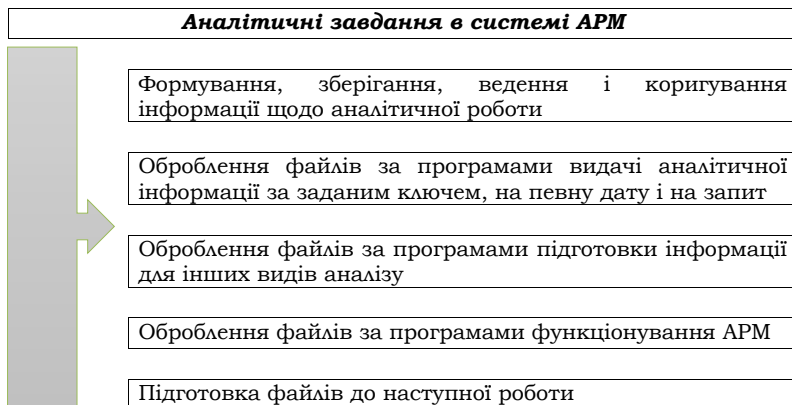

Рис. 7.2. Послідовність розв'язання аналітичних завдань у системі АРМ²¹⁷

Побудова ефективної архітектури бізнесу потребує запровадження нових інноваційних рішень у менеджменті, одним з яких є концепція управління на основі ІТ – технологій з побудовою внутрішньої узгодженості інформаційних потоків та стандартів обробки і передачі інформації.²¹⁸

Необхідно зазначити, що ІТ-сектор в Україні, що зараз перебуває на підйомі, знаходить привабливі галузі, і таке поєднання між двома індустріями (ІТ-сектор та інновації) дає потужні можливості для інновацій.²¹⁹

²¹⁶ Райко Д.В., Стригуль А.С. *Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій* Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²¹⁷ Іванюта П.В. *Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007* 180 с.

²¹⁸ Потапова Н.А. *Інформаційно-аналітична система логістичного адміністрування підприємств АПК. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права.* 2013. Випуск 2/2013. С. 158-164.

²¹⁹ Tetiana Mulyk, Yaroslavna Mulyk. *Innovations in the Agricultural Business:*

Особливого значення в умовах використання інформаційних систем набуває прогностичний аналіз, що частково трансформується в комп'ютерне моделювання. Таке перетворення надає можливість:

- формувати інформацію для більш глибокого аналізу;
- зрозуміти процеси, які відбуваються в структурних підрозділах і відмовитися від інтуїтивних способів аналізу, результати використання яких важко передбачити; виявити занадто дорогі функції, які не виправдовують витрачених коштів;

- проводити оперативний аналіз діяльності структурних підрозділів та підприємства в цілому; вивчити найприбутковіші види діяльності, які забезпечують стратегічні переваги підприємства.

Програмне забезпечення економічного аналізу. Науковий і практичний інтерес являє розробка концепції побудови економічного аналізу з використанням комп'ютерних технологій. Головною рисою у створенні такої концепції є розробка нових методик проведення економічного аналізу діяльності підприємств. Саме вони можуть і повинні бути покладені в основу побудови нових програмних продуктів з економічного аналізу, використання яких у практиці аналітичної роботи має підвищити ефективність усієї системи управління діяльністю господарюючих суб'єктів в умовах динамічної зміни ринкових відносин.²²⁰

Під програмним забезпеченням аналітичного процесу найчастіше розуміють сукупність математичного апарату алгоритмізації, вибору мови програмування, розробки програми, створення пакетів прикладних програм. Програмне забезпечення є сукупністю комплексів програм, розроблених згідно з принципами системності та адаптивності, максимально орієнтованих на стандартні пакети прикладних програм, які забезпечують досить ефективну реалізацію всіх елементів процесу розв'язку аналітичних завдань.²²¹

Програмне забезпечення економічного аналізу має свою специфіку, оскільки:

Problems and Prospects in Ukraine. International Journal of Innovative Technologies in Economy. 2020. 1(28).
https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959

²²⁰ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²²¹ Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

- аналітичні завдання передбачають комплексний характер дослідження процесу, тобто високу концентрацію аналітичних процедур;

- аналіз повинен забезпечувати максимальну оперативність представлення результатів;

- існує багатоваріантність форм і змісту результатних даних, яка обумовлена інформаційними погребями користувачів різних рівнів управління;

- висока значимість результатної інформації для прийняття управлінських рішень передбачає автоматизовану перевірку її достовірності;

- необхідність урахування різноманітних джерел інформації.²²²

Тому програми повинні бути гнучкими щодо внесення доповнень і мати високий рівень сегментації (модульності).

Перші аналітичні програми з'явилися разом з першими персональними комп'ютерами. Розвиток теоретичних основ економічного аналізу став поштовхом до подальшого удосконалення відповідних програмних продуктів, розширення їх функціональних можливостей і якісного покращання постановки завдань, які використовуються при їх розробці.

На початку 1980-х років випуск програми SuperCalc сформував основні принципи побудови та функціонування електронних таблиць, за допомогою яких виконують не тільки автоматичні розрахунки, а й моделюють реальні ситуації, оцінюють отримані результати.

При проведенні комплексних економічних досліджень інформаційна база аналізу повинна формуватися в розрахунку на її використання в межах не одного аналітичного завдання, а їх комплексу. Формування баз даних для аналітичних розрахунків - це складний процес, який передбачає раціональне групування й оброблення первинної інформації та забезпечення її структурної побудови за рахунок процесів алгоритмізації.

Таким чином, необхідна побудова автоматизованого банку даних, де зосереджується значний за обсягом масив облікової, нормативно-довідкової, планової та іншої інформації. У подальшому шляхом інтегрування аналітичного оброблення інформації одні й ті ж вихідні дані можуть бути задіяні у вирішенні ряду аналітичних завдань.

Саме така організація формування вхідної інформаційної бази комплексного аналізу забезпечує виконання принципу

²²²Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

однократного введення інформації з наступним багаторазовим і багатоаспектним її використанням. Бази даних дають змогу комплексно проаналізувати всі види діяльності господарюючого суб'єкта.²²³

Дослідження вітчизняного ринку комп'ютерних програм показує, що більшість розробників орієнтуються на створення універсальних комплексних корпоративних систем, де значна увага приділяється аналітичним процедурам. Автоматизована система економічного аналізу (АСЕА) - один з компонентів системи управління підприємством на сучасному етапі. Користувачі комп'ютерних програм, віддаючи перевагу універсальним (за умови можливості їх достатньо легкого налагодження і адаптації до особливостей бухгалтерського обліку в різних галузях, на конкретних підприємствах), підтвердили необхідність подальших розробок у сфері не вузькоспеціалізованих, а універсальних програм.

7.3. Зв'язок аналітичних систем із системами бухгалтерського обліку та фінансового аналізу

Зв'язок між обліковими та аналітичними програмами є безсумнівним. Саме тому розгляд питань побудови програмних продуктів з економічного аналізу у відриві від існуючих програм з бухгалтерського обліку є не лише недоцільним, але й неможливим. У цілому розширення аналітичних функцій бухгалтерських програм є закономірним і обґрунтованим. Для побудови аналітичних таблиць, виконання розрахунків обов'язково потрібно знати основи бухгалтерського обліку, оскільки саме в системі обліку формується 60 % інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень. Дані бухгалтерського обліку є основою інформаційної бази економічного аналізу, тому будь-яка аналітична програма насамперед використовує дані бухгалтерського обліку.²²⁴

Зв'язок аналітичних систем із системами бухгалтерського обліку показано на рис. 23.3.

Для впровадження інноваційних технологій на підприємствах необхідний регулярний і безперервний процес, що включає наступні етапи:

- пошук нових ідей, технологій, рішень;

²²³Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²²⁴ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

- апробація технологій в діяльності підприємства на невеликій ділянці;
- застосування технологій в масштабах всього підприємства;
- оцінка окупності від застосування інноваційної технології (на основі методу дисконтування).²²⁵

Застосування інформаційних технологій підвищує продуктивність праці, відповідно до цього процесу вирішується багато завдань. Адже інформаційні технології дозволяють зберігати величезну кількість даних, аналізувати їх та на основі отриманих результатів, пропонувати вирішення завдань, які б мінімізували витрати та максимізували прибутки підприємств. Використання інформаційних технологій дозволить суттєво покращити систему інформаційного забезпечення, що супроводжуватиметься підвищенням конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.²²⁶

Насичення ринку програмних продуктів програмами бухгалтерською обліку, аналізу та аудиту, значно загострює конкуренцію. Боротьба за споживача потребує постійного удосконалення запропонованих на ринку програмних продуктів.

Всі програмні продукти пов'язані із провідними фірмами-розробниками. Фірми-розробники та їх представництва надають такі послуги: продаж і розробка готових програмних продуктів для створення; комп'ютерної системи бухгалтерського обліку; консалтингові послуги з проектування, впровадження та супроводження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку; видання і продаж літератури з питань експлуатації програмних продуктів та створення комп'ютерної системи бухгалтерського обліку; підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів для роботи з комп'ютерною системою бухгалтерського обліку.²²⁷

Деякі фірми-розробники програмного забезпечення комплексної автоматизації бухгалтерського обліку створюють окремі аналітичні програми, сумісні з їх власними бухгалтерськими програмами, які дозволяють проводити аналіз на підставі даних бухгалтерського обліку і бухгалтерської звітності, сформованої за допомогою програмного забезпечення

²²⁵Юрчук Н. П. Інформаційні системи і технології як інновація у системі управління бізнес-процесами. *Ефективна економіка*. 2018. №5. URL Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua>

²²⁶Зелінська О.В., Сухоцька С. В. Використання сучасних інформаційних технологій в агропромисловому комплексі. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 142-148.

²²⁷Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією: навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015. 320 с.

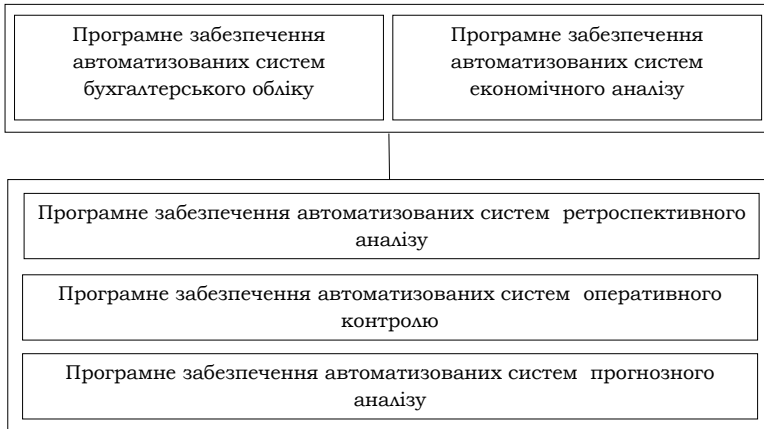

Рис. 7.3. Зв'язок програмного забезпечення бухгалтерського обліку та економічного аналізу²²⁹

Однак більшість аналітичних програм обмежується використанням тільки даних фінансової звітності підприємства. Така обмеженість інформаційної бази, природно, впливає на глибину аналітичних досліджень та аналітичні можливості самих програмних продуктів, значно знижує обґрунтованість висновків за результатами такого дослідження.

Існують спроби реалізації облікових та аналітичних функцій у рамках єдиного програмного продукту, що цілком закономірно в умовах розвитку інформаційних потреб керівництва підприємства. Поєднання в одному програмному продукті облікових та аналітичних модулів можна розглядати як один з кроків удосконалення організації бухгалтерського обліку. Разом з тим предметна сфера дослідження економічного аналізу за допомогою комп'ютерних технологій ширша, ніж вона представлена в сучасному програмному забезпеченні автоматизованих систем бухгалтерського обліку, що містить лише обмежену кількість фінансових коефіцієнтів, розрахованих на підставі фінансової звітності підприємства.

Різноманітність аналітичних завдань, відмінність у методичних підходах до їх практичної реалізації, порядку адаптації програмних продуктів до особливостей роботи

²²⁸Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²²⁹Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

користувачів, а також відмінність у порядку формування інформаційної бази аналізу, зумовлені особливостями тих чи інших програм з бухгалтерського обліку, роблять необхідною класифікацію програм економічного аналізу.

Класифікація програмного забезпечення економічного аналізу представлена на рис. 7.4.

7.4. Класифікація програмного забезпечення економічного аналізу²³⁰

Як уже зазначалося, розробники програмного забезпечення економічного аналізу розглядають програмні продукти як системи універсального характеру або загального призначення. Такий підхід зумовлюється єдністю використовуваних при проектуванні програмного забезпечення методик аналізу. Це стосується насамперед аналітичних програм, що пропонують розрахунок основних фінансових коефіцієнтів за даними фінансової звітності підприємства.

Орієнтація розробників на створення універсальних аналітичних програм, безумовно, покликана розширити коло потенційних покупців, які представляють певні галузі економіки

²³⁰Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

та тих, що мають широкий ступінь диверсифікації своєї господарської діяльності. Як приклад таких програмних продуктів можна назвати програми ІНЗК-АФСП (аналіз фінансового стану підприємства АФСП), Audit Expert.²³¹

Разом з тим особливості господарської діяльності і, відповідно, специфічні завдання економічного аналізу в різних галузях економіки змушує фірми-розробники пропонувати на ринку спеціальні аналітичні програми. На сьогодні існує досить велике коло аналітичних програм або аналітичних блоків у рамках облікових програм для комерційних банків і страхових організацій (програмний комплекс „ОФО-Банк” дає змогу формувати звітність банку та розраховувати основні показники діяльності банку; програми „Аналіз фінансового стану страхових організацій Professional”, „Парус-Страхование” призначені для обліку і аналізу господарської діяльності страхових організацій; „Sales Expert” - програма управління персональним продажем; програма „АВЕРС” призначена для розрахунку і формування будівельних кошторисів та ресурсних відомостей; програми „ІНЗК-Аналитик”, „ІНЗК-Інвестор” і „Project Expert” дають можливість розроблювати бізнес-плани та інвестиційні проекти, а також оцінювати їх економічну ефективність).²³²

Необхідність комплексного проведення аналітичних досліджень різних напрямів стає основною причиною об'єднання функціональних можливостей аналітичних програм, що дозволяє завдяки чому можна здійснювати оцінку та аналіз поточного й прогностичного фінансового стану господарюючого суб'єкта, вибір найкращої стратегії його розвитку, розробку інвестиційних проектів і бізнес-планів, ефективне управління збутовою і маркетинговою діяльністю тощо.

Серед програм аналізу фінансового стану підприємства найбільшого розвитку і розповсюдження набули програми ретроспективного (підсумкового) аналізу фінансового стану господарюючого суб'єкта, який проводився на основі даних фінансової звітності організації за декілька звітних періодів, що є основним джерелом інформації при розрахунку фінансових коефіцієнтів. До таких програмних продуктів відносяться аналітичні програми „ІНЗК-АФСП”, „ІНЗК-Аналитик”, „Audit

²³¹ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²³² Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

Експерт", „Експресс-анализ фінансового состояния предприятия".²³³

Здійснюється аналіз фінансового стану діяльності господарського суб'єкта, який проводиться на основі названих програмних продуктів і включає в себе дослідження широкого кола питань. В ході аналізу застосовуються як абсолютні, так і відносні показники.

Здійснено характеристику основних програмних продуктів, що використовуються для економічного аналізу і є найбільш поширеними (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Характеристика функціональних можливостей найбільш розповсюджених програм економічного аналізу²³⁴

№ з/п	Програмний продукт	Функціональні можливості
1	2	3
1	ИНЗК Аналитик	У програмі реалізовано комплексну оцінку фінансового стану підприємства, що кількісно характеризує рівень його фінансового стану, рейтинг щодо інших підприємств і рівень інвестиційної привабливості
2	ИНЗК Инвестор	Дає можливість оцінювати фінансовий стан об'єктів інвестування і розподіляти об'єкти, що аналізуються, за кількома групами інвестиційної привабливості
3	Audit Expert	Передбачені можливості проведення ретроспективного і перспективного аналізу. При здійсненні розрахунків можна отримати відповідні експертні висновки з використанням методик аналізу фінансового стану підприємств, що застосовуються в Україні, і за кордоном. На підставі даних бухгалтерських звітів є можливість отримання ряду аналітичних даних, за якими можна проаналізувати не тільки поточний фінансовий стан підприємства, а й оцінити динаміку, його зміни, а також побудувати прогноз на найближчий час. Це єдина система, яка дає можливість частково або повністю переоцінити різні статті активів і пасивів балансу для проведення фінансового аналізу за реальними даними. В програмі є можливість провести поглиблене дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства на основі власних методик

²³³ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

²³⁴ Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

4	Sales Expert	Призначена для управління збутовою діяльністю господарюючого суб'єкта. Вона дозволяє проводити маркетинговим аналіз (оцінювати стан підприємства на ринку, проводити порівняльний аналіз його збутової діяльності з конкурентами, формувати оптимальну структуру збуту продукції)
5	Forecast Expert	Програма є інструментом прогнозування економічних показників і аналізу тенденцій ринку. На її підставі можна скласти прогноз щодо майбутнього обсягу продаж і доходів підприємств, рівня попиту на послуги або виробу, курсів валют, акцій або ф'ючерсів, залишків грошових коштів на рахунках
6	ИНЗК-АФСР	На підставі вихідних даних можна розраховувати такі параметри як ліквідність, фінансова стійкість, оборотність тощо. Програма містить довідник допустимих значень (верхню та нижню межі) коефіцієнтів для різних галузей економіки. Перевагою програми є те, що таблиці з розрахованими показниками можна зберігати в DBF-форматі та переносити в операційну систему MS EXCEL
7	ФинЭксперт	Ця система спроектована як додаток до EXCEL і використовує в повному обсязі всі його можливості. Особливістю програми є можливість моделювання й прогнозування фінансового стану підприємства. Для цього на основі даних за ряд звітних періодів розраховуються в динаміці основні коефіцієнти. Зміни показників проводяться із застосуванням математико-статистичних методів аналізу часових рядів. При зберіганні темпів зміни цих показників програма буде прогнозувати показники та форми звітності, які є ефективними при їх використанні у плануванні на невеликих часових інтервалах
8	БЕСТ-Ф	Працює в операційному середовищі Windows. Це табличний редактор на зразок EXCEL, що полегшує процес освоєння програми. Аналіз розподілено на внутрішній та зовнішній. Внутрішній аналіз проводиться на підставі даних, які надходять з бухгалтерського комплексу „БЗСТ-4”, що полегшує роботу користувачів цієї програми. Інтеграція з „БЗСТ-4” дозволила генерувати звіти, які використовувались для факторного аналізу прибутку; аналізу продажу в розрізі груп товарів, покупців; оборотності товарів у консигнантів тощо
9	MARKETING Analytic 4	Програма складається з ряду модулів, кожен з яких виконує певні функції. Модуль с-Commerce призначений для збирання інформації, необхідної для маркетингового аналізу комерційної діяльності підприємства. Модуль Analyzer містить засоби для

	оперативного аналізу маркетингових даних. Засоби побудови візуальних запитань та попереднього статистичного аналізу полегшують процес виділення даних, що цікавлять аналітика
--	---

Досвід використання програмних продуктів економічного аналізу дає змогу узагальнити основні вимоги до його проведення в умовах комп'ютерного оброблення даних:²³⁵

- своєчасне і повне задоволення обчислювальних та інформаційних потреб при проведенні аналізу;
- мінімальний час відповіді на аналітичні запити;
- можливість подання вихідної інформації в табличній і графічній формах;
- можливість внесення коригувань у методику розрахунків і в форми відображення кінцевого результату;
- повторення процесу вирішення завдання з будь-якої довільно заданої точки (стадії) розрахунку;
- можливість роботи в мережі;
- простота діалогу в системі людина-машина.

Незважаючи на широкі функціональні можливості сучасних аналітичних комп'ютерних програм, більшість з них не повністю відповідають критеріям і характеристикам комплексного економічного аналізу, оскільки в якості основного (а іноді і єдиного) джерела формування інформаційної бази використовують фінансову звітність підприємства. Обмеження інформаційної бази комплексного аналізу рамками фінансової звітності підприємства опускається тільки при проведенні зовнішнього аналізу.

Основні можливості найбільш поширених аналітичних програм, пов'язані з проведенням ретроспективного фінансового аналізу. До числа найменш розроблених аспектів побудови таких програм слід віднести питання методики аналітичного коригування вартісних показників інформаційної бази аналізу, розширення самої інформаційної бази за рахунок внесення до неї даних рахунків бухгалтерського обліку, в тому числі й аналітичних рахунків, а також позаоблікової інформації.²³⁶

Виконання основних функцій аналізу можуть ефективно

²³⁵Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²³⁶ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

забезпечити ERP-системи. ERP (Enterprise Resource Planning - планування ресурсів підприємства) - це сучасна концепція управління підприємством, що є логічним продовженням MRPII.

Концепція MRPII (Manufacturing Resource Planning - планування виробничих ресурсів) - методологія детального планування виробництва підприємства, яка включає облік і планування завантаження виробничих потужностей; планування потреб в усіх ресурсах виробництва, планування виробничих затрат; моделювання ходу виробництва, його облік; планування випуску продукції, оперативне коригування плану та виробничих завдань.

Концепція ERP має більші функціональні можливості, ніж MRPII, та дозволяє вирішувати завдання, як проводити аналітичну розробку планових (нормативних) даних з бізнес-процесів, здійснювати фіксацію результатів бізнес-процесів і надання користувачам проаналізованої інформації.

Застосовуючи механізм побудови фінансової звітності, в системі можна задати методики розрахунку необхідних коефіцієнтів і оперативно їх контролювати.

Функціональні можливості ERP-системи можна посилювати іншими спеціалізованими програмними продуктами. Це пов'язано з тим, що спеціалізовані програми можуть виконувати функції, які відсутні в ERP-системі; насамперед, функції, пов'язані з багатовимірним аналізом і багатопараметричним моделюванням. При цьому необхідним є створення інтерфейсів, які дозволили б спеціалізованим продуктам і ERP-системи обмінюватись інформацією один з одним.

Виконуючи функції з аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства, ERP-система використовується як джерело історичних даних. Ці дані можуть бути оброблені спеціалізованими статистичними та OLAP (On Line Analytical Process) пакетами. Включення таких пакетів до складу ERP-системи середнього рівня, як правило, не практикується, і більш доцільним є використовувати сторонні продукти, узгодивши їх з ERP-системою. Слід зазначити, що база даних ERP-системи, будучи джерелом інформації для таких пакетів, повинна містити всі необхідні як ознаки, за якими потім будуть проводитися вибірки даних. Це повинно забезпечуватись на етапі введення інформації до ERP-системи.²³⁷

Щодо оцінювання інвестиційних проектів, паралельно з ERP-системою, то використання спеціалізованих програмних

²³⁷Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

продуктів виправдовується тим, що алгоритми розрахунків досить складні й специфічні, а розрахунок інвестиційних проєктів слабко пов'язаний з інформаційним потоком основних бізнес-процесів підприємства, для обробки якого насамперед призначена ERP-система.

У системі „Галактики” (клас ERP-системи) є розвинуті інструменти аналізу витрат для планування і прийняття рішень. Засоби одного з модулів системи „Контролінг” дають змогу проводити весь комплекс робіт зі складання планових кошторисних витрат підрозділів, кошторисів планової собівартості товарних запасів і реалізованої продукції, формувати звіт з планових витрат підприємств за будь-який період. Завдяки тому, що система функціонує на єдиній базі даних, для проведення планових і прогнозних розрахунків можна використовувати будь-яку облікову та техніко-економічну інформацію, необхідну для управління підприємством. Використання такої системи дозволяє розраховувати маржинальний дохід, рентабельність, точку безбитковості по підприємству в цілому та окремих видах продукції. Система дає змогу здійснити факторний аналіз відхилень фактичних показників від планових, а також визначити вплив на розходження планових оцінок і фактичних даних зміни обсягу випуску продукції, цін виробничих запасів, норм їх витрат тощо.²³⁸

Щодо фірм-розробників програмного забезпечення, то не дивлячись на те, що останнім часом великі підприємства активно впроваджують дорогі зарубіжні системи, такі як Oracle, SAP, Scala, можна констатувати досить стійку тенденцію заміщення зарубіжних програм відповідними російськими та вітчизняними розробками, які є кращими за зарубіжні аналоги.

Необхідно зазначити, що сьогодні на ринку відбувається зростання конкуренції, значне насичення ринку ідентичними товарами, зростання вимогливості споживачів, що диктують виробникам і продавцям свої умови, що загострює боротьбу за клієнтів. Клієнту сьогодні важливо не тільки наявність потрібних йому товарів, а й те, як до нього ставляться, наскільки швидко і ефективно готові вирішувати виниклі у нього проблеми. Відсутність стратегії бізнесу, орієнтованої на клієнта, становить проблему для більшості вітчизняних компаній, тому підвищення ефективності взаємодії з клієнтами для багатьох підприємств

²³⁸ Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

сьогодні є ключовим фактором розвитку.²³⁹

Виходом із ситуації може бути застосування CRM систем на підприємстві.

CRM – це певна ідеологія бізнесу у питанні побудови взаємовідносин із клієнтом. Але утилітарно – це певне програмне забезпечення, що автоматизує процес збору інформації про клієнта для подальшого аналізу.

CRM-система дозволяє накопичувати, узагальнювати і здійснювати аналіз даних за результатами реалізації маркетингових акцій, продажів за кожним клієнтом, операцій із сервісного обслуговування клієнтів. Інформація про взаємовідносини з клієнтами виникає і використовується у різних підрозділах компанії. Основним призначенням CRM-системи є координація дій різних підрозділів компанії на основі надання їм загальної інформаційно-технологічної платформи для взаємодії з клієнтами.

Аналітичні CRM. На відміну від операційних систем, аналітичні не тільки фіксують історію взаємодії з клієнтом, але і допомагають простежити закономірності у продажах: клієнти з яких джерел купують найчастіше, на якому етапі зривається більшість угод, як розподілені клієнти у воронці продажів – і всі ці дані оновлюються в он-лайн режимі, у розрізі кожного параметру. Мета аналітичних CRM – аналіз накопиченої інформації про клієнтів і продажі для формування більш ефективної стратегії.

Аналітичні CRM вміють:

- сегментувати клієнтську базу;
- визначати цінність клієнта;
- аналізувати їх рентабельність;
- моніторити поведінку клієнтів на кожному етапі операції;
- показувати розподіл угод у воронці продажів;
- аналізувати динаміку продажів;
- аналізувати ефективність маркетингових інструментів;
- прогнозувати обсяг продажів.²⁴⁰

Виконання основних функцій аналізу можуть ефективно забезпечити ERP-системи. Для організації комплексного і

²³⁹Юрчук Н.П. CRM-системи: особливості функціонування та аналіз українського ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С.141-147.

²⁴⁰Юрчук Н.П. CRM-системи: особливості функціонування та аналіз українського ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С.141-147.

цілеспрямованого пошуку резервів їх класифікують за різноманітними ознаками, зокрема за місцем утворення, основними моментами праці, ознаками часу, стадіями життєвого циклу, характером впливу на результати діяльності, способи виявлення.

Однією із систем, що дозволяє вирішити проблему автоматизації управлінської діяльності, і зокрема аналітичних досліджень, є програмні продукти лінійки «1С:Підприємство 8». Зокрема, для виробничих підприємств пропонується система «1С:Управління виробничим підприємством для України». «1С:Управління виробничим підприємством для України» – унікальне комплексне рішення для управління бізнесом, розроблене відповідно до концепції ERP.²⁴¹

Широко також використовуються на практиці електронні таблиці Microsoft Office Excel, що пов'язано з їх можливостями здійснювати обробку даних на основі математичних та статистичних формул, а також за допомогою надбудови "Пакет аналізу". Тож необхідно, для задоволення потреб аналітичного забезпечення управління підприємством, створити окремий модуль, що буде функціонувати в операційному середовищі Windows як додаток до Excel, і, використовуючи в повному обсязі всі його можливості, забезпечить комплексне та системне оцінювання результатів господарювання та ефективності бізнесу.²⁴²

Аналітичне оброблення економічної інформації - досить трудомісткий процес, що насамперед зумовлено її великим обсягом і необхідністю оперативного отримання даних. Саме ці фактори дали поштовх до використання інформаційних технологій при проведенні економічного аналізу.

Проведення економічного аналізу в умовах використання інформаційних технологій є наслідком загального швидкого розвитку науки, пов'язаного не тільки з удосконаленням самої комп'ютерної техніки й засобів комунікацій, а й з розробкою методологічних і методичних підходів до здійснення аналізу, які повинні враховувати нові можливості.

На сьогодні основна увага при удосконаленні процесу аналітичного оброблення даних приділяється створенню

²⁴¹Юрчук Н.П. Інформаційні системи і технології як фактори підвищення якості управлінських рішень. *Нові інформаційні технології управління бізнесом*: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 лют. 2018 р.) Київ, Спілка автомати заторів бізнесу, 2018. С.160-163.

²⁴² Мулик Т. О. Методичні підходи до аналітичного забезпечення управління доходами. *Агросвіт*. 2020. № 6. С. 77-86. DOI: 10.32702/2306-6792.2020.6.77

комплексних комп'ютерних систем, які забезпечують інтегрованість функцій управління, орієнтуються на оперативне формування варіантів рішень для керівництва.

Основне завдання організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі полягає в забезпеченні прийняття своєчасних науково обґрунтованих управлінських рішень, які стосуються різних аспектів діяльності господарюючого суб'єкта з урахуванням великої кількості внутрішніх та зовнішніх факторів впливу.

Під програмним забезпеченням аналітичного процесу найчастіше розуміють сукупність математичного апарату алгоритмізації, вибору мови програмування, розробки програми, створення пакетів прикладних програм.²⁴³

Програми економічного аналізу повинні бути гнучкими щодо внесення доповнень і мати високий рівень сегментації (модульності).

Необхідність комплексного проведення аналітичних досліджень різних напрямів стає основною причиною об'єднання функціональних можливостей аналітичних програм. Це дає можливість оцінити та проаналізувати поточний і прогнозний фінансовий стан господарюючого суб'єкта, вибрати найкращу стратегію розвитку, розробити інвестиційні проекти та бізнес-плани, ефективно управляти збутовою й маркетинговою діяльністю тощо.

Незважаючи на широкі функціональні можливості сучасних аналітичних комп'ютерних програм, більшість із них не повністю відповідає критеріям і характеристикам комплексного економічного аналізу, оскільки в якості основного (а іноді і єдиного) джерела формування інформаційної бази використовують фінансову звітність підприємства.²⁴⁴

Таким чином, використання інформаційних систем та технологій в управлінні підприємствами, і зокрема при здійсненні аналітичних досліджень, сприятиме вирішенню таких проблем:

- зниження складності (складність управління при необхідності вибору управлінського рішення із множини можливих рішень);
- управління підприємством вимагає обробки великих

²⁴³Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

²⁴⁴Райко Д.В., Стригуль А.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій. Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

обсягів інформації;

– необхідність ухвалення рішення за короткий часовий проміжок (проявляється в міру ускладнення виробництва);

– проблема координації (рішення необхідно координувати з іншими ланками процесу або об'єкта);

– необхідність збереження і поширення знань, накопичених в процесі багаторічної роботи і великого практичного досвіду.²⁴⁵

Впровадження інформаційних систем і технологій є обов'язковою умовою діяльності сучасного підприємства, що сприятиме прийняттю обґрунтованих стратегічних управлінських рішень, спрямованих на зростання конкурентоспроможності і посилення економічної безпеки підприємства.

Питання для самоконтролю

1. Суть та особливості інформаційних технологій для проведення аналітичних досліджень.

2. Види інформаційних технологій.

3. Сутність автоматизованого робочого місця аналітика.

4. Дайте визначення, що таке автоматизована система економічного аналізу.

5. Класифікація програмного забезпечення економічного аналізу.

6. Вимоги до програмного забезпечення.

7. Характерника найбільш розповсюджених аналітичних програм.

8. Зв'язок програмного забезпечення бухгалтерського обліку та економічного аналізу

Тести

1. Сукупність методів і способів пошуку, збирання, накопичення, зберігання й оброблення інформації на основі застосування комп'ютерної техніки – це:

1) Інформаційні технології при проведенні аналітичних досліджень;

2) Інформаційна діяльність;

3) Аналітичні розрахунки;

4) Немає вірної відповіді.

2. Характерним при організації економічного аналізу в комп'ютерному середовищі є:

²⁴⁵Юрчук Н. П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2015. №19. С. 53-58.

- 1) Підвищення системності економічного аналізу;
- 2) Забезпечення аналізу впливу на досліджуваний об'єкт широкого кола внутрішніх і зовнішніх факторів;
- 3) Підвищення достовірності та надійності отриманих результатів економічного аналізу;
- 4) Всі відповіді вірні.

3. Сукупність економіко-математичних методів і моделей, технічних, програмних, технологічних засобів і рішень, а також спеціалістів, призначена для оброблення інформації та прийняття управлінських рішень - це:

- 1) Комп'ютерна інформаційна система підприємства;
- 2) Інформаційна система;
- 3) Програмне забезпечення;
- 4) Технічне забезпечення.

4. Основними вимогами до функціонування АРМ аналітика є:

- 1) Своєчасне задоволення обчислювальних та інформаційних потреб управління при проведенні аналізу господарської діяльності;
- 2) Можливість надання результатної інформації в табличній і графічній формах;
- 3) Можливість коригування методики розрахунків і форм відображення кінцевого результату;
- 4) Всі відповіді вірні.

5. Програмне забезпечення економічного аналізу має свою специфіку, оскільки:

- 1) Аналітичні завдання передбачають комплексний характер дослідження процесу;
- 2) Аналіз повинен забезпечувати максимальну оперативність представлення результатів;
- 3) Існує багатоваріантність форм і змісту результатних даних, яка обумовлена інформаційними потребами користувачів різних рівнів управління;
- 4) Всі відповіді вірні.

6. У програмі реалізовано комплексну оцінку фінансового стану підприємства, що кількісно характеризує рівень його фінансового стану, рейтинг щодо інших підприємств і рівень інвестиційної привабливості:

- 1) ИНЗК Аналитик;

- 2) ИНЗК Инвестор;
- 3) Audit Expert;
- 4) Sales Expert.

7. Дає можливість оцінювати фінансовий стан об'єктів інвестування і розподіляти об'єкти, що аналізуються, за кількома групами інвестиційної привабливості:

- 1) ИНЗК Аналитик;
- 2) ИНЗК Инвестор;
- 3) Audit Expert;
- 4) Sales Expert.

8. Передбачені можливості проведення ретроспективного і перспективного аналізу. При здійсненні розрахунків можна отримати відповідні експертні висновки з використанням методик аналізу фінансового стану підприємств, що застосовуються в Україні, і за кордоном:

- 1) ИНЗК Аналитик;
- 2) ИНЗК Инвестор;
- 3) Audit Expert;
- 4) Sales Expert.

9. Призначена для управління збутовою діяльністю господарюючого суб'єкта:

- 1) ИНЗК Аналитик;
- 2) ИНЗК Инвестор;
- 3) Audit Expert;
- 4) Sales Expert.

10. Програма є інструментом прогнозування економічних показників і аналізу тенденцій ринку:

- 1) Forecast Expert;
- 2) ИНЗК-АФСР;
- 3) ФинЭксперт;
- 4) БЕСТ-Ф.

11. Програма на підставі вихідних даних якої, можна розраховувати такі параметри як ліквідність, фінансова стійкість, оборотність тощо. Програма містить довідник допустимих значень (верхню та нижню межі) коефіцієнтів для різних галузей економіки:

- 1) Forecast Expert;

- 2) ИНЗК-АФСР;
- 3) ФинЭксперт;
- 4) БЕСТ-Ф.

12. Система спроектована як додаток до EXCEL і використовує в повному обсязі всі його можливості. Особливістю програми є можливість моделювання й прогнозування фінансового стану підприємства:

- 1) Forecast Expert;
- 2) ИНЗК-АФСР;
- 3) ФинЭксперт;
- 4) БЕСТ-Ф.

13. Працює в операційному середовищі Windows. Це таблицний редактор на зразок EXCEL, що полегшує процес освоєння програми.:

- 1) Forecast Expert;
- 2) ИНЗК-АФСР;
- 3) ФинЭксперт;
- 4) БЕСТ-Ф.

14. Досвід використання програмних продуктів економічного аналізу дає змогу узагальнити основні вимоги до його проведення в умовах комп'ютерного оброблення даних:

- 1) Своєчасне і повне задоволення обчислювальних та інформаційних потреб при проведенні аналізу та мінімальний час відповіді на аналітичні запити;
- 2) Можливість подання вихідної інформації в таблицній і графічній формах та можливість внесення коригувань у методику розрахунків і в форми відображення кінцевого результату;
- 3) Повторення процесу вирішення завдання з будь-якої довільно заданої точки (стадії) розрахунку та можливість роботи в мережі;
- 4) простота діалогу в системі людина-машина;
- 4) Всі відповіді вірні.

15. Сукупність математичного апарату алгоритмізації, вибору мови програмування, розробки програми, створення пакетів прикладних програм – це:

- 1) Програме забезпечення аналітичного процесу;
- 2) Інформаційні технології при проведенні аналітичних

досліджень;

- 3) Інформаційна діяльність;
- 4) Немає вірної відповіді.

Список рекомендованої літератури

1.Зелінська О.В., Сухоцька С. В. Використання сучасних інформаційних технологій в агропромисловому комплексі. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 142-148.

2.Іванюта П.В. Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007 180 с.

3.Киш Л.М., Клочко О.В., Потапова Н.А. Інформаційні системи і технології управління організацією: навч. посіб. Вінниця: Вінницька газета, 2015. 320 с.

4.Мулик Т. О., Материнська О. А., Пльонсак О. Л. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 288 с.

5.Потапова Н.А. Інформаційно-аналітична система логістичного адміністрування підприємств АПК. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2013. Випуск 2/2013. С. 158-164.

6.Райко Д.В., Стригуль Л.С. Управлінські інформаційні системи і технології в аналізі та аудиті: конспект лекцій. Харків: В-во НТУ «Харківський політехнічний інститут», 2014. 184 с.

7.Шиш І.М. Вплив інформаційних технологій на ефективність аграрного виробництва. *Проблеми економічного, облікового, контрольного і аналітичного забезпечення управління підприємством*: тези доп. І всеукр. наук.-прак. конф. (Вінниця, 14 - 15 квіт. 2016 р.). Вінниця: Редакційно-видавничий центр ВНАУ, 2015. С. 289-291.

8.Юрчук Н. П. Інформаційні системи в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2015. №19. С. 53-58.

9.Юрчук Н. П. Інформаційні системи і технології як інновація у системі управління бізнес-процесами. *Ефективна економіка*. 2018. №5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>

10. Юрчук Н.П. CRM-системи: особливості функціонування та аналіз українського ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С.141-147.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

ABC-аналіз – важливий інструмент, використовуваний на підприємстві для визначення ключових моментів і пріоритетів в області управлінських завдань, процесів, матеріалів, постачальників, груп продуктів, ринків збуту, категорій клієнтів.

Автоматизоване робоче місце (АРМ) — індивідуальний комплекс технічних і програмних засобів, що призначений для автоматизації професійної праці фахівця і забезпечує підготовку, редагування, пошук і видачу на екран і друк необхідних йому документів і даних.

Автоматизоване робоче місце аналітика – це сукупність інформаційно-програмно-технічних ресурсів, що забезпечують автоматизацію аналітичних розрахунків. Загальне або системне програмне забезпечення АРМ економіста – аналітика включає операційну систему і прикладні програми, які розширюють її, програмні засоби діалогового режиму.

Автоматизовані інформаційні системи – це системи для пошуку, збирання, зберігання, накопичення, обробки, передачі інформації за допомогою використання обчислювальної техніки, засобів і каналів зв'язку, комп'ютерних інформаційних мереж.

Аналіз — найширше поняття, яке лежить в основі будь-якого пізнання явищ природи і суспільства, а способи аналізу - основа дослідження змісту, сутності, будови, зміни й розвитку економічних, політичних, соціальних, природних та інших явищ і процесів.

Аналіз господарської діяльності – це комплексне вивчення роботи підприємства шляхом застосування методу дослідження, який базується на розділенні, розкладенні цілого на складові частини з метою вивчення їх взаємозв'язку і взаємозалежності для об'єктивної оцінки результатів діяльності підприємства та виявленні резервів подальшого підвищення ефективності господарювання.

Аналіз Парето - метод названий на честь італійського економіста, який визначив, що відносно невелика кількість факторів(20%) викликає великий відсоток (80%) усіх випадків скарг, дефектів, проблем і т.п. Якщо класифікувати усі випадки

за ступенем важливості й зосередитися на вирішенні істотних задач, менш важливі залишаючи осторонь, підвищується результативність.

Аналітика – це розгалужена і складна система знань, складовими частинами якої є й інші науки: логіка (наука про закономірності правильного мислення), методологія (система принципів, методів і прийомів пізнавальної діяльності), евристика (наука, що відкриває нове в різних сферах життя), інформатика (наука про інформацію, способи її отримання, накопичення, обробки і передачі).

Аналітична діяльність – це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналітична довідка - найбільш поширений вид аналітичної документації, представляє собою короткий огляд окремого аспекту конкретної події (в основному це інформація статистичного та іншого характеру), а також може стосуватися політичних, державних та громадських діячів, питанням функціонування політичних структур тощо. Обсяг довідки зазвичай невеликий – не більше 2-3 сторінок.

Аналітична записка - представляє собою детальний аналіз проблеми, висновки та, у разі необхідності, практичні рекомендації. Визначальним при підготовці аналітичної записки є термін її підготовки – важливо, щоб після її закінчення інформація не втратила своєї актуальності. При підготовці аналітичної записки доцільно залучати максимальну кількість матеріалів, навіть тих, які раніше вже використовувалися. Обсяг аналітичної записки в основному дорівнює 5 – 10 сторінкам.

Аналітична служба – це один із центральних підрозділів, який відповідає за підготовку та обґрунтування основних стратегічних рішень та відслідковує загальну картину бізнесу господарського суб'єкта (підприємства, фірми, організації).

Аналітичне забезпечення – це система збору даних, що передбачає групування інформації в потрібному розрізі для потреб управління, складання бухгалтерської і аналітичної звітності.

Аналітичний документ – представляє собою важливе повідомлення, яке містить інформацію у фіксованому вигляді та призначене для її обов'язкового практичного застосування. Він є результатом аналізу, синтезу та оцінювання змісту значної кількості певних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу.

Аналітичний звіт - відрізняється від аналітичної записки більшим обсягом, який становить 20-30 сторінок. Крім того, до звіту часто додаються різноманітні таблиці, діаграми, схеми тощо. Значна увага при складанні аналітичного звіту приділяється висновкам та рекомендаціям, які займають до ¼ частини тексту. Поширеною практикою у багатьох країнах є публічна презентація звіту – наприклад, перед командою замовника і т.п. У такому випадку окремо готується резюме звіту обсягом 1-2 сторінки.

Арифметичний контроль полягає в лічильній перевірці підсумкових даних звітів або формулярів і погодженні тих показників, які взаємозв'язані між собою і можуть бути виведені одні з одних.

Визначення еталона (бенчмаркінг) - метод припускає оцінку визначеної діяльності стосовно еталона у своїй чи якій-небудь іншій організації. Ціль методу – встановлення стандарту, за яким оцінюється діяльність організації і приймається рішення по моделі для навчання методам удосконалювання. Метод базується на законі впливу соціальних норм.

Виконавцями економічного аналізу є або окремі працівники підприємства, якщо це мале або середнє за розміром підприємство, або цілі структурні підрозділи на великих підприємствах, організаціях, залежно від масштабів і ступеня диверсифікації підприємства ці функції можуть подрібнюватися в виконуватися значно більшим числом відділів, підвідділів, секцій, лабораторій або навпаки, інтегруватися аж до призначення одного двох співробітників.

Використання інформації – це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Вихідна інформація – надходить від об'єкта управління

(вивільнення працівників, використання бюджетних коштів, звітні дані).

Відкрита інформація (у межах зацікавлених сторін) – інформація, яка міститься в бухгалтерській, фінансовій та статистичній звітності, виходить за межі підприємства, а отже є відкритою (публічною).

Вірогідність або достовірність інформації – властивість відображати реально існуючі об'єкти з необхідною точністю.

Внутрішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі аналітичної інформації в межах підприємства, організації чи їх структурних підрозділів. До них належать: управлінський персонал; власники контрольних пакетів акцій; члени трудового колективу; бухгалтери, економісти, фінансисти; внутрішні аудитори; профспілкові організації, тощо.

Внутрішній (управлінський) – аналіз, що здійснюється безпосередньо на підприємстві для потреб оперативного, короткострокового і довгострокового управління виробничою, комерційною та фінансовою діяльністю. Його результати являються комерційною таємницею.

Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність – це спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів – органів управління підприємства.

Внутрішньогосподарський аналіз – це аналіз, що вивчає діяльність тільки досліджуваного підприємства і його структурних підрозділів.

Внутрішня інформація – дані бухгалтерського, статистичного, оперативного обліку, планово-нормативна інформація, інша первинна інформація, створена безпосередньо на підприємстві.

Вторинна інформація – результат аналітичної обробки первинної інформації.

Вхідна інформація – інформація, яка надходить на об'єкт

управління (курси валют, індекс інфляції та ін.

Графічна інформація – виражена у формі графіків (діаграми, графіки, схеми, картограми, креслення та ін.).

Групування – розмежування загальної кількості одиниць сукупності на окремі групи за однією або декількома істотними ознаками з метою систематизації матеріалу для аналітичного опрацювання.

Допоміжна інформація – інформація, яка потрібна для детальнішої, повнішої характеристики предмета, що вивчається.

Доступність і зрозумілість (англ. *simplicity, accessibility*) інформації – означає, що вона має бути доступною для сприйняття різними групами користувачів, аналітиків, бути однозначною, чіткою і без зайвої деталізації.

Економіко-екологічний аналіз – складова частина управління природоохоронною діяльністю підприємства, основним змістом якого є дослідження взаємодії екологічних і економічних процесів, пов'язаних із збереженням і поліпшенням навколишнього середовища і витратами на екологію.

Експрес-аналіз являє собою спосіб діагностики стану економіки підприємства на основі типових ознак, характерна для певних економічних явищ.

Екстранет - це корпоративна сітка, застосовувана для роботи з корпоративними порталами співробітників компанії і користувачів інших компаній які мають доступ.

Епізодична, або нерегулярна інформація – така, що має непостійний, можливо, й одноразовий характер або збирається і подається від випадку до випадку.

Зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Зовнішні користувачі економічного аналізу – це одержувачі результатів економічного аналізу, які перебувають поза межами господарських структур. Зовнішніми користувачами можуть виступати: представники вищих органів управління; кредитори;

контрагенти; представники державних контролюючих і регулюючих органів; спеціалісти зі злиття і поглинання; дрібні власники і потенційні інвестори; незалежні аналітики; зовнішні аудитори; конкуренти, тощо.

Зовнішній – аналіз, що проводиться на основі фінансової і статистичної звітності органами господарського управління, банками, фінансовими органами, акціонерами, інвесторами, партнерами по бізнесу.

Зовнішня інформація – нормативно-законодавча база, довідники та інструкції, наукові публікації, аналітичні журнали, дані споріднених підприємств (постачальників, замовників, конкурентів) і матеріали галузевих видань, збірники статистичних матеріалів, реклама, каталоги, довідники, прайси, видання фондової і валютної бірж, бізнес-довідки, інформаційна база Інтернету, результати роботи консалтингових та маркетингових фірм тощо.

Інвестиційний - аналіз, що використовується для розробки програми та оцінки ефективності інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, для обґрунтування оптимального варіанта інвестиційного проекту.

Інтернет (від англ. Internet) — всесвітня система взаємополучених комп'ютерних мереж, що базуються на комплекті Інтернет-протоколів. Інтернет також називають мережею мереж. Інтернет складається з мільйонів локальних і глобальних приватних, публічних, академічних, ділових і урядових мереж, пов'язаних між собою з використанням різноманітних дротових, оптичних і бездротових технологій. Інтернет становить фізичну основу для розміщення величезної кількості інформаційних ресурсів і послуг, таких як взаємопов'язані гіпертекстові документи Всесвітньої павутини.

Інтранет - внутрішньо-корпоративна мережа, що використовує стандарти, технології і програмне забезпечення Інтернету.

Інформаційна система (ІС) – взаємозв'язана сукупність концепцій, методів, технологій, технічних і програмних засобів, використовуваних для автоматизації процесів збору, реєстрації, обробки, зберігання та видачі інформації споживачу в інтересах

досягнення поставленої мети.

Інформаційне забезпечення аналітичних досліджень – це сукупність інформаційних ресурсів і методів їх організації, необхідних і придатних для здійснення аналітичних і управлінських процедур, які забезпечують господарсько-фінансову діяльність підприємства.

Інформаційний шум (інформаційне сміття) - дані і відомості, що не несучі корисної інформації, що збільшують тимчасові та інші витрати користувача при вилученні і обробці інформації.

Інформаційні технології при проведенні аналітичних досліджень - це сукупність методів і способів пошуку, збирання, накопичення, зберігання й оброблення інформації на основі застосування ' комп'ютерної техніки.

Інформація – це документовані або будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Кількісний (факторний) аналіз заснований на кількісних зіставленнях і дослідженні ступеня чутливості економічних явищ до зміни різних факторів.

Кінцева інформація – це інформація, яка виходить за межі інформаційної системи.

Комплексний – аналіз при якому діяльність підприємства вивчається всебічно.

Конфіденційна інформація – відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням (згодою) відповідно до передбачених ними умов, а також в інших випадках, визначених законом.

Корисність (англ. usefulness) інформації - є основною вимогою до якості інформації, що означає можливість використання її для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Для дотримання цієї вимоги необхідно, щоб інформація була доречною, достовірною (надійною), зрозумілою і зіставною.

Логістичний - аналіз, за допомогою якого досліджуються товарні потоки, що починаються від постачальників сировини, що проходять через підприємство і закінчуються у покупців.

Логічний контроль полягає у зіставленні даних і виявленні їх логічної сумісності.

Маржинальний аналіз – це метод оцінки та обґрунтування ефективності управлінських рішень у бізнесі на основі вивчення причинно-наслідкового взаємозв'язку обсягу продажів, собівартості, прибутку і розподілу витрат на постійні та змінні.

Маркетинговий – аналіз, що застосовується службою маркетингу підприємства або об'єднання для вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, ринків сировини та збуту готової продукції, її конкурентоспроможності, попиту і пропозиції, комерційного ризику, формування цінової політики, розробки тактики і стратегії маркетингової діяльності.

Машинна інформація – це інформація, яка зберігається на машинних носіях інформації (магнітні стрічки, диски, карти, флешки тощо).

Метод аналізу ієрархії - розроблений Т. Сааті, його називають «процесом аналітичної ієрархії», «аналітичним ієрархічним методом» тощо. На думку автора цього методу, такий підхід до вирішення багатокритеріальних задач у складній обстановці з ієрархічними структурами, що включають як відчутні, так і невідчутні фактори, здається більш обґрунтованим, ніж підхід, заснований на лінійній логіці. Метод є замкнутою логічною конструкцією, що забезпечує за допомогою простих правил аналіз складних проблем у всій їхній розмаїтості і приводить до найкращого результату.

Метод економічного аналізу – це системне, комплексне вивчення, оцінка та узагальнення впливу факторів на економічний розвиток підприємства шляхом опрацювання спеціальними прийомами відповідної інформації для підвищення ефективності виробництва. Порівняння – це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими якісними предметами (явищами).

Метод морфологічного аналізу - застосовується індивідуальний і в групі, заснований на комбінаториці систематичному дослідженні та узагальненні всіх теоретично-можливих варіантів, що виходять із закономірностей будівлі(морфології) аналізованого об'єкта. Аналіз і наступний синтез охоплюють як відомі, так і нові незвичайні варіанти, які при простому розгляді могли бути упущені. Ідея полягає в переміщенні отриманої комбінації в предметну область, далеку від тієї, що знаходиться на поверхні.

Методи узагальнення результатів аналізу господарської діяльності підприємства – це методи реалізації об'єктивних законів, властивих даному процесу (законів мислення, економічних законів в економічній сфері, законів, що визначають взаємозв'язки засобів праці й організації діяльності ОПР з людьми як елементами цієї організації з урахуванням соціально-психологічних відносин тощо).

Методика аналізу – це сукупність аналітичних способів та прийомів дослідження багатосторонньої діяльності підприємства.

Міжгосподарський аналіз – це аналіз де порівнюються результати діяльності двох підприємств або більше

Незалежні аналітики – спеціалісти, які займаються аналізом і не перебувають у штаті підприємства. Це можуть бути працівники різних аудиторських фірм, центрів аналітичних досліджень, груп аналітиків тощо. Їх наймають для здійснення кваліфікованого об'єктивного, неупередженого аналізу, експертизи, оцінки окремих сторін діяльності чи фінансового стану підприємства, для визначення його місця на ринку тощо.

Немашинна інформація – це інформація, яка подається в усній і документальній формах (сигнали, телефонні повідомлення, документи), представлених у такому вигляді, який не потребує застосування засобів обчислювальної техніки.

Неточна інформація – це недостатні, неточні, неповні відомості про об'єкт, подію або процес.

Оглядова записка - при її складанні інформація з документів, що використовуються, подається як правило у вигляді прямих цитат. На відміну від аналітичної записки висновки та

рекомендації не робляться. Крім того, інформація з оглядової записки може потребувати додаткової, більш глибокої перевірки. Враховуючи все вище сказане, оглядова записка в основному використовується для аналізу публікацій у ЗМІ з того чи іншого питання. Обсяг оглядової записки може коливатися від 5 до 20 сторінок.

Одержання інформації – це набуття, придбання, нагромадження відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами чи державою.

Оперативний аналіз – це аналіз, що проводиться відразу після здійснення господарських операцій або зміни ситуації за короткі відрізки часу (зміну, добу, декаду і т.д.). Його мета – оперативно оцінювати зміни щодо заданих параметрів, виявляти небажані відхилення і причини їх виникнення, своєчасно приймати коригуючі заходи по їх усунення.

Організація аналітичної роботи – це система раціональних координованих дій, спрямованих на комплексне вивчення господарської діяльності аналізованого підприємства і його окремих структурних підрозділів.

Основна інформація – інформація, без якої неможливо зробити економічний аналіз тих чи інших аспектів господарської діяльності.

Первинна інформація – вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх спостережень, експериментів, опитувань, вивчення фактичного досвіду.

Первинні документи – це такі достовірні джерела первинної інформації певної форми, які встановлюють факт здійснення господарської операції, служать для аналітичного обліку; на їх основі бухгалтерія веде первинний облік.

Періодичний – аналіз, що робиться регулярно за відповідні проміжки часу (зміну, день, місяць, квартал, рік).

Підготовка прогнозів – це сфера практичної пізнавальної діяльності, сфера отримання висновків про майбутнє певного явища.

Підсумковий аналіз – це аналіз, що вивчає результати діяльності підприємства за звітний період (місяць, квартал, рік). комплексно і всебічно.

План аналізу – це заздалегідь намічена система методологічних та організаційних заходів, яка передбачає порядок, послідовність і строки проведення аналітичного дослідження.

Планові джерела інформації – це документи з планування, зокрема плани, нормативи, технологічні карти виконання робіт, кошториси витрат, проектні, госпрозрахункові завдання тощо.

Планування аналітичної роботи – це розробка та корегування плану, що включають передбачення, обґрунтування, конкретизацію та описання діяльності аналітичної служби на найближчу та віддалену перспективу.

Повнота інформації характеризує якість інформації і визначає достатність даних для прийняття рішень або для створення нових даних на основі наявних.

Подальший (ретроспективний, історичний) аналіз – це аналіз, що проводиться після здійснення господарських операцій.

Податкова звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання – платники податків, і яка призначена для надання інформації органам державної податкової адміністрації щодо стану розрахунків з державою за податками.

Позаоблікові джерела – це документи, які регулюють господарську діяльність: регламентовані – законодавчо-регулюючі документи (нормативно-правові акти, стандарти) та розпорядчі документи (розпорядження, накази, вказівки, рекомендації, пропозиції), а також нерегламентовані – матеріали засобів масової інформації, наукових конференцій, прес-конференцій, нарад, виступів, матеріали спеціальних обстежень тощо.

Попередній (перспективний) аналіз – це аналіз, що проводиться до здійснення господарських операцій.

Порівняння – зіставлення аналітичних показників з метою визначення загальних і специфічних ознак економічних явищ, тенденцій і закономірностей розвитку.

Порівняння – це метод, за допомогою якого предмет (явище), що вивчається характеризується через співвідношення, вимірювання, зіставлення з іншими якісними предметами (явищами).

Порівняння – це метод, що застосовується при зіставленні показників за допомогою співвідношень, вимірювань або співставлень з відповідними показниками інших одноякісних предметів (явищ або інше).

Поширення інформації – обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

Причинно-наслідкові діаграми - метод пропонує структурований підхід до узагальнення результатів. Метод розробив японський професор К. Ішикава для обліку великої кількості факторів, що впливають на якість обслуговування, процес виробництва і т.п. Діаграми допомагають у вирішенні проблеми, створюючи декілька пластів категорій, що сприяють виявленню складових цієї проблеми. Метод часто використовується після «мозкової атаки» для організації отриманих ідей.

Прогноз - це висновок про майбутнє інформаційного процесу, що досліджується, на основі загальної тенденції його розвитку.

Програма аналізу – це перелік чітко сформульованих конкретних питань з проведення аналітичних процедур. І план, і програма займають надзвичайно важливе місце в організації аналітичних досліджень, яка включає два блоки: 1) програмно-методичні питання (мета, завдання, об'єкт, предмет, програма аналізу); 2) організаційні питання – організаційний план (місце аналізу, виконавці, час і строки проведення, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення, контроль, користувачі тощо).

Програмне забезпечення аналітичного процесу - це сукупність математичного апарату алгоритмізації, вибору мови програмування, розробки програми, створення пакетів прикладних програм.

Проміжна інформація – це інформація, що обертається всередині неї, тобто там, де виникає.

Разовий – аналіз, що проводиться у зв'язку з різними обставинами одноразового характеру (перехід на нову технологію, зміна структури виробництва і т.д.).

Регістри бухгалтерського обліку – це спеціальні таблиці, в яких згруповані облікові записи господарських операцій на рахунках (журнали-ордери, меморіальні ордери, відомості, розроблені таблиці, картки).

Регулярна – це інформація, яка надходить постійно, через визначені проміжки часу.

Система показників – це впорядкована їх множина, в якій кожен показник дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської діяльності.

Ситуаційний аналіз - це процес підготовки інформації для управління конкретною ситуацією в змінному середовищі.

Соціально-економічний аналіз – аналіз, що вивчає причинно-наслідковий взаємозв'язок соціальних і економічних процесів, їх вплив один на одного і на економічні результати господарювання.

Статистична звітність – це звітність, яку складають усі суб'єкти господарювання і яка містить інформацію, необхідну органам державної статистики для оцінки, планування і прогнозування економічного розвитку держави.

Таблична інформація – дані містяться в таблицях, які можуть бути простими, груповими і комбінованими.

Текстова інформація – текстовий матеріал (цифровий, буквений – розрахунковий, описовий).

Тематичний – аналіз, при якому досліджуються тільки окремі сторони діяльності підприємства, що представляють в певний момент найбільший інтерес.

Техніко-економічний – аналіз, що орієнтований на вивчення організаційного та науково-технічного рівня підприємства, вишукування інновацій в області удосконалення техніки, технології та організації виробництва в цілях підвищення ефективності операційної діяльності та посилення конкурентних переваг підприємства.

Точність даних – найважливіша вимога аналізу, яка забезпечується шляхом недопущення, попередження, а за необхідності, усунення, виправлення допущених помилок.

Фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

Фінансовий аналіз - процес дослідження фінансового механізму функціонування суб'єктів господарювання.

Фундаментальний аналіз являє собою поглиблене, комплексне дослідження сутності досліджуваних явищ з використанням математичного апарату та іншого складного інструментарію.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) – це метод системного дослідження об'єкта на стадії проектування, спрямований на оптимізацію співвідношення між споживчими властивостями виробу і витратами на його розробку, виробництво й експлуатацію.

Цифрова інформація - відображена в числах за допомогою арабських або римських цифр (наприклад, розрахунок продуктивності праці).

Якісний аналіз – це спосіб дослідження, заснований на якісних порівняльних характеристиках та експертних оцінках досліджуваних явищ і процесів.

PEST-аналіз - дозволяє виявити вплив політичних, економічних, соціальних та технологічних факторів, виявити можливі напрями та аспекти діяльності підприємства щодо яких

можуть створитися загрози втрати безпеки або її істотного зменшення. Здійснення оцінки впливу зовнішнього середовища можливе як внутрішніми, так і зовнішніми заінтересованими суб'єктами через рівність у доступі до джерел інформації.

SWOT-аналіз - це процес встановлення зв'язків між найхарактернішими для підприємства можливостями, загрозами, сильними сторонами (перевагами) і слабкостями, результати якого надалі можуть бути використані для формулювання і вибору стратегій підприємства. Методологія SWOT передбачає першочергове виявлення сильних та слабких сторін і подальше встановлення між ними взаємозв'язків, які можуть бути використані для формулювання стратегії організації.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

Зміст основних етапів аналітичної роботи на підприємстві

<i>Етап аналізу</i>	<i>Зміст етапів</i>
Розроблення плану аналітичної роботи	Визначення мети, завдань аналізу, напрямів використання результатів. Розроблення програми, календарного графіку і розподіл робіт між виконавцями. Визначення джерел інформації. Розроблення інструментарію аналізу
Збирання та підготовка матеріалів для аналізу	Збирання, класифікація та перевірка достовірності аналітичної інформації. Попередня обробка інформації
Аналітична обробка зібраних матеріалів	Вибір і розрахунок показників діяльності об'єкта аналізу. Порівняння показників і з'ясування причин, що вплинули на підсумкові результати. Виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей. Оцінка роботи та виявлення резервів
Узагальнене оформлення і використання результатів аналізу	Розробка висновків, пропозицій і заходів щодо підвищення ефективності виробництва. Розрахунок ефективності заходів та їх впливу на техніко-економічні показники. Систематичний контроль за виконанням запланованих заходів

Таблиця 2

**Організація аналітичного забезпечення
на підприємствах різного розміру**

<i>Критерії оцінки</i>	<i>Малі підприємства</i>	<i>Середні підприємства</i>	<i>Великі підприємства</i>
Організація аналітичної роботи	Керівником підприємства	Бухгалтерська служба (бухгалтерія), планово економічний відділ	Бухгалтерська служба, планово-фінансовий відділ, аналітичний відділ, відділ аудиту
Види, методи і прийоми аналізу	Аналіз відхилень співвідношень та тенденцій	Аналіз відхилень, тенденцій	Аналіз співвідношень, та варіантний аналіз
Система показників стратегічного розвитку	Показники виробництва і реалізації продукції	Показники виробництва і реалізації продукції, фінансового, майнового стану та ефективності використання ресурсів	Показники виробництва і реалізації продукції, фінансового, майнового стану та ефективності використання ресурсів, показники вартісно-орієнтованого управління
Документування результатів аналізу	Відсутнє	Аналітичні звіти	Аналітичні звіти, звіти за ключовими показниками, комплексні аналітичні звіти, аналітичні обґрунтування, стратегічні звіти, бюджети, кошториси, прогнози
Роль аналітичної інформації в управлінні стратегічним розвитком	Використовується для обґрунтування напрямів діяльності	Використовується для обґрунтування управлінських рішень, стратегій, забезпечення контролю	Використовується для обґрунтування управлінських рішень, стратегій розвитку, аналітичне забезпечення всіх функцій управління

Таблиця 3

Програма робіт з проведення економічного аналізу

№ п/п	Зміст роботи	Періодичність	Строк виконання	Виконавець	Форма відображення результатів	Використання результатів аналізу

Таблиця 4

План економічного аналізу діяльності підприємства

№з/п	Об'єкт аналізу	Відповідальні виконавці	Джерела інформації	Періодичність проведення	Ступінь деталізації	Підсумки аналізу		
						подаються	строк подання	місце обговорення

Таблиця 5

Табель аналітичних робіт і матеріалів

Вид аналітичної роботи (завдання)	Мета аналізу	Періодичність проведення	Відповідальний виконавець	Співвиконавці	Вихідна інформація		Кому пропонують	Термін подання	Спосіб подання	Відповідальний за подання	Примітка
					Назва	Код за табелем					

Таблиця 6

Групування аналітичних робіт (завдань) за відділами і службами підприємства

Короткий зміст аналітичних завдань	Органи управління							
	Економічний відділ	Бухгалтерія	Фінансовий відділ	Відділ праці та заробітної плати	Відділ технічного контролю	Відділ постачання	Відділ збуту	Інші відділи та служби

Рис. 1. Послідовність розв'язання аналітичних завдань у системі АРМ

Рис. 2. Порядок здійснення аналітичної діяльності в умовах функціонування АРМ аналітика

**Функціональний склад системи комп'ютеризації
економічного аналізу**

<i>Модуль</i> 1	<i>Розділи</i> 2	<i>Можливості</i> 3
Модуль 1 Управління аналітичним процесом	Управління аналітиками	Складання і зберігання анкет прийняття на роботу, особових справ, розробка посадових інструкцій, ведення графіку роботи співробітників
	Контроль достовірності інформації	Підготовка інформації (відповідність закладеним вимогам до облікової інформації) Перевірка інформації (використання прийомів документального контролю)
	Управлінська звітність	Зберігання письмових довідок та пояснювальних записок, робочих документів аналітика
	Система захисту інформації	Встановлення рівнів доступу до інформації, обмеження функцій доступу співробітників фірми
Модуль 2 Документація	Штат аналітиків	Форми документів (анкети прийняття на роботу, посадові інструкції, особові справи, графік роботи співробітників тощо)
	Підсумкова документація	Складання письмових довідок та пояснювальних записок
	Планування	Форми документів (план-графік проведення економічного аналізу, програми аналізу за об'єктами)
	Робочі документи	Форми документів (відомості результатів факторного аналізу, структури та динаміки за різними об'єктами), графічне представлення результатів аналізу
Модуль 3 Нормативна база	Нормативні документи (з бухгалтерського обліку, економічного аналізу)	
Модуль 4 Аналіз результатів маркетингових досліджень	Співставлення отриманих результатів з поточними розрахунками, оцінка кон'юнктури ринку, конкурентоспроможності продукції, визначення стадії життєвого циклу продукції, необхідність оновлення асортименту	
Модуль 5 Аналіз ресурсів підприємства	Аналіз забезпеченості основними засобами, нематеріальними активами, трудовими ресурсами	Аналіз структури Аналіз динаміки Аналіз стану та ефективності використання Аналіз впливу факторів та виявлення резервів
	Аналіз виробництва і реалізації	

	продукції	
	Аналіз собівартості продукції	
Модуль 6 Аналіз інвестиційної діяльності	Визначення доходності акцій, строку окупності інвестиційного проекту, динаміки зміни величини реінвестованого прибутку	
Модуль 7 Аналіз використання ресурсів підприємства	Основних засобів і нематеріальних активів	Аналіз впливу факторів на зміну показників ефективності використання ресурсів підприємства
	Трудових ресурсів	
	Матеріальних ресурсів	
	Інтелектуального капіталу та гудвілу	
Модуль 8 Аналіз фінансових результатів	Операційна діяльність	Аналіз рівня та динаміки Аналіз структури Аналіз впливу факторів
	Фінансова діяльність	
	Інвестиційна діяльність	
Модуль 9 Аналіз фінансового стану	Аналіз майнового потенціалу	Оцінка ймовірності настання банкрутства Аналіз відновлення платоспроможності підприємства
	Аналіз фінансового потенціалу (ліквідності, ділової активності, фінансової стійкості, руху грошових коштів)	
	Аналіз рентабельності діяльності	
Модуль 10 Аналіз ймовірності банкрутства	Оцінка ймовірності настання банкрутства Аналіз відновлення платоспроможності підприємства	
Модуль 11 Прогнозний аналіз	Розробка прогнозних показників діяльності	Узагальнення виявлених резервів за всіма видами ресурсів

Фінансова звітність сільськогосподарського підприємства

Додаток 1
до Національного положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги
до фінансової звітності»

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) _____	КОДИ
Територія _____	за ЄДРПОУ _____	01
Організаційно-правова форма господарювання _____	за КОАТУУ _____	
Вид економічної діяльності _____	за КОПФГ _____	
	за КВЕД _____	

Середня кількість працівників-1 _____

Адреса, телефон _____

Одиниця виміру: тис.грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма N 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці):
за положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку _____
за міжнародними стандартами фінансової звітності _____

БАЛАНС (Звіт про фінансовий стан) на _____ 20__ р.

Код за ДКУД

1801001

Форма № 1

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010		
первісна вартість	1011		
знос	1012		
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095		

II. Оборотні активи			
Запаси	1100		
Поточні біологічні активи	1110		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155		
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165		
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195		
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300		
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400		
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495		
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		

товари, роботи, послуги	1615		
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630		
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695		
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700		
Баланс	1900		

Керівник

Головний бухгалтер

Дата (рік, місяць, число)

		01
--	--	----

Підприємство _____ за
(найменування) ЄДРПОУ

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за _____ 20__ р.

Форма № 2Код за ДКУД

1801003

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	()	()
Валовий:			
прибуток	2090		
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120		
Адміністративні витрати	2130	()	()
Витрати на збут	2150	()	()
Інші операційні витрати	2180	()	()
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190		
збиток	2195	()	()
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	()
Втрати від участі в капіталі	2255	()	()
Інші витрати	2270	()	()
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290		
збиток	2295	()	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності	2305		

після оподаткування			
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350		
збиток	2355	()	()

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465		

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500		
Витрати на оплату праці	2505		
Відрахування на соціальні заходи	2510		
Амортизація	2515		
Інші операційні витрати	2520		
Разом	2550		

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600		
Скоригована середньорічна кількість простих	2605		

акцій			
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615		
Дивіденди на одну просту акцію	2650		

Керівник
Головний бухгалтер

Підприємство _____

Дата (рік, місяць, число) _____

(найменування)

за
ЄДРПОУ

КОДИ

**Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)
за 20__ р.**

Код за ДКУД

1801004

Форма № 3

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000		
Повернення податків і зборів у тому числі податку на додану вартість	3005		
Цільового фінансування	3010		
Інші надходження	3095		
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	3100	()	()
Праці	3105	()	()
Відрахувань на соціальні заходи	3110	()	()
Зобов'язань з податків і зборів	3115	()	()
Інші витрачання	3190	()	()
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195		
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200		
необоротних активів	3205		
Надходження від отриманих: відсотків	3215		
дивідендів	3220		
Надходження від деривативів	3225		
Інші надходження	3250		

Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	()	()
необоротних активів	3260	()	()
Виплати за деривативами	3270	()	()
Інші платежі	3290	()	()
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від: Власного капіталу	3300		
Отримання позик	3305		
Інші надходження	3340		
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	()	()
Погашення позик	3350		
Сплату дивідендів	3355	()	()
Інші платежі	3390	()	()
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395		
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400		
Залишок коштів на початок року	3405		
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410		
Залишок коштів на кінець року	3415		

Керівник
Головний бухгалтер

Підприємство _____
(найменування)

Дата (рік, місяць, число)

за
ЄДРПОУ

КОДИ	

**Звіт про рух грошових коштів (за непрямим методом)
за 20__ р.**

Форма № 3-н Код за ДКУД 1801006

Стаття	Код рядка	За звітний період		За аналогічний період попереднього року	
		надходження	видаток	надходження	видаток
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	3500				
Коригування на: амортизацію необоротних активів	3505		X		X
збільшення (зменшення) забезпечень	3510				
збиток (прибуток) від нереалізованих курсових різниць	3515				
збиток (прибуток) від неопераційної діяльності та інших негрошових операцій	3520				
Зменшення (збільшення) оборотних активів	3550				
Збільшення	3560				

(зменшення) поточних зобов'язань					
Грошові кошти від операційної діяльності	3570				
Сплачений податок на прибуток	3580	X		X	
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195				
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності					
Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200		X		X
необоротних активів	3205		X		X
Надходження від отриманих: відсотків	3215		X		X
дивідендів	3220		X		X
Надходження від деривативів	3225		X		X
Інші надходження	3250		X		X
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	X		X	
необоротних активів	3260	X		X	
Виплати за деривативами	3270	X		X	
Інші платежі	3290	X		X	
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295				
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності					

Надходження від: Власного капіталу	3300		X		X
Отримання позик	3305		X		X
Інші надходження	3340		X		X
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	X		X	
Погашення позик	3350	X		X	
Сплату дивідендів	3355	X		X	
Інші платежі	3390	X		X	
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395				
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400				
Залишок коштів на початок року	3405		X		X
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410				
Залишок коштів на кінець року	3415				

Керівник

Головний бухгалтер

Дата (рік, місяць, число)

КОДИ

01

Підприємство _____
(найменування)за
ЄДРПОУ**Звіт про власний капітал**
за _____ 20__ р.

Форма № 4 Код за ДКУД

1801005

Стаття	Код рядка	Зареєстрований (пайовий) капітал	Капітал у дооцінках	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Залишок на початок року	4000								
Коригування:									
Зміна облікової політики	4005								
Виправлення помилок	4010								
Інші зміни	4090								
Скоригований залишок на початок року	4095								
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100								
Інший сукупний дохід за звітний період	4110								
Розподіл прибутку:									
Виплати власникам (дивіденди)	4200								
Спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу	4205								
Відрахування до резервного капіталу	4210								
Внески	4240								

учасників: Внески до капіталу									
Погашення заборгованості з капіталу	4245								
Видучення капіталу: Викуп акцій (часток)	4260								
Перепродаж викуплених акцій (часток)	4265								
Анулювання викуплених акцій (часток)	4270								
Видучення частки в капіталі	4275								
Інші зміни в капіталі	4290								
Разом змін у капіталі	4295								
Заяшок на кінець року	4300								

Керівник

Головний бухгалтер

ЗАТВЕРДЖЕНО
 наказом Міністерства фінансів України
 від 29.11.2000 р. № 302
 (у редакції наказу Міністерства фінансів України
 від 28.10.2003 р. №602)

КОДИ	
	01

Дата (рік, місяць, число)
 за ЄДРПОУ _____
 за КОАТУУ _____
 за СПОДУ _____
 за КОПФГ _____
 за КВЕД _____
 Контрольна сума _____

Підприємство _____
 Територія _____
 Орган державного управління _____
 Організаційно-правова форма господарювання _____
 Вид економічної діяльності _____
 Середня кількість працівників _____
 Одиниця виміру: тис. грн _____

ПРИМІТКИ ДО РІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
 за 20__ рік

Форма № 5

Код за ДКУД

1801008

I. Нематеріальні активи

Групи нематеріальних активів	Код рядка	Замішок на початок року		Надійшло за рік	Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік	Втрати від зменшення корисності за рік	Інші зміни за рік	Замішок на кінець року		
		первісна (персоцінена) вартість	накопичена амортизація		первісна (персоцінена) вартість	накопичена амортизація	первісна (персоцінена) вартість	накопичена амортизація						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Права користування природними ресурсами	010													
Права користування майном	020													
Права на комерційні позначення	030													
Права на об'єкти промислової власності	040													
Авторське право та суміжні з ним права	050													
	060													
Інші нематеріальні активи	070													
Разом	080													
Гудвіл	090													

(081) _____
 (082) _____
 (083) _____
 (084) _____
 (085) _____

3 рядка 080 графа 14 вартість нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності вартість оформлених у заставу нематеріальних активів
 вартість створених підприємством нематеріальних активів
 3 рядка 080 графа 5 вартість нематеріальних активів, отриманих за рахунок цільових асигнувань
 3 рядка 080 графа 15 накопичена амортизація нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності

Рядка	початок року		шло за рік		дошкина +, ушка -)		вно змен- зати за рік		кінць року		персани в оперативну оредчу							
	первісна (персоді- нена) вартість	знос	первісна (персоді- неної) вартість	знос	первісна (персоді- неної) вартість	знос	від змен- шення корис- ності	первісна (персоді- нена) вартість	знос (персоді- нена) вартість	первісна (персоді- нена) вартість	знос (персоді- нена) вартість	первісна (персоді- нена) вартість	знос (персоді- нена) вартість					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Земельні ділянки	100																	
Інвестиційна нерухомість	105																	
Капітальні витрати на поліпшення земель	110																	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120																	
Машини та обладнання	130																	
Транспортні засоби	140																	
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150																	
Тварини	160																	
Багаторічні насадження	170																	
Інші основні засоби	180																	
Бібліотечні фонди	190																	
Малолінійні необоротні матеріальні активи	200																	
Тимчасові (нетитульні) споруди	210																	
Природні ресурси	220																	
Інвентарна тара	230																	
Предмети прокату	240																	
Інші необоротні матеріальні активи	250																	
Разом	260																	

3 рядка 260 графа 14 вартість основних засобів, щодо яких існують передбачені чинним законодавством обмеження права власності вартість оформлених у заставу основних засобів

(261) _____
(262) _____
(263) _____
(264) _____
(264.1) _____
(265) _____
(265.1) _____
(266) _____
(267) _____
(268) _____
(269) _____

залишкова вартість основних засобів, що тимчасово не використовуються (консервація, реконструкція тощо)
основні засоби орендних підприємств

(264) _____
(264.1) _____

залишкова вартість основних засобів, призначених для продажу
залишкова вартість основних засобів, утрачених унаслідок надзвичайних подій

(265) _____
(265.1) _____

залишкова вартість основних засобів, придбаних за рахунок цільового фінансування
знос основних засобів, що взяті в операційну оренду

(266) _____
(267) _____

залишкова вартість основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності
залишкова вартість основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності

(268) _____
(269) _____

III. Капітальні інвестиції

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
1	2	3	4
Капітальне будівництво	280		
Придбання (виготовлення) основних засобів	290		
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300		
Придбання (створення) нематеріальних активів	310		
Придбання (вирочування) довгострокових біологічних активів	320		
Інші	330		
Разом	340		

3 рядка 340 графа 3
 капітальні інвестиції в інвестиційну нерухомість (341) _____
 фінансові витрати, включені до капітальних інвестицій (342) _____

IV. Фінансові інвестиції

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
1	2	3	довгостроко- ві 4 поточні 5
А. Фінансові інвестиції за методом участі в капіталі в:			
асоційовані підприємства	350		
дочірні підприємства	360		
спільну діяльність	370		
Б. Інші фінансові інвестиції в:			
частки і паї у статутному капіталі інших підприємств	380		
акції	390		
облігації	400		
інші	410		
Разом (розд. А + розд. Б)	420		

3 рядка 045 графа 4 Балансу Інші довгострокові фінансові інвестиції відображені:
 за собівартістю _____ (421) _____
 за справедливою вартістю _____ (422) _____

3 рядка 220 графа 4 Балансу Поточні фінансові інвестиції відображені:
 за амортизованою собівартістю _____ (423) _____
 за собівартістю _____ (424) _____
 за справедливою вартістю _____ (425) _____
 за амортизованою собівартістю _____ (426) _____

В. Доходи і витрати

Найменування показника	Код рядка	Доходи	Витрати
1	2	3	4
А. Інші операційні доходи і витрати			
Операційна оренда активів	440		
Операційна курсова різниця	450		
Реалізація інших оборотних активів	460		
Штрафи, пені, неустойки	470		
Утримання об'єктів житлово-комунального і соціально-культурного призначення	480		
Інші операційні доходи і витрати	490		
У тому числі:			
вдрагування до резерву сумнівних боргів	491	X	
непродуктивні витрати і витрати	492	X	
Б. Доходи і витрати від участі в капіталі за інвестиціями в:			
асоційовані підприємства	500		
дочірні підприємства	510		
спільну діяльність	520		
В. Інші фінансові доходи і витрати			
Дивіденди	530	X	
Проценти	540	X	
Фінансова оренда активів	550		
Інші фінансові доходи і витрати	560		
Г. Інші доходи і витрати			
Реалізація фінансових інвестицій	570		
Доходи від об'єднання підприємств	580		
Результат оцінки корисності	590		
Неопераційна курсова різниця	600		
Безоплатно одержані активи	610		X
Списання необоротних активів	620	X	
Інші доходи і витрати	630		

Товарообмінні (бартерні) операції з продукцією (товарами, роботами, послугами)
 частка доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за
 товарообмінними (бартерними) контрастами з пов'язаними сторонами
 з рядків 540-560 графа 4 фінансові витрати, включені до собівартості
 продукції основної діяльності

(631) _____

(632) _____%

(633) _____

VIII. Запаси

1	2	3	4	5
Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	збільшення чистої вартості реалізації*	Переоцінка за рік уцінка
Сировина і матеріали	800			
Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	810			
Паливо	820			
Тара і тарні матеріали	830			
Будівельні матеріали	840			
Запасні частини	850			
Матеріали сільськогосподарського призначення	860			
Поточні біологічні активи	870			
Незавершене виробництво	880			
Товари	900			
Разом	910			
	920			

З рядка 920 графа Балансова вартість запасів:

3

відображених за чистою вартістю реалізації
переданих у переробку
оформлених в заставу
переданих на комісію

Активи на відповідальному зберіганні (позабалансовий рахунок 02)

З рядка 275 графа 4 Балансу Запаси, призначені для продажу

* визначається за п. 28 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси».

(921) _____
(922) _____
(923) _____
(924) _____
(925) _____
(926) _____

IX. Дебіторська заборгованість

Найменування показника	Код рядка	У т. ч. за строками непогашення		
		Всього на кінець року	до 12 місяців	від 12 до 18 місяців
1	2	3	4	5
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940			
Інша поточна дебіторська заборгованість	950			
				6

Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості (951) _____
 Із рядків 940 і 950 графа 3 заборгованість з пов'язаними сторонами (952) _____

X. Нестачі і втрати від посування цінностей

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Виявлено (списано) за рік нестачі і втрат	960	
Визначено заборгованостю винних осіб у звітному році	970	
Сума нестачі і втрат, остаточне рішення щодо винуватців за якими на кінець року не прийнято (позабалансовий рахунок 072)	980	

XI. Будівельні контракти

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Дохід за будівельними контрактами за звітний рік	1110	
Заборгованість на кінець звітного року:		
валова замовників	1120	
валова замовникам	1130	
з авансів отриманих	1140	
Сума затриманих коштів на кінець року	1150	
Вартість виконаних субпідрядниками робіт за незавершеними будівельними контрактами	1160	

ХІІ. Податок на прибуток

Найменування показника	Код рядка	Сума
I	2	3
Поточний податок на прибуток	1210	
Відстрочені податкові активи:		
на початок звітного року	1220	
на кінець звітного року	1225	
Відстрочені податкові зобов'язання:		
на початок звітного року	1230	
на кінець звітного року	1235	
Включено до Звіту про фінансові результати - усього	1240	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1241	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1242	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1243	
Відображено у складі власного капіталу - усього	1250	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1251	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1252	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1253	

ХІІІ. Використання амортизаційних відрахувань

Найменування показника	Код рядка	Сума
I	2	3
Нараховано за звітний рік	1300	
Використано за рік - усього	1310	
у тому числі на:		
будівництво об'єктів	1311	
придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів	1312	
з них машини та обладнання	1313	
придбання (створення) нематеріальних активів	1314	
погашення отриманих на капітальні інвестиції позик	1315	
	1316	
	1317	

XIV. Біологічні активи

Групи біологічних активів	Код рядка	Обліковуються за первісною вартістю						Обліковуються за справедливою вартістю									
		замішок на початок року		набило за рік		нараховано за рік		втрачено за рік		вигоди від зменшення корисності		замішок на кінець року					
		первісна вартість	накопичена амортизація	первісна вартість	накопичена амортизація	амортизація за рік	зменшення корисності	первісна вартість	накопичена амортизація	первісна вартість	накопичена амортизація	замішок на початок року	залишок на кінець року				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Довгострокові біологічні активи - усього	1410																
робоча худоба	1411																
продуктивна худоба	1412																
багаторічні насадження	1413																
	1414																
інші довгострокові біологічні активи	1415																
Поточні біологічні активи - усього	1420		X			X	X				X						
тварини на вирощуванні та відгодівлі	1421		X			X	X				X						
біологічні активи в стані біологічних перетворень (крім тварин на вирощуванні та відгодівлі)	1422		X			X	X				X						
	1423		X			X	X				X						
інші поточні біологічні активи	1424		X			X	X				X						
Разом	1430																

3 рядка 1430 графа 5 і графа 14

(1431)

3 рядка 1430 графа 6 і графа 16

(1432)

3 рядка 1430 графа 11 і графа 17

(1433)

вартість біологічних активів, придбаних за рахунок цільового фінансування
 залишкова вартість довгострокових біологічних активів, первісна вартість поточних біологічних активів і справедлива вартість біологічних активів, утрочених унаслідок надзвичайних подій
 балансова вартість біологічних активів, щодо яких існують передбачені законодавством обмеження права власності

XV. Фінансові результати від первісного визнання та реалізації сільськогосподарської продукції та додаткових біологічних активів

Найменування показника	Код рядка	Вартість первісного визнання	Витрати, пов'язані з біологічними поверненнями	Результат від первісного визнання		Уцінка	Виручка від реалізації	Собівартість реалізації	Фінансовий результат (прибуток +, збиток -)	
				дохід	витрати				реалізації	визнання та реалізації
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Продукція та додаткові біологічні активи рослинництва										
у тому числі:	1500		()		()			()		
зернові і зернобобові	1510		()		()			()		
з них:	1511		()		()			()		
пшениця	1512		()		()			()		
соя	1513		()		()			()		
сояшник	1514		()		()			()		
ріпак	1515		()		()			()		
цукрові буряки (фабричні)	1516		()		()			()		
картопля	1517		()		()			()		
плоди (яблук, кісточков)	1518		()		()			()		
інша продукція рослинництва	1519		()		()			()		
додаткові біологічні активи рослинництва										
Продукція та додаткові біологічні активи тваринництва										
у тому числі:	1520		()		()			()		
приріст живої маси - усього	1530		()		()			()		
з нього:	1531		()		()			()		
великої рогатої худоби	1532		()		()			()		
свиней	1533		()		()			()		
молоко	1534		()		()			()		
явля	1535		()		()			()		
інша продукція тваринництва	1536		()		()			()		
додаткові біологічні активи тваринництва	1537		()		()			()		
продукція рибництва	1538		()		()			()		
1539			()		()			()		
Сільськогосподарська продукція та додаткові біологічні активи разом	1540		()		()			()		

Керівник
Головний бухгалтер

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тетяна Олексіївна МУЛИК
Лідія Іванівна ФЕДОРИШИНА

ОРГАНІЗАЦІЯ
АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 01.12.2020 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 14,75. Тираж 300 прим.

ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.